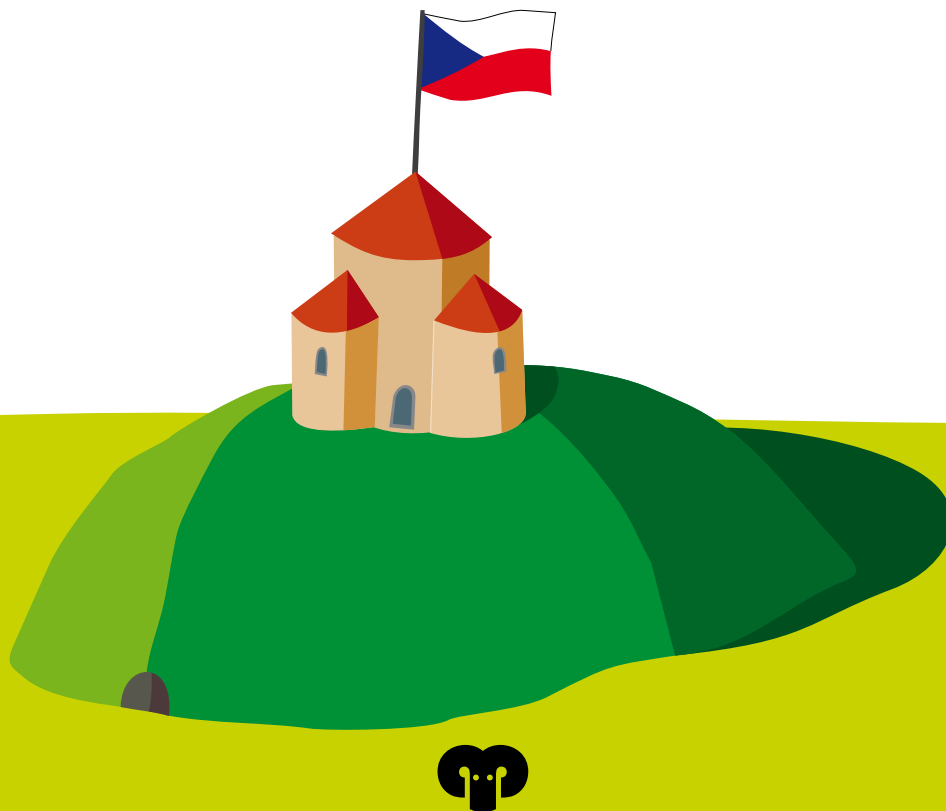

Leszek Mazan

Český Krakov,
české Malopolsko

Leszek Mazan

Český Krakov, české Malopolsko

Red. Zdeňku Hrabicovi
– velkému příteli Polska, Malopolska a Krakova
– autor.

Pracownia na Pastwiskach
Cieszyn 2012

Český Krakov, české Malopolsko

Napsal

Leszek Mazan

Z polského originálu *Czeska Matopolska* přeložily

Agnieszka Buchtová a Renata Putzlacher

Sazba (z písem Warnock Pro a FuturaTEE), grafická úprava a ilustrace

Marcin Żerański

Redakce

Monika Żerańska a Marcin Żerański

Korektury (polská verze)

Agnieszka Kościuk a Monika Żerańska

Korektury (česká verze)

Lucie Zakopalová

Vydalo nakladatelství

Pracownia na Pastwiskach

ul. Wiewiórcza 11, 43-400 Cieszyn, tel.: + 48 33 851 55 02, + 48 605 433 693

e-mail: pracownia@napastwiskach.pl, www.napastwiskach.pl

Tisk (na papíře Alto 90 g/m² a Arktika 250 g/m²) a vazba

Drukarnia Wydawnictwa „Arka“, Cieszyn (www.arkadruk.pl)

Publikace vznikla za podpory Malopolského vojvodství (Województwo Małopolskie).

Vydání první

ISBN 978-83-933109-2-0

© 2012 Leszek Mazan

© 2012 Agnieszka Buchtová, Renata Putzlacher

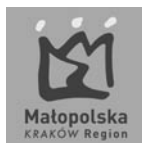
© 2012 Pracownia na Pastwiskach

All rights reserved. Všechna práva vyhrazena.

Publikace, přetisk, kopírování a šíření obsahu nebo jeho částí jakýmkoliv způsobem, včetně uchovávání v jakýchkoli databázích, je bez předchozího písemného souhlasu vydavatele zakázáno.

Obsah

Předmluva	7
Češi v Malopolsku (dějiny a legenda)	11
České Malopolsko [mapa]	20
Český Krakov [mapa]	21
Staré město v Krakově [mapa]	22
Český Krakov	23
Mohyla českého (?) drakobijce...	24
...a krakovské Wandy, Libušiny sestry	26
„Přesilný kníže pohanský“	27
Jagellonci na Pražském hradě	34
Tři zlaté koruny	35
Kníže Pepi z paláce Kinských	38
„Chci se alespoň dotknout krakovských hradeb...“	40
Jak král Kazimír razil groše	43
Karel IV. u stolu i v loži	44
O čest Moravy	47
Česká dvorní dáma	48
Slovanský poklad	49
Louka minoritů	50
Karmelitáni na Písku	52
Alma Mater Cracoviensis	54
Profesorská koleda	58
Krakovští bohémisté	59
Česky nebo vůbec	61
Mistr Jan z ulice sv. Jana	63
Od Napoleona k brusiči Karhanovi	66
„Česká beseda“: buďme si blíž	67
Hej, hej, hej, Sokoli, malované děti!	69
Cesta vedla Malopolskem	73
Česká Lili Marleen	75
Hořící svíce	76
Česká melodie v polském národním dramatu	80
České panny	82

Moravský krucifix císaře Oty Velikého	84
Český mistr slova od sv. Salvátora	84
Pražská vdova	86
Cesta rytíře Žižky ke Grunwaldu	88
Vlastimil Hofmann, Styka a bílá hvězda	91
Malopolský Verdun	93
První Čech, který se plavil po moři	96
Královský úkryt na Stezce orlích hnízd	98
Božehrobci, kteří chtěli Němce	99
O českém vojákovi, který se vydal zachránit Krakov	102
Erb Šternberků	103
„Dobrá polská sedlák“	104
Dcera pražského mlékaře	105
Polský romantik mezi českými „buditeli“	106
„Boží bojovníci“ od Dunajce	107
Kde studoval budoucí český král	108
Ulice krále Václava	110
Český původ koruny krále Kazimíra	113
Malopolák na Pražském hradě	113
Machaczku, Machaczku, kde jsou tvé ovečky?	115
Čech na radnici	116
Pražské hodiny a dívka z Nowého Sącze	119
Vidění otce Petra	120
Taková teta je hotový poklad!	122
Češi už měli dost	123
Česká dělostřelecká polonéza	125
Hlavní město polsko-českého hokeje	126
Středoevropský světec	128
Jak se králova dcera vydala do Tater	130
Čech ze Strážyské doliny	131
Krásné město Osvětim, lágr Auschwitz	132
Druhý Zlín	136
Teplé pivo je horší než studená Němka	139
Venclícci, preclícci, bohmaci a pepíci	143
Bibliografie	147
Jmenný rejstřík nejdůležitějších osobností	148

Předmluva

Na sever od Karpat se nenajde země krásnější než Malopolsko. Rozprostírá se po obou stranách horního a středního toku Visly, mezi Tatrami a Beskydy na jihu, Slezskem na západě, Svatokřížskými horami na severu a Lublinskou vrchovinou na východě. Do čarokrásné, jemně vlnité krajiny člověk vtiskl svou stopu v podobě malebných měst a městeček, hradů, zámků, klášterů, kostelů, šlechtických sídel, strážních věží, zřícenin, mohyl, ale také továrních komínů, asfaltových silnic a sídlišť. Nepodařilo se mu však zničit původní kouzlo této oblasti, dechberoucí krásu přírody v šesti chráněných krajinných oblastech, romantické skály a úžlabiny, pět řek dlouhých více než 100 km, horské potoky, faunu a flóru.

Nejprve zde vznikl mocný stát pohanských Vislanů. Vislané byli poraženi a pokřtěni válečníky velkomoravského knížete Svatopluka. Na počátku 10. století do Malopolska vkročili Češi. Kolem roku 990 tento kraj v horním a středním povodí řeky Visly připojil (poté, co přepadl českou posádku v Krakově) ke svému státu piastovský kníže Boleslav Chrabrý, který měl své sídlo v Hnězdně a v Poznani. Od 11. století polská knížata a králové sídlili v Krakově na Wawelském hradě. Krakov byl korunovačním a sídelním městem – s přestávkami – do konce 16. století, kdy musel přenechat hlavního města Varšavě. Dříve, už ve 13. století, začali Poláci používat pro dávnou zemi Vislanů nový název: Polonia Minor – Malopolsko, aby ji odlišili od Velkého (historicky

staršího) Velkopolska. Právě v Malopolsku začal vznikat obrovský administrační útvar, říše sahající od Baltu po Karpaty, později až k Černému moři. Zde došlo v 15. a 16. století – i díky pražské univerzitě – k největšímu rozkvětu vědy, kultury a politického myšlení v polských dějinách. V Krakově se dobře prodávaly české knihy, vytištěné v Praze a Olomouci; představitelé polské politické elity a přední intelektuálové velmi často znali a ovládali češtinu. Jazyk mistra Jana Husa byl přítomný na Krakovské akademii i na wawelském hradě. Po celé 16. století se v Čechách prodávaly v Krakově vydané překlady děl krakovských astronomů a astrologů, kteří se těšili v českých zemích dobré pověsti.

Malopolsko sehrálo důležitou politickou roli v celém Polsku, bylo hospodářsky rozvinuté, mělo kvetoucí města, úrodnou půdu, rozsáhlé zemské usedlosti, stříbrné a solné doly, historickou šlechtu, úchvatnou přírodu. Takovou neměl žádný jiný region. Zvěř se vrhala před oštěp nebo kuši, rybářům na Visle pod wawelským vrchem se trhaly sítě plné ryb, děvečky nemohly unést koše plné hub a nádherné panorama Tater viditelné z Wawelu inspirovalo další generace básníků.

V roce 1795 si zbytek polských, litevských a východoslovanských území spojených v rámci jedné unie mezi sebou rozdělili mocní a vlivní sousedé: Rakousko, Prusko a Rusko. Většina Malopolska připadla Rakousku a po připojení východních území tak vznikla Halič. Jejím hlavním městem byl Lvov, ale duchovní metropolí všech zábery rozdělených částí Polska se stal Krakov.

Po čtyřech národních povstáních a dvou světových válkách se Malopolsko (běžně bývalo ztotožňováno s Haličí) téměř celé ocitlo v dnešních hranicích Polska. Krakov – živý, nezníčitelný pomník národní velikosti a slávy, město papeže Jana Pavla II., dvou básníků a nositelů Nobelovy ceny, Mikuláše Koperníka a Mošeho Isserlese – si zachoval status duchovní a kulturní metropole.

Češi žili v Malopolsku „odnepaměti“. I jako členové ozbrojených družin knížat z dynastie Přemyslovců; i jako kupci putující přes brody řek a podkarpatské pralesy z východu přes Krakov, Slezsko, Olkusz, Będzin, Opolí, Břeh do Vratislavi a dál do Prahy. Také jako misionáři a diplomaté, učenci a horliví Husovi stoupenci bouřící se proti katolické církvi, šlechtici navštěvující rytířské turnaje a členové družin králů nebo velmožů, hledající často na krakovském dvoře nevěstu.

Po bitvě u Moháče v roce 1526 a po smrti Ludvíka Jagellonského přestala mít jagellonská dynastie zájem o trůny v Praze a v Budíně. Poláky více zajímala území a hranice na východě. Také z náboženských důvodů polsko-české kontakty ochladly. Proto nejsou výsledky hledání malopolských stop potomků praotce Čecha v tomto období příliš bohaté. V pozdějším období vystupovali z poštovních vozů nebo z vagonů Haličské dráhy Karla Ludvíka v městech Krakov, Tarnov, Nowy Sącz, Bochnia nebo Jaslo čeští úředníci pracující pro rakouské úřady a ve vojenských posádkách zněly stále častěji české písničky. Pro Polsko, obzvláště „Polonii Minor“, tedy Malopolsko, bylo a je charakteristické to, že příchozí z dalekých krajín se zde rychle zabydlovali, i když pro Poláky určitě nebylo vždycky jednoduché je přijmout. A ne všechny polské mravy cizince okouzlovaly. Už v 15. století český šlechtic Ctibor Tovačovský psal o původu hříchů takto: „Tituly sester Lži: pýcha – římská kněžna, hněv – babylonská hraběnka, závist z Alexandrie, nenávisť z Rakouska, lakomství je paní Benátčanů, lakota pochází z Dánska, zhýralost ze Sodomy, lenost z Polska, lež odevšad.“ Stejně přísně vždy posuzovali čeští moralisté mravy polských žen a považovali je rozhodně za „příliš snadno dostupné, dokonce prostopášné“.

Mnohem zajímavější jsou výsledky pátrání ve druhé polovině 19. století, až do konce první světové války: společné panslavistické ideje, živá vědecká spolupráce, české banky, čeští kupci, Sokol, fotbaloví trenéři, blízká přátelství...

V meziválečném období najdeme jen málo přátelských okamžiků. Jeden z nich přišel například po tragické smrti polských letců, Stanisława Żwirky a Franciszka Wigury, kteří zahynuli v roce 1932 při silné vichřici nad zaolžanským lesem. Nebo na jaře 1939, kdy po Hitlerově příjezdu na Pražský hrad několik tisíc civilistů a československých vojáků hledalo v Malopolsku prozatímní azyl. Opět se ukázalo, že nic tak nesbližuje jako společné neštěstí. Paměť o těchto událostech a pomoci je stále živá na obou stranách hranice, zapsaná do kamene na pamětních deskách a náhrobcích nebo v učebnicích.

Současné Malopolské vojvodství nesousedí s Českou republikou ani kouskem území. Snad právě z tohoto důvodu žádné malopolské město, včetně Krakova, nemá podepsanou smlouvu o spolupráci s městem nebo obcí v Česku. Spolupráce vysokých

škola, v čele s velkou dvojicí: Karlova univerzita – Jagellonská univerzita, vypadá... no právě, tak jako vypadá. Byl zrušen český konzulát v Katovicích, působící rovněž na území Malopolska. Zpátky domů se vrátil Josef Byrtus, mnoholetý generální konzul a přítel Polska...

Přesto se situace výrazně zlepšuje. Vzdálenost z Krakova do Prahy je stále – podle trasy – 450 km („seshora“, přes Glivice, Kędzierzyn-Koźle, Kladsko, Kudowu, Słone) nebo 560 km („dolem“ přes Tychy, Těšín, Olomouc, Brno). Dnes jsou naštěstí tyto kilometry jakoby mnohem kratší. Stejně jako doba jízdy přímých vlakových spojů nebo cesty letadlem.

Malopolané jsou stále okouzleni Prahou, Olomoucí, Českým Krumlovem, Hrabalem, Kunderou, Kohoutem, českým filmem, Jaromírem Nohavicou (na polské desce *Svět podle Nohavici* Jarkovy písně zpívá mj. jeho přítel, krakovský bard s kytarou Andrzej Sikorowski) či Richardem Haškem (vnuk Jaroslava, autora *Osudů dobrého vojáka Švejka*, který bláznivě miluje Malopolsko). Krakovský režisér Włodzimierz Gawroński natočil jako první na světě sedmnáctidílný televizní seriál o Švejkovi – nejmoudřejším vojákově všech dob, s Jerzym Stuhrem v hlavní roli. Na scéně krakovského národního divadla Teatr Stary v žádné sezóně nechybí nějaké „české motivy“. Malopolsko se nejčastěji ze všech polských vojvodství objevuje v České televizi díky mnoholeté práci Miroslava Karase, zpravodaje České televize ve Varšavě.

Pokud někdo bude znovu psát za několik let o „českém Malopolsku“, bude mít mnohem jednodušší, a zároveň složitější práci.

Češi v Malopolsku (dějiny a legenda)

700 – kníže Krak (Krok), syn praotce Čecha, zabíjí draka a společně s dcerou Vandou se stěhuje na Wawel. Druhá Krakova dcera, Libuše, sídlí v Praze na Vyšehradě, zakládá a rozšiřuje Prahu, vládne v Čechách. Obě sestry se již nikdy nesetkají.

Okolo 750 – obyvatelé Krakova navršují na pravém břehu Visly kopec – Krakovu mohyly.

Mezi roky 876 a 879 – velkomoravský kníže Svatopluk obsazuje pozdější Malopolsko.

906 až 907 – knížectví Vislanů, které zahrnuje rovněž území dnešního Malopolska, získává po úpadku Velkomoravské říše politickou nezávislost; v polovině 10. století se dostává pod českou svrchovanost.

Po roce 955 – kníže Boleslav I. Ukrutný, bratr sv. Václava, připojil k českému území také Krakov. Město pod Wawelem se stává vedle Prahy druhým politickým a hospodářským centrem ve státě knížete Boleslava.

965 – arabsko-židovský kupec Ibráhím ibn Jákúb ve svém písemném svědectví o Slovanech podává zprávu o příslušnosti Krakova k českému státu Boleslava z rodu Pře-

myslovců. Podle jeho informací trvala cesta z Krakova do Prahy 3 týdny.

973–989 – výstavba rotundy sv. Felixe a sv. Adaukta na Wawelu, jedné z nejstarších stop přítomnosti Čechů v Krakově.

990 – polský kníže Měšek I. připojuje (vojensky nebo jednáním, s pomocí čtyř praporů německých rytířů) ke svému státu Malopolsko s Krakovem. Jiná verze říká, že se to stalo teprve v roce 992, kdy se po válce s Čechy na Wawelu usídlil syn Měška, napůl Čech, Boleslav zvaný Chrabrý.

996 – z Prahy přes Maďarsko přichází biskup Vojtěch Slavníkovec. Budoucí svatý před misijní výpravou do Pruska putuje po Malopolsku a činí zázraky.

Zima 1003 – polský kníže Boleslav Chrabrý láká lstí do jednoho z malopolských hradů českého knížete Boleslava III. Ryšavého z rodu Přemyslovců. Boleslav Chrabrý není spokojen s politikou svého jmenovce, jemuž v letech 999–1002 dvakrát pomohl dobýt trůn na Pražském hradě, který se ale nyní vyznačuje nebývalou ukrutností. Boleslav Chrabrý přikazuje vypíchnout knížeti oči. Boleslav Ryšavý do konce života (1034 nebo 1037) bloudil po Wawelu, oblečen do knížecích šatů.

Po roce 1011 – hnězdenský arcibiskup Radim Gaudentius (nevlastní bratr sv. Vojtěcha), který je v ostrém sporu s Boleslavem Chrabrým, z neznámých důvodů uvrhl do klatby Velkopolsko a Malopolsko.

1039 – český kníže Břetislav využívá nepokojů po smrti syna Boleslava Chrabrého, Měška II., a organizuje loupežnou výpravu do Polska. Z Krakova, jak uvádí první český kronikář Kosmas, odváží „starodávný knížecí poklad“. S českým nájezdem spojují někteří historici velký požár prvního chrámu na Wawelu.

40. léta 11. století – král Kazimír I., zvaný Karel Obnovitel, se z Hnězdna zničeného Čechy stěhuje s královským dvorem do Krakova, kde pravděpodobně vyrůstá jeho dcera Svatava Polská, pravnučka Boleslava Chrabrého, budoucí manželka českého knížete (od roku 1085 krále) Vratislava II., matka olomouckého knížete Boleslava a českých

knížat Bořivoje II., Vladislava I. a Soběslava I.

1085 – český kníže Vratislav II., otec Judity, manželky polského knížete Vladislava Hermana, se v Praze sám korunoval na českého a polského krále.

1147 – během návratu z křížové výpravy v Krakově přebývá český král Vladislav II.

1148 – na krakovském návrší sv. Bronislavy ve čtvrti Zwierzyniec se usidlují řeholnice a řeholníci řádu premonstrátů z Doksan (řád založil sv. Norbert ve Francii).

1163 – do malopolského Miechowa přijíždějí z Jeruzaléma první rytíři řádu Božího hrobu, Češi a Němci, s několika pytlí země z hory Golgoty.

1237 – díky pražské abatyši řádu klarisek Anežce České (dceři českého krále Přemysla Otakara I.), přijíždějí z Prahy do Krakova první františkáni.

1241 – první nájezd Tatarů na Krakov. Podle legendy zahynul na věži Mariánského kostela moravský trubač troubící na poplach.

1260 – velmistrem řádu Božího hrobu (tzv. měchovitů) se stává Čech Gerhard z Prahy.

1288 – Griffina Haličská, vdova po Leškovi Černém, odkazuje svému milovanému synovci Václavu II. celé Krakovsko a Sandoměřsko.

1289 – Vladislav Lokýtek se schovává před stoupenci Václava II. v jeskyních Ojcowa.

Leden 1291 – kníže Přemysl II. postupuje Malopolsko Václavovi II., budoucímu králi. Pražský Přemyslovec přejímá strategický hrad v polském Slavkově.

Jaro 1291 – česká vojska pod vedením biskupa Arnolda Bamberského jménem svého krále Václava II. obsazují město a královský hrad na Wawelu. České vojenské oddíly zůstanou v Krakově celých 15 let.

16. srpna 1292 – na Wawel slavnostně vstupuje nový kníže Malopolska, český král (od roku 1300 rovněž polský) Václav II. Za jeho vlády vyrůstají místo obranného va-

lu ze dřeva a zeminy kolem wawelského návrší kamenné hradby. *Svatokřížské letopisy* z roku 1298 uvádějí: „Eodem tempore Bohemi Cracoviam murovenunt“ (V této době Češi ohradili Krakov).

1295 – na příkaz českého krále Václava II. opevňuje biskup Muskata polský Slavkov. Příchod německých osadníků. Město se stává tvrzí oddílů bojujících proti Vladislavu Lokýtkovi.

1300 – Václav II. se v Hnězdně stává polským králem. Nezbytnou korunu nezákonně přiváží z wawelské pokladnice jeho teta, kněžna Griffina.

Zima 1304 – po zamrzlých řekách Poprad a Dunajec táhne do Malopolska s uherskou vojenskou družinou kníže Vladislav Lokýtek. Připojují se k němu města Sary a Nowy Sącz. V jiných městech Lokýtek vybíjí české posádky a sám je obsazuje. Pochod na Wawel trvá dva roky.

21. června 1305 – v Praze umírá na tuberkulózu český a polský král Václav II.

21. června 1306 – na Wawel a do Krakova vstupuje budoucí polský král Vladislav Lokýtek.

4. srpna 1306 – v Olomouci je během obědové siesty, ve velkém vedru, probodnut český, polský a uherský král Václav III., poslední z Přemyslovců. Evropské královské dvory podezřívají z této vraždy Lokýtky a jeho okolí.

1311 – Jan Lucemburský, manžel Elišky Přemyslovny, dcery Václava II., je v Praze korunován českým a polským králem. Získává podporu Krakova, Veličky, Miechowa a Sandoměře. Povstání měšťanů, především německých, Lokýtek krvavě potlačuje.

1327 – oddíly českého krále Jana Lucemburského obsazují polský Slavkov. Zasahuje Lokýtkův spojenec, uherský král Karel I. Robert z Anjou.

1333 – Jan Lucemburský se na sjezdu ve Visegrádu za 20 tisíc kop pražských grošů zříká nároku na polský trůn.

1340 – moravský kníže, budoucí císař Svaté říše římské a český král Karel IV., přijíždí do Krakova za Kazimírem Velikým s nabídkou sňatku s Markétou Lucemburskou, dcerou českého krále Jana Lucemburského. Sňatek se neuskutečnil, protože 11. července 1341 Markéta náhle umírá.

1342 – král Kazimír Veliký přivádí z Prahy do Krakova (do čtvrti zvané Kaziměř, polsky Kazimierz) řád augustiniánů a zakládá pro ně klášter a kostel sv. Kateřiny.

7. července 1345 – začátek obléhání Krakova českými vojsky Jana Lucemburského. Rytíři krále Jana nelítostně vyplenili Miechów.

1355 – během rytířského turnaje se král Kazimír Veliký seznamuje s Češkou, Kristýnou Rokycanskou. Milostný vztah končí svatbou (král se dopouští bigamie).

21. května 1363 – český král Karel IV., císař Svaté říše římské, se žení v Krakově s Alžbětou Pomořanskou, vnučkou polského krále Kazimíra Velikého, která byla v Evropě pokládána za nejsilnější ženu.

1367 – krakovské mincovny zahajují ražbu nových stříbrných mincí velké nominální hodnoty, podobných pražským grošům.

1397 – rytířského turnaje na Wawelu se účastní (s úspěchem) uherský král, budoucí král český, Zikmund Lucemburský. Český profesor Krakovské akademie Jan Štěkna přichází za polskou královnou Hedvikou s nápadem založit v Praze kolej pro litevské studenty.

Únor 1412 – na Wawelu se za osobní účasti krále Jagelly koná svatba rakouského knížete Arnošta I. Habsburského, zvaného Železný, s mazovskou kněžnou Cimburgis, která byla známá svým vysunutým spodním rtem. Od nynějška bude mít všech 22 českých králů z rodu Habsburků silnější dolní ret.

5. března 1424 – Zikmund Lucemburský se na Wawelu účastní korunovace čtvrté ženy krále Vladislava Jagelly.

1433 – severní Malopolsko drancují během dvou nájezdů husité.

1434 – v katedrále na Wawelu je uložen rukopis se závazným – pro tehdejší dobu a pro všechny budoucí generace – korunovačním ceremoniálem polských králů. Tento ceremoniál do značné míry vychází z pražského, nařizuje mj. den před korunovací účast budoucího krále v kajicném průvodu s ostatky sv. Stanislava z Wawelu na Skalku. Pražští králové takto nosili svaté relikvie z Pražského hradu na Vyšehrad. Nebylo však zavedeno pravidlo krále Karla IV., podle něž musí český král během korunovace mít na nohou lýkové střevíce a na rameni jednoduchou mošnu, s níž poddaní pracovali na poli. Nápad císaře Karla vzbudil v Krakově údiv – císař byl přeci členem jednoho z nejvýznamnějších evropských rodů.

1436 – krakovský biskup Zbyhněv Olešnický ustanovuje patrony Polského království: sv. Václava, sv. Vojtěcha, sv. Floriána a sv. Stanislava. První dva byli českého původu.

1439 – v bitvě u Grotnik zahynul vůdce polských husitů Spytek z Melsztyna.

1499 – milenkou budoucího krále Zikmunda I. Starého se stává Kateřina Telnická, Češka z Moravy.

11. července 1565 – první polská turistka, jejíž jméno známe, Beata Łaska (napůl Češka) se vypravuje do Tater.

1700 – v Krakově probíhají oslavy 1000. výročí zabití wawelského draka knížetem Krakem. Mše v Mariánském kostele, zvoní zvon na katedrále.

1777 – v cisterciáckém klášteře v Mohyle u Krakova umírá český řeholník Václav Burian – skladatel, sbormistr a kopista hudebních děl.

22.–23. července 1817 – v katedrále na Wawelu se uskutečnil pohřeb francouzského maršála knížete Josefa Poniatowského, syna Poláka a Češky, jednoho (církve se o tom nezmiňují) z nejvlivnějších zednářů Evropy.

1863 – podle pražské policie v lednovém povstání bojuje již 52 dobrovolníků z Prahy

a zanedlouho se plánuje připojit dalších dvacet dobrovolníků. Výcvik probíhá v Krakově ve Woli Justowské.

1865 – na Jagellonské univerzitě je založena katedra slovanské filologie, kterou řídí Henryk Suchocki.

27. února 1881 – v Krakově umírá kněz Boleslav Jablonský, vlastním jménem Eugen Tupý, velký český básník a farář ve čtvrti Zwierzyniec. Průvod s ostatky na nádraží (9. března) je největším česko-polským shromážděním v dějinách Krakova.

1882 – ve městě Nowy Sącz umírá farář Jan Machaczek, původem Čech, největší vtipálek v malopolském kléru.

1888 – v Krakově se uskutečnila malopolská premiéra české hry *Světa pán v županu*.

7. července 1892 – Albin Kolloros, majitel pivovaru ve Skawině, stojí v čele skupiny, která v Krakově zakládá polsko-české sdružení s názvem Česká beseda.

Poslední dny listopadu roku 1893 – v krakovské restauraci Josefa Frimmla se uskutečnila zakládající schůze sdružení Česká beseda. Předsedou se stává František Dostalík.

1897 – díky Henryku Sienkiewiczovi je na skále v Strážyské dolině v Tatrách umístěna pamětní deska k počtě velkého přítele Poláků, českého literáta a publicisty Edvarda Jelínka.

1900 – na první návštěvu Krakova přijíždí nástupce rakousko-uherského trůnu, arcivévoda František Ferdinand d'Este s manželkou, vévodkyní Žofíí Chotkovou, Češkou a údajně blízkou příbuznou Jagellonců.

Prosinec 1901 – čtyřicet krakovských vědců zakládá Slovanský klub.

1905 – v Krakově vychází první číslo měsíčníku „Świat Słowiański“ (Slovanský svět), časopisu polských slavistů.

1909 – u Lvova ve vlaku z Karlových Varů umírá bývalý rakouský premiér hrabě Kazimír Badeni, autor jazykového nařízení, podle nějž měla být čeština v úředním styku v Čechách a na Moravě postavena na úroveň němčiny (1897).

22. listopadu 1913 – odhalení pamětní desky na zdi kostela Nejsvětějšího Salvátora v Krakově na počest před sto lety narozeného českého kněze a básníka Boleslava Jablonského.

27. srpna 1914 – na rozkaz Józefa Piłsudského formuje český kapitán v rakouských službách Ottokar Brzoza-Brzezina dělostřelecké oddíly polských legií.

18. února 1918 – čeští železničáři se v Tarnově účastní polské manifestace proti brest-litevskému míru, který prosazuje uzemní nároky Ukrajiny na úkor Polska.

Jaro 1939 – do Krakova tajně přijíždí plukovník Ludvík Svoboda, organizující československé ozbrojené jednotky v Malopolsku a potom v Sovětském svazu, budoucí prezident Československa.

Prosinec 1939 – v nacistickém koncentračním táboře Sachsenhausen se koná první setkání krakovských profesorů Jagellonské univerzity a Hutnická akademie, zatčených a deportovaných do tábora gestapem, s pražskými studenty a profesory – účastníky protiněmeckých manifestací.

3. března 1941 – přesídlení krakovských Židů do ghetta. Více než tisíc z nich zachránějí před plynovými komorami Oskar Schindler, český Němec (nebo německý Čech) z Moravy.

1942 – do nacistického vyhlazovacího tábora Auschwitz-Birkenau přijíždí první transport českých Židů.

14. března 1950 – v Divadle Juliusze Słowackého v Krakově se koná premiéra socrealistické hry českého dramatika – naturščíka Vaška Káni s názvem *Parta brusiče Karhana*, s rekordní návštěvností.

1979 – na ulici Kanonicza v Krakově je nalezen „železný poklad“ z dob Velkomoravské říše – 4 tisíce železných předmonetárních „platidel“ pro výměnný obchod.

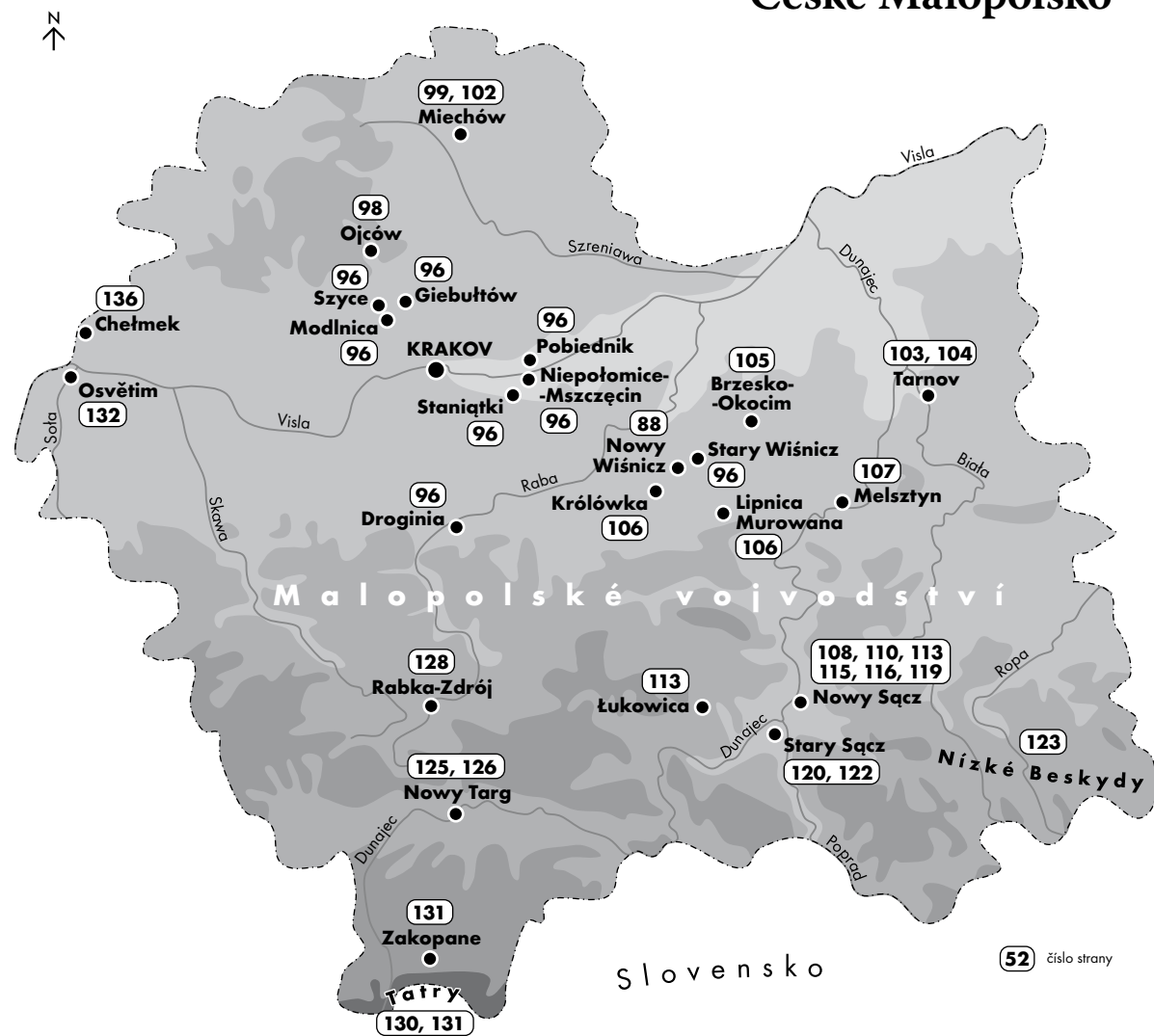
1989 – v Krakově a v jiných malopolských městech davy skandují: „Havel na Wawel!“. Je to již druhá podobná nabídka československému státníkovi; v roce 1968 se na zdech objevovalo heslo: „Polsko čeká na Dubčeka!“.

8. května 1992 – krakovská radnice odebírá posmrtně čestné občanství města Krakova generálovi Ludvíku Svobodovi.

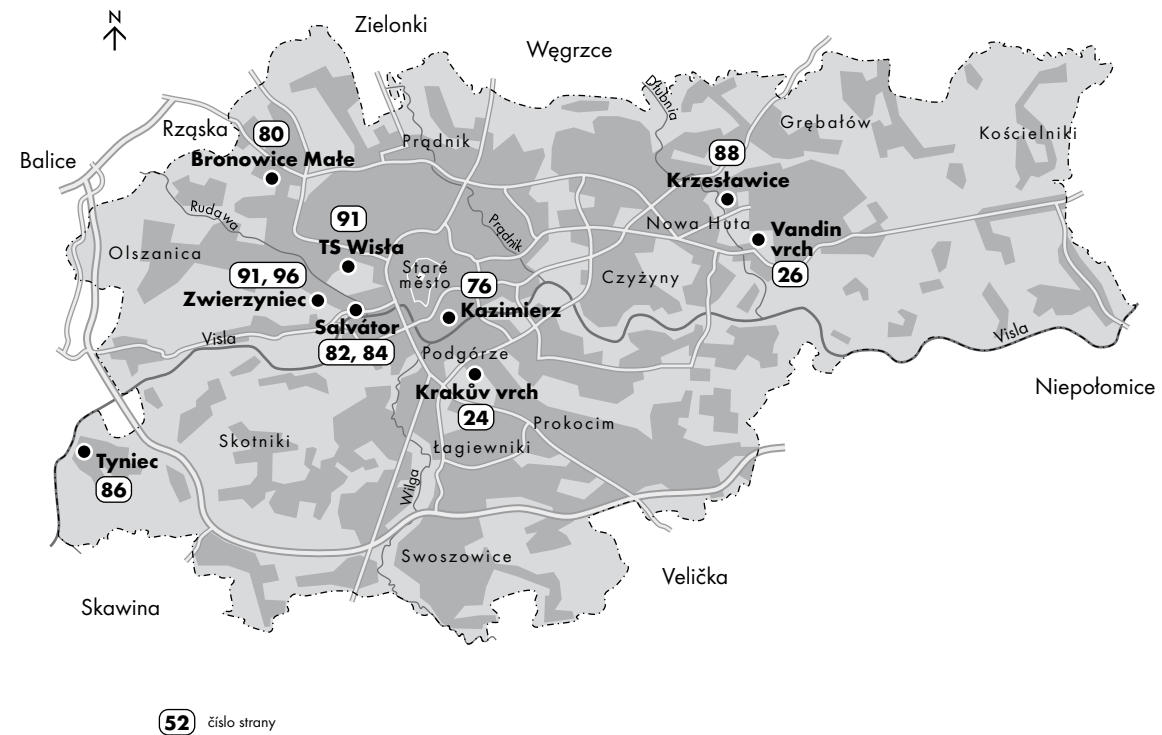
7. července 1997 – ve vojenském kostele ve městě Přemyšl slouží místní farář Antonín Gut mši za duši dobrého vojáka Švejka a za všechny „se smyslem pro humor“.

6. března 2008 – umírá Gustaw Holoubek, jeden z největších polských herců, syn Čecha a Polky ze čtvrti Zwierzyniec.

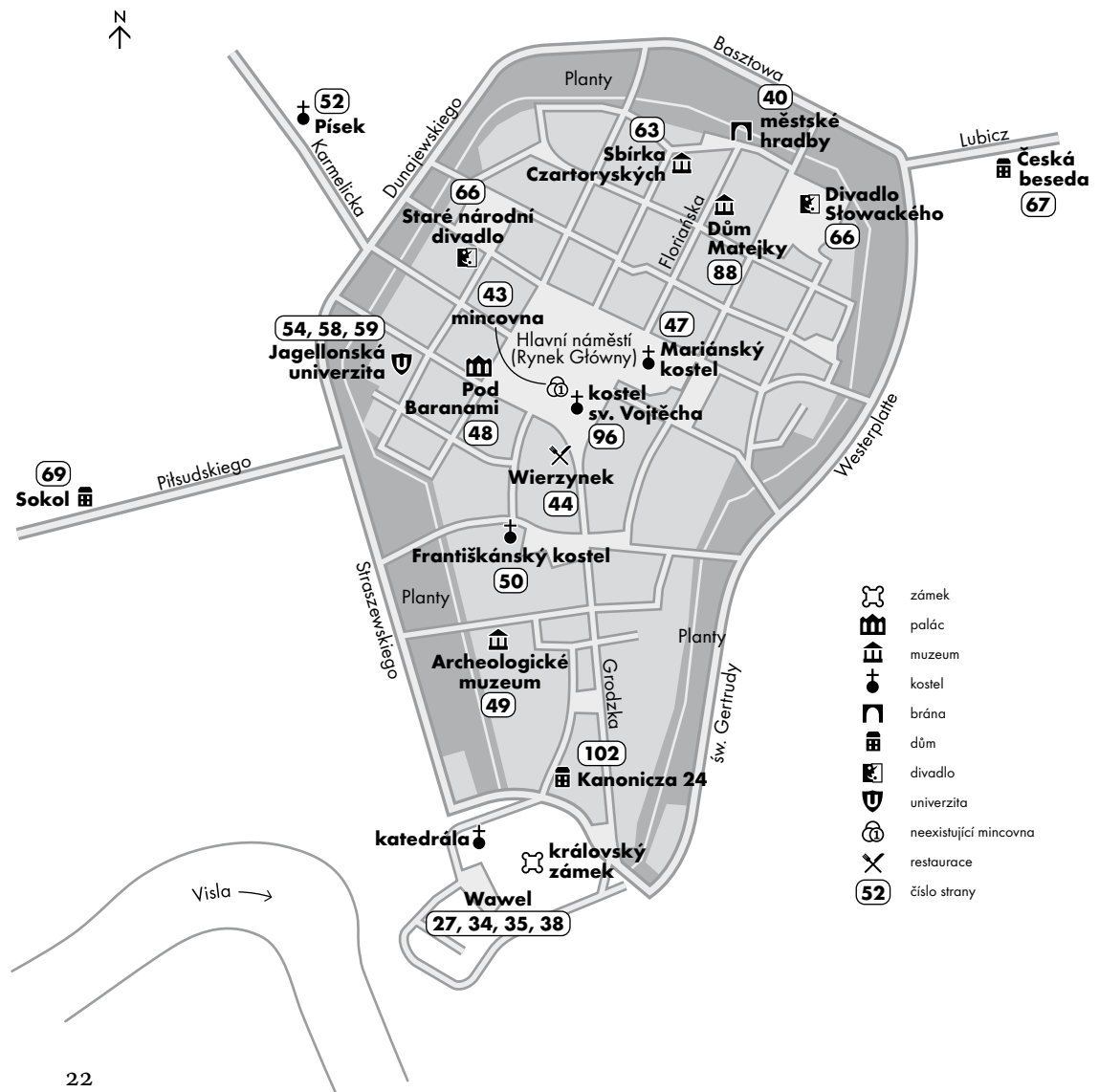
České Malopolsko

Český Krakov

Staré město v Krakově

Český Krakov

Dnešní miliónový Krakov leží na padesáté rovnoběžce, stejně jako Praha. Protéká jím řeka Visla, která na rozdíl od české Vltavy mívá vápencové skály namísto čedičových. Obě města byla osídlena Slovy a ještě před 600 lety si byly čeština s polštinou velmi podobné. Krakov se rozvíjel pomaleji, protože byl západní Evropě vzdálenější, navíc pod Wawelem neprobíhal lukrativní obchod s otroky v takové míře jako v Praze.

Do dějin vjel Krakov na sudu veličské soli. To díky Veličce, nejdéle fungujícímu solnému dolu na světě, získalo hlavní město Piastovců, Přemyslovců a Jagellonců svou moc a slávu. Rozhodně je nutné ji navštívit! Na Čechy tu čekají čeští průvodci, česká nakladatelství, české anekdoty, česká kuchyně. Další královské rody přesídlily do Varšavy a učinily ji hlavním městem. Duchovní metropolí však Krakov být nikdy nepřestal. V roce 1968 odtud do královehradeckého regionu vyrazila „na pomoc ohroženému socialismu v Československu“ 6. polská vzdušná výsadková divize. Měla se zde také nacházet největší nemocnice pro československé vojáky účastníci se operace „Krkonose“, kteří měli v počtu dvou divizí a jednoho pěšího pluku (47 tisíc vojáků) pochodovat od Kudowy-Słonego a Nysy dál na východ. Operace byla odvolána 8. prosince 1980, dvě hodiny před jejím plánovaným začátkem.

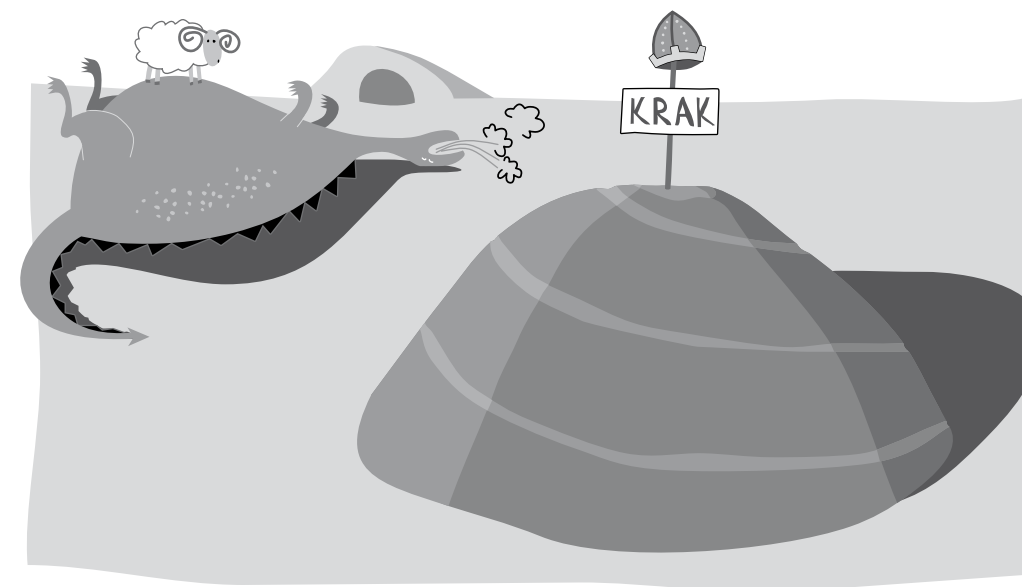
Doufejme, že si Krakov stejně jako Praha nikdy nebude muset lízat žádné válečné rány. V celém Malopolsku, zejména pak v Krakově chráněném UNESCO, najdeme podobně jako u Vltavy tisíce, desetitisíce pamětihodností, uměleckých děl, národních památek a tisíc let nenarušenou (stejná poklona náleží i Praze a Olomouci) urbanistickou strukturu. Nacházejí se zde předměty unikátní a cenné nejen pro svou krásu, ale také originalitu: nejstarší glóbus na světě s obrysy nově objevené Ameriky, da Vinciho *Dáma s hranostajem*, největší oltář Wita Stwosze, krakovský hejnal (starobylá znělka) hraný každou hodinu atd.

Krakov po staletí stavěli Poláci, Češi, Němci, Rakušané, Židé, Italové, Maďari a Skotové. Taková směsice musela dospět k originálním výsledkům. A také dospěla. Malopolané jsou rádi, že významný podíl na budování věhlasu, slávy a legendy Krakova mají právě Češi.

Mohyla českého (?) drakobijce...

Možná to tak bylo. A možná ne tak úplně. S legendou se nepolemizuje, legenda se vypráví... Jak víme, v 6. století našeho letopočtu dorazily k Vltavě z Balkánu slovanské kmeny pod vedením Čecha a Lecha. Čech zplodil syna Kroka, pozdějšího otce sester Libuše a Vandy, drakobijce z jeskyně pod Wawelem nad řekou Vislou a legendárního zakladatele Krakova. Tyto činy vykonal již s poněkud změněným příjmením jako kníže Krak. Kníže, milovaný svými poddanými, se v Malopolsku po smrti dočkal kopce-mohyly vysokého 16 metrů (271 m n. m.). Tento útvar se nachází na pravém břehu Visly, v dnešní krakovské čtvrti Podhůří (Podgórze), nedaleko ulice Wielická, která vede k nejstaršímu fungujícímu solnému dolu na světě – Veličce.

Krakův vrch (někdy také nazývaný Krakus) byl navršen na základech o průměru 50 metrů pravděpodobně v 7. století. Na toto období poukazuje nejen přezka opasku nalezená v jeho útrobách. Během archeologického průzkumu, který zde proběhl v letech 1934–1937, byly uvnitř kopce odhaleny spletené kořeny dubu. Stáří tohoto pro

Krakův vrch
v Krakově

pohany posvátného stromu v době, kdy byl poražen (tedy pravděpodobně v 10. století, když Malopolsko přijímalo z rukou Čechů křesťanství), se odhaduje na 300 let.

Samotný hrob knížete Kraka (Kroka) nebyl uvnitř kopce nalezen. Odnepaměti se na legendární mohyle zakladatele města zapalovaly dušičkové ohně, uctívali se zemřelí, konaly se pohřební hostiny. První úterý po Velikonocích se tu scházely davy na tradiční pouti. Z příkrých svahů se, jako na pražském Vyšehradě, shazovaly zbytky velikonoční snídaně: chleba, klobása, natvrdo uvařená vejce, sladkosti. Boháči házeli chudým drobné mince. Tradiční posvícení, lidově pojmenované Rękawka (Rukávka), se koná dodnes. Kde se vzal onen název? Dle bájných legendy poddaní držící smutek za knížetem navršili mohyly holýma rukama, nebo na ni nosili hlínu v rukávech. Lingvisté zase odkazují na možný původ názvu v českém slově rakev...

V dějinách vzácná shoda česko-polských názorů podporuje tezi, že kníže Krak nebyl jen legendární postavou, ale skutečně existoval. Určitě o tom nepochybovali kra-

kovští městští radní, kteří v roce 1700 slavili tisící výročí zabití draka knížetem (kosti obludy visí nad vchodem do wawelské katedrály a až spadnou, nastane konec světa.) V Mariánském kostele se sloužila zvláštní mše svatá, na Wawelu se rozezněl slavný zvon Zikmund, starší (ale menší) jmenovec obra na Pražském hradě. O dvě stě let později na mohyly hrdiny, jenž zbavil svět strašlivé příšery, vystoupily první výletní skupiny českých sokolů, kteří mohli obdivovat skvělou stavbu kopce, díky níž nepodléhá působení času, bouřek, vichřic ani lijáků. Stojí za to připomenout, že podle jedné z nejpopulárnějších krakovských legend, právě z Krakova vrchu zamířil v 16. století k Měsíci po vlákně pavučiny první kosmonaut na světě, pan Tvardovský.

...a krakovské Wandy, Libušiny sestry

Ve východní části Krakova, na okraji Sendzimirovy hutě, při ústí říčky Dłubny, blízko vysokého břehu řeky Visly, se nachází mohyla Wandy, dcery legendárního knížete Kroka alias Kraka, vnučky praotce Čecha, rodné sestry kněžny Libuše. Kopec navršili místní tam, kde byly z Visly vyloveny kněžniny ostatky. To vše se odehrálo na počátku 8. století.

Kněžna Wanda se po smrti svého slavného otce ujala vlády. Zanedlouho si stejně jako on podmanila srdce svých poddaných a přísahala, že nikdy nebude jednat v jejich neprospěch. Tehdy si na wawelský trůn začal brousit zuby německý tyran Rytygier (tj. Rüdiger), který v čele ozbrojených oddílů obklíčil Krakov, hnán vidinou nově dobytých území, velkého množství otroků a kněžniny ruky. Svého cíle ale nedosáhl, protože germánští rytíři, odzbrojení krásou kněžny Wandy, odmítli bojovat. Rüdiger v zoufalém záchvatu vzteku spáchal sebevraždu a kněžna Wanda se rozhodla jako poděkování obětovat bohům své panenství a se sebevražděným úmyslem skočila do Visly. Tato legenda (objevuje se od 16. století také ve francouzské a německé literatuře) má více verzí, ale jejich konec (bohům obětované panenství) je vždy stejný.

Wandin vrch je 14 metrů (238 m n. m.) vysoký, jeho základy o průměru 45–55 metrů se pomalu propadají kvůli slabému zajištění. V roce 1860 ho Rakušané obehnali hradbou, která byla součástí opevnění krakovské tvrze (rakousko-ruská hranice tehdy byla vzdálená jen několik kilometrů). Deset let poté byla na vrcholu vztyčena mramorová socha orla, navržená slavným polským malířem (a polovičním Čechem) Janem Matejkou, s nápisem „Wanda“ a se zkříženým mečem a přeslicí. Je možné, že Wandin vrch, podobně jako o pár kilometrů vzdálenější legendární mohyla jejího otce, byl v době svého vzniku pouhým strážným nebo signalizačním náběhem. Kopce otce a dcery jsou největší v Polsku i navzdory tvrdé konkurenci – Poláci jich navršili více než 250 (nejvíce samozřejmě v Malopolsku).

Oba vrchy a obě sestry se často objevují v básnických a hudebních dílech. Například o Libuši napsal v 17. století báseň polský básník Wacław Potocki, tragický osud Wandy se zase stal v roce 1875 námětem pro operu o pěti dějstvích Antonína Dvořáka. Dvořák nikdy neskrýval své velké sympatie k Polsku a Polákům. Jeho opera svým obsahem i stylem odkazuje k spřízněnosti obou národů. Podle přání ze závěti skladatele byla hudba z *Wandy* hrána i na jeho pohřbu.

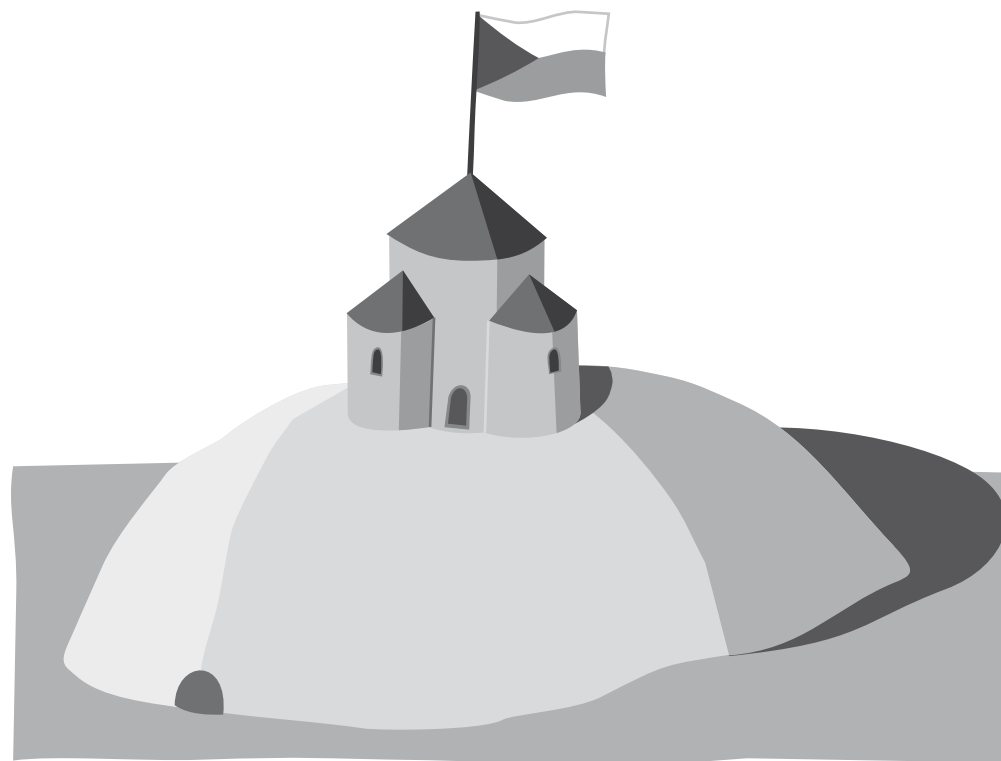
„Přesilný kníže pohanský“

V samotném centru Krakova, v meandru řeky Visly, stojí vápencová skála – Wawel. Na ní se už více než tisíc let tyčí katedrála a hrad – zprvu knížecí, poté královský, prastaré sídlo malopolských panovníků a následně centrum celého polského království. Jak říká velký polský spisovatel Stanisław Wyspiański: „Na Wawelu je vše Polsko.“ Což ovšem nic nemění na faktu, že před více než tisíci lety byli pány na Wawelu tehdy velmi zbožní Češi.

„Wawel“ je starý slovanský pojem pro vyvýšené suché místo uprostřed močálů, dokonalé pro obranu. Před padesáti tisíci lety se tu objevili první lidé. V 9. století našeho letopočtu se na pravděpodobně již opevněném Wawelu nacházelo sídlo „přesilného

Rotunda
sv. Felixe
a Adaukta
v Krakově

knížete pohanského“, jenž vládl království Vislanů v době, kdy bylo na vrcholu své moci. Historické centrum tohoto království leželo mezi dnešní Bytomí a Osvětimí, mezi řekami Nidou a Dunajcem. Celý kraj byl mnohem rozlehlejší, na jihu sahal až k Tatrám, na západě k Sudetám, východní hranici určovaly řeky Styr a Bug a severní tok řeky Pilice.

„Přesilný kníže pohanský“, jehož pravé jméno je neznámé, nedal na varování slavného a ve slovanském světě váženého misionáře Metoděje (Cyril byl tehdy už po smrti), nechtěl se dát dobrovolně pokřtít a křesťany pronásledoval. V roce 874 kraj Vislanů napadl mocný moravský kníže Svatopluk a připojil ho k Velkomoravské říši. Se Svatoplu-

kovými vojsky přešli Karpaty také cyrilometodějští misionáři. Křtili podrobené kmeny a nesloužili mše v latině, nýbrž v jejich vlastním slovanském jazyce. A tak mají zřejmě pravdu ti, kteří tvrdí, že christianizace Krakova proběhla dříve než křest Polska (966) – krakovské biskupství je díky Moravanům nejstarší v Polsku, protože bylo založeno již kolem roku 900 a prvními biskupy byli Prohor a Prokulf sídlící na Wawelu.

Během archeologického výzkumu v roce 1917 byly na Wawelu odhaleny části rotundy Nejsvětější Panny Marie, později nazvané rotundou sv. Felixe a Adaukta. Rotunda (v pozdějších letech zrekonstruovaná) byla vybudována na vápencové skále z písčité břidlice spojené vápennou maltou a má tvar kruhu se čtyřmi apsidami. Byla pravděpodobně postavena někdy před rokem 1000 a patří mezi nejstarší architektonické památky v Polsku. Současní badatelé ji stále častěji spojují právě s působením českých misionářů a biskupů na Wawelu.

V roce 906 byla Velkomoravská říše zničena Maďary. Vislané si vydobyli svobodu, ale už nikdy se jim nepodařilo získat svou zašlou slávu. Český vliv sílil. Do Olomouce a Krakova vkročili Češi věrní latinské liturgii a christianizace pokračovala. Krakované tak museli posílat daně do Prahy, zatímco církevní orgány spadaly pod olomoucké biskupství založené v roce 973.

Teprve po založení krakovského biskupství v římském ritu v roce 1000 byla na Wawelu podle rozkazu polského knížete Boleslava Chrabrého zahájena stavba románské katedrály zasvěcené svatému Václavu. Světce sem (samozřejmě posmrtně) pozval nejspíš samotný kníže Boleslav na přímluvu své české matky Doubravky, neteře svatého Václava, která zemřela v roce 977. Značnou roli zde pravděpodobně sehrála i skutečnost, že Krakov teprve nedávno získali Piastovci z rukou Přemyslovců, že Doubravka tu nejspíš dlouho žila společně se svým synem a že se na Wawelu i v celém podhradí mluvilo česky. Pražský hrad se tedy musel podělit o světcovy relikvie, jelikož bez nich by se vysvěcení katedrály nemohlo uskutečnit. A tak se stalo, že jedním ze dvou patronů největší architektonické památky v Polsku je Čech, pocházející z rodu Přemyslovců, který je zároveň patronem Prahy a českých zemí, tedy – jak se říkalo už ve středověku – zemí Svatováclavské koruny.

Václav se narodil podle tradice kolem roku 907 jako vnuk budoucí svěťce Ludmily a starší syn knížete Vratislava I. a pohanské kněžny Drahomíry. V době, kdy

vládl Čechám (od roku 921), upevňoval křesťanství, což se nesetkávalo se všeobecným nadšením. Podle legendy budoucí světec velmi úzkostlivě dbal na zachování čistoty. Přinucen svými nepřáteli ke styku se ženou zplodil syna Zbraslava. Když mu pak byla nevěrná s jiným mužem a Václav je přistihl *in flagranti*, nejenže oběma odpustil, ale ještě je oddal.

V roce 935 byl zbožný kníže ve Staré Boleslavi zavražděn svým bratrem Boleslavem I. Krátce na to byl svatořečen. Tělo svatého Václava je uloženo v katedrále na Pražském hradě. Lebku knížete zdobí koruna českých králů.

Sv. Václav

Svatý strýc kněžny Doubravky byl dlouhá léta jediným patronem wawelské svatyně, než mu začal dělat společnost mučedník Stanislav ze Szczepanova. Nyní podle návrhu krakovské metropolitní kurie je třeba se při vyjmenovávání patronů katedrály řídit abecedním pořadím: Stanislav, Václav.

Na stěně wawelské svatyně visí velký portrét svatého Václava v knížecím plášti. Na stejném místě se nachází i jemu zasvěcená kaple. Socha světce stojí v Zikmundově kapli a na svorníku, v presbytáři katedrály. Českého mučedníka můžeme v katedrále vidět i na basreliéfu zvonu Kardinál z roku 1455. Každý rok v den patronova svátku je v katedrále na Wawelu sloužena slavnostní mše svatá a zasedá katedrální kapitula. V celém Polsku je 10 kostelů zasvěcených svatému Václavu.

Wawelská katedrála, několikrát přestavovaná, je od chvíle svého vzniku zahrnována veškerou péčí, jež náleží hlavnímu státnímu svatostánku. Je pokladnicí národních tradic a památek z dob polské slávy a věhlasu. Prvními předměty nevyčíslitelné hodnoty byly: kopí svatého Mořice a svaté relikvie, mezi jinými biskupa Stanislava ze Szczepanova, kterého při mši vlastní rukou zavraždil polský král Boleslav II. Smělý v roce 1079. Král musel odejít do vyhnanství a biskup byl v roce 1253 svatořečen. Podle známého krakovského proroctví žádný polský král jménem Stanislav nevytrvá na trůně do konce svého funkčního období (tedy až do smrti) a nebude pochován na Wawelu. Proroctví se naplnilo v obou

(více jich nebylo) případech (Stanislav Leszczyński, Stanislav August Poniatowski). Podle stejného proroctví se krakovským sídelním biskupem (metropolitou) nikdy neměl stát biskup jménem Stanislav. Tuto dlouhotrvající kletbu prolomil až v roce 2005 arcibiskup (dnes kardinál) Stanisław Dziwisz, dříve nejbližší a nejdůvěrnější spolupracovník papeže Jana Pavla II.

Od 14. století byla wawelská katedrála místem korunovací a pohřbů polských králů. Ve zdejší pokladnici byly uchovávány až do roku 1795 – kdy nenávratně zmizely – polské korunovační klenoty: koruna, žezlo a jablko. Přemyslovec Václav II. byl v roce 1300 korunován ještě ve velkopolském Hnězdně, kde mu byla na hlavu vložena koruna Boleslava Chrabrého přivezená z Krakova, ale korunovace jeho nástupce Vladislava I. Lokýtky se už konala na Wawelu. Tam byl v roce 1333, stejně jako jeho další nástupci, pohřben v podzemí katedrály. 8. března 1596 král Zikmund III. Vasa přenesl své sídlo z Krakova do Varšavy. Jeho nástupci si však většinou nadále volili jako místo pro svou korunovací a pohřeb wawelskou katedrálu. Poslední královský pohřeb se na Wawelu konal 15. ledna 1734.

Mezi panovníky, kterým osud nedovolil spočinout v katedrále, byl první (1025) polský král, Boleslav Chrabrý, syn knížete Polanů Měška a české kněžny Doubravky z rodu Přemyslovců (Češka byla pohřbena v Hnězdně, naposled byla její rakev otevřena v roce 1847). Boleslav byl pohřben v Poznani, ale některé části jeho kostry (mj. malíček) se nacházejí v Krakově: v Muzeu Czartoryských na ulici sv. Jana a také v Arcibiskupském paláci ve Františkánské ulici (ul. Franciszkańska). Ještě v 60. letech minulého století mladý krakovský biskup Karol Wojtyła kroutil hlavou nad neúplnou kostrou krále: „Jsem zvědavý, jak si s tím poradí v den Posledního soudu?“

Posledními Čechy na Wawelu byli vojáci z rakouské pevnostní dělostřelecké roty, kteří zde byli ubytováni na přelomu 19. a 20. století. Poláci hrad od svých rakouských okupantů odkoupili a umístili zde sbírky národních památek a uměleckých děl. Poslední vojáci v uniformách císařsko-královské monarchie (c. k. monarchie) opustili wawelský vrch 7. srpna 1905. Byli to dělostřelci jednoho z praporů 2. moravsko-haličského pluku pevnostního dělostřelectva barona Eduarda von Beschi. V Krakově a celém Malopolsku zůstali Rakušané až do roku 1918.

Přemyslovci v Malopolsku

Přemyslovci jsou česká královská dynastie vládoucí od přelomu 8. a 9. století do roku 1306. Název je odvozen od legendárního zakladatele dynastie – Přemysla Oráče, manžela vnučky praotce Čecha, kněžny Libuše. Posledním Přemyslovcem byl král Václav III. zavražděný v roce 1306 v Olomouci. Po jeho smrti trůn na Pražském hradě připadl Lucemburkům.

Vazby mezi Přemyslovci a Malopolskem trvaly čtyři sta let. Z členů dynastie mají své stálé místo v historii tohoto regionu:

Svatý Václav (907–935), Václav I., starší syn knížete Vratislava a jeho pohanské manželky Drahomíry. Zavražděný mladším bratrem Boleslavem I. zvaným Ukrutným. Patron Čech, Prahy a wawelské katedrály, v jejíž pokladnici spočívají jeho relikvie. Sám sv. Václav v Malopolsku (jehož byl přeci knížetem) nejspíše nikdy nebyl, alespoň o tom neexistuje zmínka v českých kronikách.

Doubravka, Dobrava (?–977), dcera českého knížete Boleslava I. („krále Prahy, Bohemie a Krakova“) a jeho ženy, kněžny Biagoty. Manželka knížete Polanů Měška I. a neteř svatého Václava. Pravděpodobně se svým synem Boleslavem Chrabrým navštívila novou polskou provincii – Malopolsko s Krakovem. Od léta 990 byla tato země, dříve patřící Čechům, připojena k státu, který založil kmen Polanů a který poprvé v dějinách sahal od Baltu k Tatrám.

Boleslav III. Ryšavý (?–1034 nebo 1037), syn Boleslava II. Pobožného a kněžny Emmy, od roku 999 český kníže, známý svou krutostí. Boleslav Chrabrý ho v roce 1002 vylákal do Krakova (nebo – což je méně pravděpodobné – do jiného malopolského města) a oslepil. Do smrti byl uvězněn na Wawelu.

Břetislav I. (mezi 1002 až 1005–1055), syn Oldřicha a Boženy, od roku 1035 český kníže. V letech 1038–1039 využil komplikované vnitřní politické situace souseda a napadl Polsko, vyplnil mj. Poznaň a Hnězdno a na zpáteční cestě také Krakov. Někteří vědci spojují tyto události i se zničením původní katedrály Boleslava Chrabrého na Wawelu.

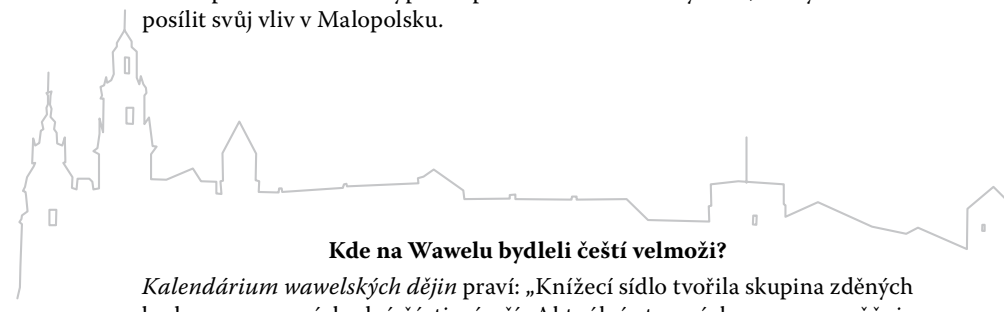
Judita Přemyslovna (mezi 1056 až 1058–1086), dcera Vratislava II., českého knížete a krále, od roku 1080 manželka polského knížete Vladislava I. Hermana. Je známá jako ochránkyně poddaných a vězňů. Přímluva svatého Jiljí

jí pomohla porodit syna Boleslava, zvaného Křivoústý, což se stalo námětem pro v Polsku známou *Píseň o narození Boleslava Křivoústého*, která vznikla v Krakově. Společně s manželem se přestěhovala do Plocku, kde se nachází její hrob. V roce 1109 ho zdevastovali Pomořané (byla rozbita lebka Juditiny kostry).

Vladislav II. (1110–1174), syn Vladislava I. a Richenzy z Bergu, český kníže a král, stavitel Juditina mostu (předchůdce Karlova mostu) v Praze. V roce 1147 doprovázel švagra, německého krále Konráda III., na druhé (jak se později ukázalo, neúspěšné) křížové výpravě. V Konstatinopoli se ale zřekl účasti ve válce a vrátil se – přes Kyjev a Krakov – do Prahy. V Krakově strávil „nějakou dobu“. Zda se setkal s Boleslavem IV. Kadeřavým, sídlícím na Wawelu, není známo.

Václav II. (1271–1305), syn Přemysla Otakara II. a Kunhuty Uherské (Haličské). Od roku 1278 vládce Čech, od 1291 krakovský kníže (jeho slavnostní příjezd na Wavel se konal 6. srpna 1292), král Polska (1300) a Uher (1301). Ve městě Nowy Sącz, které sám nechal založit, pravděpodobně nikdy nebyl.

Václav III. (1289–1306), syn Václava II. a Guty Habsburské; král polský, český a uherský. Vládl jen rok po smrti svého otce. Během posledních měsíců svého života plánoval velkou výpravu proti Vladislavu Lokýtkovi, který se snažil posílit svůj vliv v Malopolsku.

Kde na Wawelu bydleli čeští velmoži?

Kalendárium wawelských dějin praví: „Knížecí sídlo tvořila skupina zděných budov v severovýchodní části návrší. Aktuální stav výzkumu neumožňuje přesnou rekonstrukci knížecího sídla... Komplex hradních staveb se v tomto období skládal z obranné věže podobné donjonu, síně s 24 sloupy a skupiny zděných budov s menší obrannou věží. Mezi větší a menší obrannou věží vedly hradby.“

Jagellonci na Pražském hradě

9. června 1471 přišlo do Krakova české poselství se zprávou o smrti krále Jiřího z Poděbrad, nabízející český trůn synovi polského krále Kazimíra IV. Jagellonského, princí Vladislavovi. Od roku 1420 to byl už třetí návrh, který Češi předložili Jagelloncům.

O týden později, 16. června, ve velkém sálu na Wawelu v přítomnosti královského otce, arcibiskupa Jana, královského biskupa Jakuba, davu rytířů a lidí, patnáctiletý princ „promluvil polsky tak krásně a výřečně, že mnoho posluchačů dojal k slzám a za všeobecného souhlasu a na počest Boha Všemohoucího, pro šíření křesťanské víry a jako poctu slovanským národům přijal českou korunu. Neopatrně přitom přísahal, že zaplatí všechny dluhy českého království, neboť se domníval, že nejsou tak rozsáhlé.“ V této věci ho však čekalo zklamání. A Čechy také. Ještě téhož dne ve wawelské katedrále král stvrdil 19 článků zákona, který Čechům přiznával jejich práva a výsady. 25. července 1471 se Vladislav II. Jagellonský vydal do Čech. 22. srpna začala v Praze, za okázalého doprovodu rytířů budících respekt, vláda Jagellonců. Měla trvat 55 let.

Vladislav II. Jagellonský (1456–1516), syn Kazimíra IV. Jagellonského a Alžběty Habsburské, vychovávan byl na Wawelu a na hradě ve městě Nowy Sącz, král český (1471) a uherský (1490). Započal vládu Jagellonců na českém trůnu. V den svého nástupu na trůn byl mladý, hezký, smílivý a zcela nezkoušený. Do českých dějin se zapsal jako „král Bene“ (neboli „král dobře“), jelikož se vším hned souhlasil, ale zřídka své sliby dodržel. Pravdu míval ten, kdo od krále odcházel poslední. Od doby, kdy usedl i na uherský trůn, byl v Praze sotva třikrát a jeho manželka, Francouzka Anna de Foix a Candale, dokonce ani jednou. Zemřel na pakostnici a byl pochován v Bělehradu.

Ludvík II. Jagellonský (1506–1526), syn Vladislava a Anny de Foix a Candale, pravnuke Vladislava II. Jagella. Jako desetiletý chlapec se stal čtyřicátým druhým historickým vládcem Čech (a devatenáctým králem) a zasedl také na uherském trůnu. Byl nedonošené dítě, začal brzy mluvit, rychle rostl a zešedivěl ve velmi mladém věku. Mládí strávil v Budíně u Dunaje, kde si užíval luxusu a zábavy.

Do Prahy přijel, poprvé a naposled, teprve na jaře 1552, spolu se svou manželkou Marií Habsburskou (Uherskou). Jeho pobyt na Pražském hradě trval rok (tou dobou v Uhrech zuřila epidemie). Ludvík, král český a uherský, zemřel v roce 1526 v bitvě proti Turkům u Moháče. Jeho tělo bylo pohřbeno v Bělehradě.

Anna Jagellonská (1503–1547), Ludvíkova sestra, narodila se v Budíně. Po bratrově smrti si činila nároky na pražský a budínský trůn. Díky ní na nich pak mohl zasednout její manžel Ferdinand I. Habsburský, císař Svaté říše římské. Manželství bylo neobyčejně šťastné. O neskryvané vášnivé lásce mezi jagellonskou královnou a Habsburkem se mluvilo na všech evropských dvorech. Manžel Annu zahrnoval šperky a honosnými dárky. Anna milovala Prahu snad stejně jako svého manžela císaře, s nímž měla patnáct dětí. Zemřela v Praze během porodu toho posledního. V rozporu s habsburskou tradicí nedovolila balzamovat své tělo. Po její smrti si zoufalý Ferdinand nechal narůst vousy a v celých Čechách byl vyhlášen tzv. černý smutek. Od té doby se zde černá barva považovala za smuteční.

Tři zlaté koruny

Tři zlaté koruny v erbu Krakovské katedrální kapituly jsou stopou, již po sobě zanechal muž s neuvěřitelnou ctižádostí, největší a nejvěrnější přímluvce rodu Přemyslovců v Polsku. Jmenoval se Jan Muskata.

Krakovská katedrální kapitula, kolegium duchovních zvaných kanovníci, 11. července 1294 podle své pravomoci a ve shodě s návrhem českého krále Václava II. zvolila biskupem krakovské diecéze Jana Muskatu, čtyřiačtyřicetiletého syna vratislavského patricije, jenž studoval v Boloni. Podpora knížete nikoho nepřekvapila. Muskata se těšil přízni a plné důvěře ambiciózního Přemyslovce, který bojoval o polský trůn a snil o získání všech tří: českého, polského a uherského. Jeho snahy podporoval německý patriciát v českých, slezských a malopolských městech.

Václav se ujal vlády v Čechách v roce 1288. O tři roky později do Krakova vstoupila silná česká armáda. V roce 1292 byl Vladislav Lokýtek, který rovněž bojoval o Krakov,

Erb
Krakovské
katedrální
kapituly

v obležení na hradě Łęczycza donucen k emigraci. V roce 1300 byl Václav korunován polským králem (musel přijmout německou nadvládu) a rok nato – po zániku dynastie Arpádovců – se zmocnil i uherského trůnu. Ještě dříve, v roce 1296, se na pečeti krakovského biskupa Jana Muskaty objevily tři koruny jako symbol tří království, jejichž kancléřem se z královny vůle stal.

Patnáctiletý (1291–1306) pobyt Čechů v Krakově se proměnil v pásmo bojů s Vladislavem Lokýtkem, který se se střídavými úspěchy, ale zato důsledně, snažil probojovat k branám Wawelu. Piastovský kníže, malý postavou, zato velký duchem, byl největším nepřítelem mocného krakovského biskupa. Podle některých historiků Muskata snoval ambiciózní plány, jak učinit krakovskou diecézi nezávislou na církevní jurisdikci Hnězdna a připojit ji k pražské metropoli.

Současně jako dvojnásobný starosta Malopolska a Sandoměře mistrovsky pečoval o stav ekonomiky a armády ve své diecézi, nechal obehnat hradbami polské hornické město Slavkov, dal vystavět řadu hradů, mj. hrad v Lipowci. Církevní představitelé mu vytýkali zanedbávání kněžských povinností, neúčast na mších a porušování celibátu (mocný biskup dělil svůj čas mezi Krakov, Prahu, Budapešť a Sącz, kde měl stálou milenkou, dceru tamního starosty).

V Malopolsku sílil odpor proti české vládě. V roce 1304 došlo k občanské válce mezi stoupenci a odpůrci krále Václava II. Nejvěrnější zastávce Přemyslovců, biskup a starosta Muskata, potlačil veškeré projevy vzdoru, „ohněm a mečem“ nechal prý ztrestat až 37 měst a vesnic. Získal pak přezdívku „Krvelačný vlk“.

V roce 1305 zemřel v Praze Václav II., rok nato byl v Olomouci zavražděn jeho syn Václav III. – období vlády Přemyslovců na polském trůnu bylo u konce. Jejich „nejvěr-

nější z věrných“, biskup Jan Muskata, byl násilím přinucen složit přísahu věrnosti svému nejzatvrzelejším nepříteli – Lokýtkovi, což mu ale nebránilo v dalším prosazování českých zájmů v Malopolsku. Posledním politickým aktem Jana Muskaty byla jeho účast na korunovaci Lokýtky. O dva týdny později, 7. února 1320, „kancléř tří trůnů“ zemřel. Byl pochován u cisterciáků v Mohyle u Krakova. V roce 1743 po požáru kláštera hladovějící mniši prodali jeho mosaznou náhrobní desku k roztavení. Dnes už nikdo nezná místo věčného odpočinku kdysi všemocného biskupa.

Po „Krvelačném vlku“ zůstaly jen tři koruny na stříbrném (dnes blankytném) poli erbu Krakovské katedrální (od roku 1925 metropolitní) kapituly.

Lucemburkové v Malopolsku

Lucemburkové byli rod vládnoucí od roku 1196 v Lucembursku, od roku 1310 v Čechách, 1373–1415 v Braniborsku, od 1387 v Uhrách a s přestávkami i na císařském trůnu v Německu. Posledním představitelem rodu byl císař Zikmund (1437), král český a uherský.

S Malopolskem byli spojeni tito Lucemburkové – králové čeští:

Jan Lucemburský (1296–1346), syn císaře Jindřicha VII. Lucemburského, manžel Elišky Přemyslovny, dcery Václava II., od roku 1310 krále Čech a (protiprávně) Polska. V Malopolsku byl v roce 1327, kdy ve válce s Lokýtkem neúspěšně obléhal zdejší Slavkov. V roce 1345 týden bezvýsledně obléhal Krakov s nadějí, že se alespoň dotkne jeho hradeb. Tou dobou už byl úplně slepý.

Karel IV. (1316–1378), syn Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny, od roku 1346 český král a od roku 1355 německý císař. Uzavřením míru s Polskem (1348) ukončil dlouhodobý spor o Slezsko. Do Krakova poprvé přijel v roce 1340, aby společně s knížetem Janem Tyrolským nabídl králi Kazimírovi Velikému sňatek s Alžbětou, dcerou českého krále Jana Lucemburského. 21. května 1363 si Karel IV. vzal za ženu Alžbětu Pomohorskou, vnučku Kazimíra Velikého z rodu Piastovců, dceru šetýnského knížete Bogislava V., která byla v Evropě pokládána za nejsilnější ženu. V září 1364 se zúčastnil velkého sněmu vládců a hostiny, kterou uspořádal na jejich počest bohatý a podnikavý krakovský měšťan Mikuláš Wierzynek.

Jan Jindřich Lucemburský (1322–1375), moravský markrabě, společně s bratrem Karlem IV. se v roce 1364 zúčastnil sněmu vládců v Krakově.

Václav IV. Lucemburský (1361–1419), syn císaře Karla IV. a Polky Anny, dcery Jindřicha Svidnického. Český král od roku 1378, německý císař v letech 1378–1400. Do Krakova ho v září 1364 vzal poprvé otec z obavy, aby mu v Praze nepodřízli krk.

Zikmund Lucemburský (1368–1437), mladší bratr Václava IV., král Uher, od roku 1411 císař Říše římské, od roku 1419 také král český. Do Krakova se poprvé vypravil v roce 1397 hlavně proto, aby se zúčastnil turnajů, v nichž na wawelském nádvoří „mnohokrát zkřížil kopí“ a do Uher se „vracel vesel“, spokojený s návštěvou. V roce 1410 (těsně před bitvou u Grunwaldu) se jednoznačně postavil na stranu křižáků a napadl Sadecko. O třináct let později projížděl Malopolskem na cestě do uherského (dnes slovenského) Kežmarku, kde se měl setkat s králem Jagellou; čekání si zkrátil koupáním v tamních lázních. V roce 1424 se účastnil korunovace čtvrté manželky Vladislava II. Jagelly, Sofie. Hostina se konala na Wawelu v sále zvaném Laskowiec. Celý další týden strávili účastí na turnajích a politických diskusích. V roce 1412 dal Jagellovi do zástavy spišská města (patřila Polsku do roku 1769).

Kníže Pepi z paláce Kinských

V podzemí královské katedrály na Wawelu, v kryptě svatého Leonarda z 12. století, se nachází sarkofág hlavního vojévůdce vojska Varšavského knížectví, ministra obrany, synovce krále Stanislava II. Augusta Poniatowského, maršála Francie, jednoho z nejvěrnějších spolubojovníků Napoleona Bonaparta, knížete Józefa Poniatowského, svobodného zednáře a polovičního Čecha.

Kníže se narodil 7. května 1763 ve Vídni. Jeho otcem byl bratr krále, rakouský polní maršál Antoni Poniatowski, matkou byla Marie Terezie kněžna Poniatovská, rozená Kinská, z významné i když nepříliš bohaté české šlechtické rodiny s příměsí italské krve. Byla to půvabná, jemná dívka drobné postavy. Svého jediného syna, malého Pe-

píka, vychovávala v krásném paláci Kinských poblíž Staroměstského náměstí v Praze. Ze syna se stal statný mládenec se zvláštní zálibou v ženách, kartách, večírcích a uniformách. Varšavský strýc za ním posílal učitele, tetičky platily jeho pražské dluhy, matka během manévrů u Prahy v roce 1780 u císaře Josefa II. vyprosila, aby jejího milovaného sedmnáctiletého Pepíka vzal do armády, tehdy uznávané za jednu z nejlepších v Evropě.

Další osudy Józefa Poniatowského už neměly nic společného s Prahou ani s jeho českou matkou, která zemřela v roce 1806. Po ukončení služby v rakouské armádě se na prosbu strýce přidal k polskému vojsku, bojoval v Kościuszkově povstání a pak téměř v celé Evropě pod vedením Napoleona. Zemřel 16. října 1813 v Bitvě národů u Lipska, když bránil francouzská vojska na ústupu. Když s koněm skákal do rozbourené řeky Elstery, měl údajně zvolat: „Bůh mi svěřil čest Poláků a jen jemu ji také odevzdám.“

Tělo knížete bylo nalezeno po osmi dnech (potíže s identifikací způsobila nepřítomnost kotlet a paruky odnesených vodou, o nichž málokdo věděl, že je nosil). Po nabalzamování bylo maršálkovo tělo převezeno do Varšavy a o několik let později, v roce 1817, bylo pohřbeno na krakovském Wawelu.

Do konce 19. století smrt knížete ztvárnilo až padesát umělců. Největší, smutné zadostiučinění pocítila nejspíš pražská věštkyně, která kdysi malému Pepíkovi předpověděla, že zemře kvůli strace. Straka se německy řekne „elster“. Hrob české matky knížete Pepíka na Olšanském hřbitově je v péči Československé napoleonské společnosti.

•••

V roce 1795 Polsko zmizelo z mapy Evropy. V podzemních prostorách wawelské katedrály tak začali nacházet místo posledního odpočinku nejen králové s rodinami (celkem 22 rakví), ale také polští národní hrdinové, kteří bojovali za nezávislost vlasti. V téže kryptě sv. Leonarda se nachází i sarkofág předsedy polské exilové vlády, generála Władysława Sikorského. Sikorski zemřel v roce 1943 při letecké nehodě, k níž došlo hned po startu letounu Liberator, kterým letěl z Gibraltaru do Londýna. Dodnes není známo, co nehodu způsobilo, nejpravděpodobnější teorie mluví o zablokování

výškového kormidla. Tělo generála bylo z Anglie převezeno na Wawel v roce 1993. Pro účel soudní expertízy bylo v listopadu 2008 exhumováno.

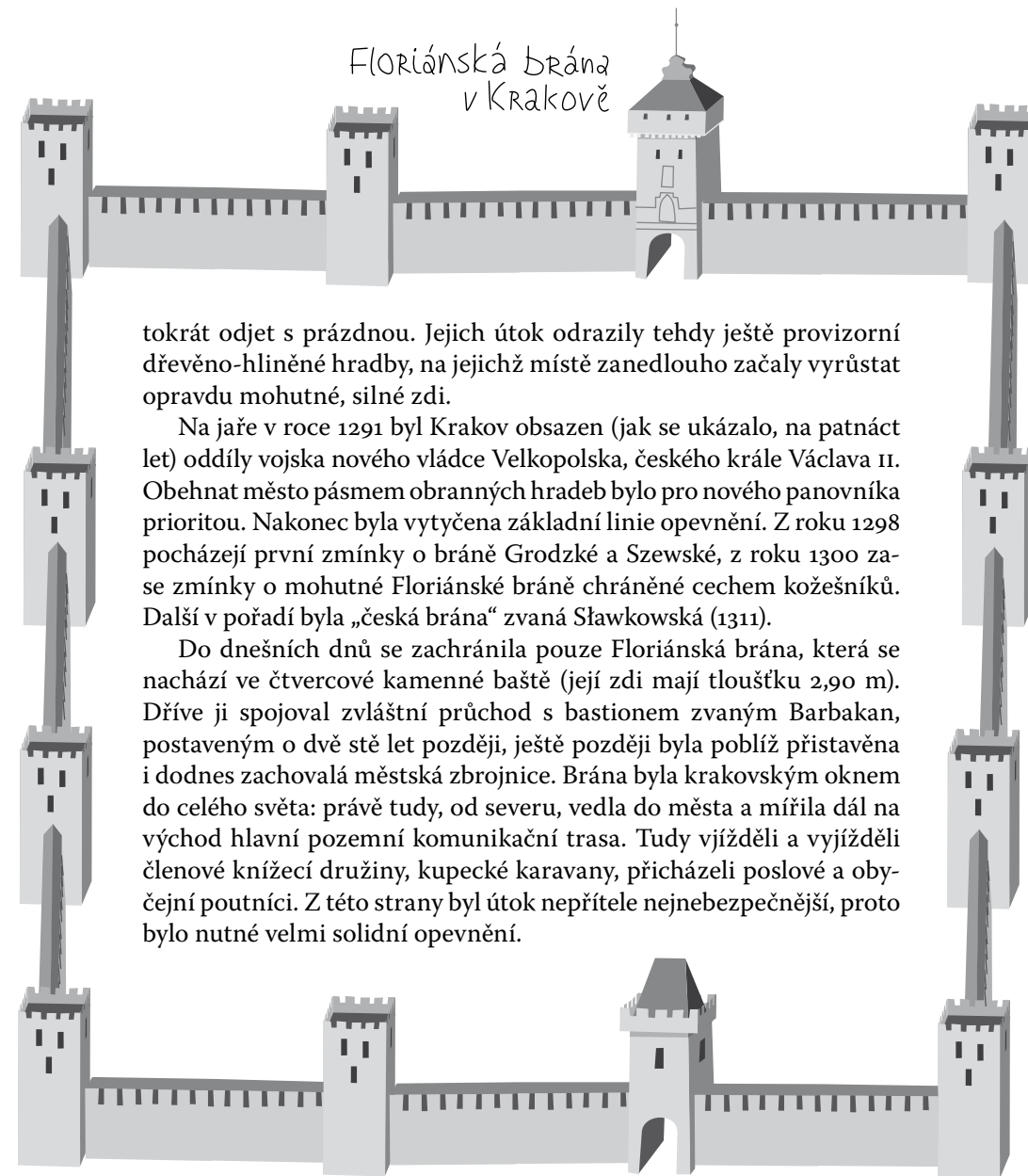
Pilotem letounu a zároveň jediným člověkem, který – i přes vážná zranění – přežil gibraltarskou katastrofu, byl znamenitý a zkušený československý pilot Eduard Max Prechal (1911–1984). V roce 1932 dokázal přistát s poškozenou vrtulí, což bylo téměř neuvěřitelné. Až do vypuknutí války byl transportním pilotem u firmy Baťa, poté sloužil u RAF jako kapitán. Během gibraltarské katastrofy si zlámal obě nohy a vážně si zranil obličej. Přežil díky záchranné vestě. Až do konce války dál pilotoval letadla VIP posádek.

„Chci se alespoň dotknout krakovských hradeb...“

Krakovské hradby strážily město více než pět set let. Poté se začaly rozpadat a jejich zbytky měly být srovnány se zemí. Naštěstí si tehdy radní všimli, že by pak silný průvan vanoucí Floriánskou ulicí dámám cestou na mši do Mariánského kostela zvedal sukně a působil pohoršení i nachlazení. A tak jsou zachráněné zbytky hradeb i dnes stopou, kterou tu po sobě zanechali středověcí stavitelé – Češi. Nádhernou památku najdete v místě, kde se sbíhají ulice Floriánska a Basztowa (Floriánská a Baštová).

Město a hrad byly kdysi z jihu i z východu a západu chráněny přírodními násypy – mokřady a močály tvořenými Vislou (podle některých odborníků je název Krakov odvozen právě od slov mokřady, zaplavené území, bláto). Nedobytnost Krakova měl posílit ještě systém příkopů a hrází. Nájedzy Tatarů v roce 1241, a také na přelomu let 1259 a 1260, však potvrdily nutnost řádně město opevnit, aby do něj bylo možné vjet pouze dvěma branami umístěnými v silných kamenných věžích. Další panovníci ovšem se stavbou opevnění nespíchali: takto opevněné město by totiž jednoho dne mohlo zavřít brány i před svým vlastním knížetem či králem. Teprve v roce 1285 kníže Lešek Černý dovolil měšťanům jako odměnu za věrnost Krakova obehnat město hradbami. Když se Tataři v prosinci 1287 opět objevili, museli ten-

tokrát odjet s prázdnou. Jejich útok odrazily tehdy ještě provizorní dřevěno-hliněné hradby, na jejichž místě zanedlouho začaly vyrůstat opravdu mohutné, silné zdi.

Na jaře v roce 1291 byl Krakov obsazen (jak se ukázalo, na patnáct let) oddíly vojska nového vládce Velkopolska, českého krále Václava II. Obehnat město pásmem obranných hradeb bylo pro nového panovníka prioritou. Nakonec byla vytyčena základní linie opevnění. Z roku 1298 pocházejí první zmínky o bráně Grodzké a Szewské, z roku 1300 zase zmínky o mohutné Floriánské bráně chráněné cechem kožešníků. Další v pořadí byla „česká brána“ zvaná Sławkowska (1311).

Do dnešních dnů se zachránila pouze Floriánská brána, která se nachází ve čtvercové kamenné baště (její zdi mají tloušťku 2,90 m). Dříve ji spojoval zvláštní průchod s bastionem zvaným Barbakan, postaveným o dvě stě let později, ještě později byla poblíž přistavěna i dodnes zachovalá městská zbrojnice. Brána byla krakovským oknem do celého světa: právě tudy, od severu, vedla do města a mířila dál na východ hlavní pozemní komunikační trasa. Tudy vjížděli a vyjížděli členové knížecí družiny, kupecké karavany, přicházeli poslové a obyčejní poutníci. Z této strany byl útok nepřítele nejnebezpečnější, proto bylo nutné velmi solidní opevnění.

Město bylo obeháno dvojitými hradbami a celek ještě příkopem. Vnitřní hradby měly (po pozdější dostavbě a modernizaci) 2,4 m šířky a 6 m výšky bez zastřešení. Vnější hradba byla postavena už za dob krále Jagelly do výšky 2,2–2,5 m. Příkop okolo byl 6–8 metrů široký. Všechna tato opevnění sloužila k tzv. vertikální obraně používané před zavedením střelných zbraní. Obránci se tehdy snažili nepříteli zasáhnout z výšky hradeb a bašt střelami, kameny, smůlou, vařící vodou apod.

Na přelomu 13. a 14. století stavbu opevnění projektovali a řídili čeští stavitelé se-zvaní do Malopolska na rozkaz krále Václava. Rozšířili už stojící bašty, brány a padací mosty, nechali postavit nové a vylepšili hlavní hradbu tím, že postupně nahrazovali dřevo a hlínu vápencovým kamenem. Stejným způsobem bylo upraveno opevnění Wawelu v nejslabších místech prstenu hradeb.

Stavba městských hradeb byla ukončena v 15. století. Měřily 3 kilometry na délku, měly 46 bašt a 8 hlavních bran. Němečtí měšťané, vědomi si své moci a toužící po návratu české nadvlády (od roku 1306 už Malopolsko s Krakovem a Wawelem patřilo Vladislavu Lokýtkovi), rozpoutali v roce 1311 povstání, jež mělo za cíl dosadit na polský trůn panovníka z německé dynastie Lucemburků, která tehdy vládla i v Čechách. V čele povstání stál (dle dědického práva od roku 1290) německý starosta Krakova Albert. Povstání bylo potlačeno a všichni, kdo neuměli vyslovit čtyři polská slova „soczewica, koło, miele, młyn“ [„čočka, kolo, mele, mlýn“, slova, která jsou v polštině těžko vyslovitelná pro cizince – pozn. překl.], čekala na příkaz knížete popravčí sekýra. Samotnému Albertovi se podařilo utéct, ale byl chycen v Opolí, kde si odseděl 5 let ve vězení, a po propuštění odjel do Prahy. Zemřel po roce 1417.

V červenci 1345 se české opevnění obrátilo proti svým stavitelům, když byla vojska Jana Lucemburského po týdenním obléhání donucena k ústupu. Český král tehdy urputně bojoval o Slezsko s Kazimírem Velikým. Polský král vtrhnul do ratibořského knížectví a bral útokem Žáry; český král – tehdy už téměř úplně slepý – vtrhl do Malopolska. Údajně říkal, že „se chce alespoň dotknout krakovských hradeb“. Hlavní město ale nedobyl a musel se vrátit. O rok později padl v boji na straně Francouzů proti Angličanům v bitvě u Kresčaku. Když se poražení Francouzi dali na ústup, slepý Jan se údajně nechal přivázat ke koni, postavil se s ním mezi dva rytíře a s „legendár-

ním“ výkřikem „Toho bohda nebude, aby český král z boje utíkal,“ zaútočil na vítězné Angličany.

Na začátku 19. století byly zchátralé a zbytečné obranné krakovské hradby rozebrány a na jejich místě byl založen městský park Planty, který obklopuje historické centrum.

Jak král Kazimírrazil groše

Na jihovýchodní straně Hlavního náměstí (Rynek Główny) mezi tržnicí Sukiennice a kostelem sv. Vojtěcha kdysi stála velká městská váha a v ní byla mincovna, kde se od roku 1367 razily nové mince – groše.

Koncem 13. století Evropa stále více pociťovala nedostatek „tlustých“ mincí, a tak se začaly v roce 1172 v Ženevě a v roce 1300 v Čechách razit mince z téměř čistého stříbra. Italové je pojmenovali *grosso*, *grossone*, Francouzi – *gros*, Angličané – *groat*, Holanďané – *groot*, Němci – *Groschen*, *Gröschel*, Východoslované – *zpour*, Maďari – *garas*, Turci – *Kuruş*, Češi a Poláci – *groš* a *grosz*. Groš byl platidlem, které napomohlo vzniku jednotného finančního systému v Evropě 13. a 14. století.

Takzvané pražské groše nechal uvést do oběhu v zemích kolem Vltavy, Odry a Visly, český a polský král Václav II., ve velkém množství byly raženy v Kutné Hoře, kde se nacházela rozsáhlá ložiska stříbra. Z jedné nové hřivny tohoto ušlechtilého kovu (256,14 g) se vytvořilo 65–67 grošů.

Pražské groše byly vyhledávané po obou stranách Karpat. Nápad s „tlustou mincí“ napodobil král Kazimír Veliký, když v roce 1367 nařídil, aby namísto dosavadních denárů a dalších rozmanitých platidel (v Krakově byly v oběhu dokonce kočky z veverčích hlav) byly raženy krakovské groše – po vzoru pražských. Měly v průměru 28 mm, vážily 3,2 g a obsahovaly 2,5 g čistého stříbra. Byly to největší a nejkrásnější mince polského středověku. Za 8–10 krakovských grošů šlo za krále Kazimíra v Malopolsku koupit čtvrtni (asi 128 l) pšenice. Korec (asi 100 l) hrachu stál 5 grošů, kopa vajec

1,5–3,5 groše, sud slanečků – 70–240 grošů, achtel (asi 16 l) piva – 10–25 grošů. Za koně se platilo více než 100 grošů.

Na líci nové mince byla – podobně jako na pražské předloze – vyobrazena koruna. Na rubu se namísto českého lva objevil polský orel. Krakovské mince se razily ze stříbra dováženého z Kutné Hory, z Uher, z nedaleké Olkusze, nebo byly prostě „přeraženy“ z pražských mincí. Celá tato procedura se odehrávala v městské váze na Hlavním náměstí, a ačkoli se jejich ryzost stále snižovala, králi se nevyplácela. Po deseti letech byly mince staženy z oběhu a přerážely se na „půlgroše“ a „čtvrtáky“ s polovičním obsahem pražského stříbra.

Do dnešních dob se zejména v Malopolsku zachovalo pouhých 38 krakovských grošů. Samotný groš se později stal $\frac{1}{30}$ polského zlatého a od 20. století $\frac{1}{100}$ zlatého.

Karel IV. u stolu i v loži

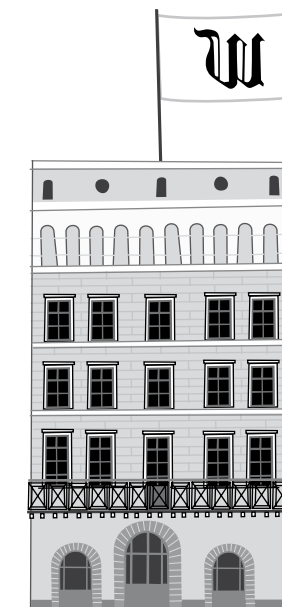

Výborná malopolská kuchyně může zmírnit i ten největší politický konflikt. Tak tomu alespoň bylo v září roku 1364, kdy se krakovský kupec Mikuláš Wierzynek rozhodl ukončit spor mezi nejmocnějšími panovníky v Evropě. Tato legenda se váže k domu č. 15 na krakovském Rynku.

To bylo tak: Karel IV. naučil Čechy pěstovat vinnou révu. On sám víno neměl rád, on ho přímo miloval. Jednoho večera, kdy byl král ve „veselé“ náladě, řekl v přítomnosti dvořanů a cizích poslů, jak už to tak bývá s vínem, přespříliš: nazval Alžbětu Polskou (sestru krále Kazimíra III. Velikého a matku Ludvíka I. Velikého) *parum pudicum* – nepřilíš mravnou. V reakci na to Ludvík nazval Karla násoskou a stěžoval si u Kazimíra. I když se císař omlouval, že „jen žertoval“, polsko-uherská koalice podporovaná mj. Dánskem, se chystala napadnout česko-braniborské panství Lucemburků. Zasáhl papež Urban V. a jeho intervence je pravzorem první mírové konference v Evropě, spojené se svatbou vnučky krále Kazimíra, Alžběty Pomořanské, s císařem Karlem.

V září 1364 byli v nádherně zařízených komnatách na Wawelu ubytováni kromě Kazimíra a Karla také uherský král Ludvík I., dánský král Waldemar IV. a Pierre de Lusignan, král Kypru, Jeruzaléma a Arménie (byl hostem císaře Karla na Pražském hradě a ten vzal krále s sebou do Krakova). Přítomna byla také knížata: císařův bratr, moravský markrabě Jan Jindřich, Ota Braniborský, Bolko Svidnický, Bohuslav V. Pomořanský, Semovít III. Mazovský, Vladislav Opolský a velký počet drobných šlechticů. Císař Karel do Krakova také přivezl tříletého syna z předchozího manželství, knížete Václava (budoucího krále Václava IV.).

Jednání na Wawelu nikam nevedla; knížata i přes vzájemné příbuzenské vztahy (a možná právě kvůli nim) nemohla dojít porozumění. A právě tehdy Mikuláš Wierzynek, pohádkově bohatý krakovský kupec, předseda městské rady a správce královského majetku, pozval všechny k sobě na hostinu. Udělal to ve vlastním zájmu – králové a knížata by po dobrém jídle a pití přeci mohli kupcům udělit jisté nepatrné výsady ve svých zemích, jako například úlevy na clech, skladovací právo atd. Není divu, že Wierzynek vznešené panstvo pohostil opravdu královsky a snad i více než to. Hodovalo se čtyři dny. Stoly se prohýbaly pod stále vybranějšími pokrmy, během jídla hostitel každému věnoval honosné dary, mezi jinými jídelní servisy ze zlata. Francouzský básník Guillaume de Machault tento první královský kongres popisuje následovně: „Ach, jak byli uvítáni, přijati, obslouženi, pohoštění chlebem, vínem, nejrůznějšími pokrmy a nápoji, veškerými druhy ptactva, ryb a dalšího masa. Šílenec by byl ten, kdo by se na to všechno vyptával, neboť by se neměl vyptávat, když je tak těžké na tyto otázky odpovědět: tak velkolepě byli pohoštěni.“

Pinociánský dům v Krakově

Dnes, analogicky k tehdejší tradici hodování velmožů v této části Evropy, můžeme téměř s jistotou říci, že císař a králové jedli: pivní polévku, pečení ze zebra, z divočáka, srn, jelenů, daňků, kýtů a tlapy z medvěda, drůbež (především kachny a husy – domácí i divoké), paví prsa, ryby z Visly, mezi nimiž kralovali jeseteři, dále houby, ječnou a pohankovou kaši, chléb, zákusky a ořechy s medem – to vše zapíjeli místním a svídnickým pivem. Připijelo se medovinou a uherským, tyrolským a španělským vínem. Přesné menu (stejně jako seznam hostů) nebylo nikdy zveřejněno, nejspíš kvůli obavám z kritiky výdajů na reprezentaci (konšel Mikuláš Wierzynek totiž všechny krále hostil na účet města).

Na důkaz smíru a věčného přátelství mezi českým a polským královstvím biskup Bodzanta v katedrále na Wawelu požehnal svazku nedávno ovdovělého císaře a krále Karla IV. s vnučkou Kazimíra Velikého, Alžbětou Pomořanskou. Už dlouho před svatbou se celou Evropou šířily drby: Alžběta, která holýma rukama trhala železné pancíře, byla považována za nejsilnější ženu v Evropě, zatímco Karel byl známý svou drobnější postavou. Když v předvečer svatební noci upadlo kolo u kočáru čekajícího před Wierzynekovým domem a císařova novomanželka jediným silným trhnutím nadzvedla celý vůz, aby mohl být opraven, její vyděšený manžel se snažil, jak jen to šlo, oddálit konzumaci manželství.

Speciality malopolské kuchyně, kterými Karla krmili, mu ze dne na den dodávaly více sil a odvahy, aby se nakonec skvěle osvědčil v roli manžela – během svatební noci na Wawelu i později na Pražském hradě. Alžběta mu v krátkém časovém odstupu porodila 6 dětí.

Notně sílili i další hosté slovného Wierzynka. Není divu, podle dnešních odhadů snědli nejméně 60 zubrů, 150 volů, 40 jelenů, 50 srn, více než 2 tisíce zajíců, 5 tisíc hus a kachen, 350 pávů, 10 tisíc štik, jeseterů a dalších ryb, 6 tisíc raků a přes 30 tisíc vajec, k tomu vypili 900 sudů pšeničného a ječmenného piva. Nejdůležitější ale byl politický aspekt zasnub: bylo čím dál jasnější, že je nutné vytvořit jasnější pravidla politické a ekonomické spolupráce mezi státy v tomto regionu.

Ještě před druhou světovou válkou se na zdi Sukiennic stojících uprostřed krakovského Rynku skvěla malba: *Karel IV. vjíždí do Krakova*. V domě na Rynku, kde se podle

legendy konala slavná svatební hostina a sněm evropských králů, se dnes nachází známá restaurace Wierzynek. Na stěně tam visí obraz z 19. století od Bronisława Abramowicze – *Hostina u Wierzynka*.

O čest Moravy

Na Hlavním náměstí v Krakově – největším náměstí ve středověké Evropě – stojí gotický kostel Nanebevzetí Panny Marie (Mariánský kostel). Kostelu vévodí dvě věže. Z té vyšší, z okénka ve výšce 54 m (nejvyšší post v Polsku) hraje trubač, člen hasičského sboru, každých 60 minut 24 hodin denně, na trubku do čtyř světových stran krakovský hejnal. Nechybí v něm ani česká nota.

Hejnal (maďarsky *hajnal* – budíček) se do Krakova dostal v sudu s uherským vínem. Přivezli jej Maďaři, ve středověkém wawelském podhradí velmi rozšířená menšina. Hrál se z Wawelu nebo z městských hradeb. Dříve zvuk zlaté trubky stejně jako v dalších evropských městech (v Praze do roku 1890) signalizoval zavírání (při západu slunce) a otvírání (za svítání) městských bran, svolával k hašení požáru, varoval před blížícím se nepřítelem. Dnes – pouze v Krakově – se hraje hejnal každou hodinu, na počest města a jeho nejlepších tradic. Od roku 1927 je polední (dříve i večerní) troubení vysíláno v Polském rozhlasu. Krakovský hejnal je tedy nejstarším hudebním rádiovým vysíláním na světě.

Melodie hejnalů se pokaždé přerušuje na paměť události z roku 1241, kdy hrdlo trubače, který varoval město před blížícím se nepřítelem, prostřelil šíp z tatarského luku. Trubač zemřel, ale zachránil město. Podle amerického spisovatele Erica P. Kellyho byl oním hrdinným strážcem ve věži Čech, přesněji řečeno Moravan. V obavě před nájedem Tatarů dokonce na Moravu odvezl celou svou rodinu. Velkolepý čin Moravana popsal Kelly v roce 1928 ve své knize *The Trumpeter of Krakow (Krakovský trubač)* – nikdy nebyla celá přeložena ani do polštiny ani do češtiny.

Když v roce 2002 přijel do Krakova (tehdy ještě premiér) Václav Klaus, byl požádán, aby si pozorně poslechl hejnal. „Tato melodie, pane premiére, je maďarská, přijela k nám kdysi v sudu s uherským vínem. Z věže ji hraje polský trubač na českou trubku směrem ke Slovensku. A je to, pane premiére, snad se neurazíte, dosud jediný důkaz existence Visegrádské čtyřky.“ Premiér Klaus, euroskeptik, se neurazil. Ba naopak.

Česká dvorní dáma

Palác Pod Baranami stojí na Hlavním náměstí 27, na rohu ulice sv. Anny. Vznikl spojením tří měšťanských domů. Od roku 1822 patří rodině Potockých. Kvůli nedostatku rozumných ubytovacích alternativ se stal palác Pod Baranami místem, kde bydlely ty nejvýznamnější polské a evropské osobnosti, korunované hlavy nevyjímaje. Po roce 1900 byla ve známém paláci dvakrát hostem Žofie Chotková (1868–1914), Češka, milovaná manželka nástupce rakousko-uherského trůnu, nejbohatšího člověka Evropy, arcivévodě Ferdinanda d'Este.

Vzali se v roce 1900. Bylo to morganatické manželství, jejich děti nemohly zdědit trůn. František Josef I. k sňatku svolil jen proto, aby neurazil Čechy. Nikdy ale svému synovi neodpustil, že si vzal ženu, která byla pouhou dvorní dámou arcivévodkyně Isabely, jednou ze sedmi dcer poněmčeného Čecha Bohuslava Chotka, vysokého rakouského diplomata.

28. června 1914 byla Žofie spolu s manželem zastřelena srbským atentátníkem v Sarajevu. Jejich ostatky byly převezeny do Rakouska v chladícím vagónu z haličského Sanoku. Atentát se stal bezprostřední příčinou první světové války.

Žofie Chotková jezdila do Polska (Krakov, Łańcut) ráda. Pro svůj nízký původ (byla jen hraběnkou) zažívala na vídeňském dvoře diskriminaci, a tak hledala předky, kteří by legitimizovali její manželství s Habsburkem z nejvyšší vrstvy (měl 122 doložených předků šlechtického původu – 71 německých, 20 polských, 8 francouzských a 6 jiných). V prohledávání nepříliš rozsáhlých rodokmenů Žofii pomáhal profesor Jagellonské univerzity Jerzy Mycielski, mimořádný znalec genealogie, kterému se podařilo dokázat, že česká manželka nástupce trůnu je blízkou příbuznou Jagellonců. Bezprostředně po tomto objevu byl profesor Mycielski pozván na čaj na nádraží do salónního kupé arcivévodě, který právě projížděl Krakovem. Často také pobýval v rezidenci Žofie a Ferdinanda na zámku v Konopišti u Prahy, čímž se velmi pyšnil. Byl to už zámek arcivévodě – František Josef udělil manželce nástupce trůnu titul kněžny z Hohenbergu. Jeho rozhodnutí bezesporu ovlivnil názor krakovského heraldika, i když malopolská šlechta na něj reagovala více než skepticky.

Slovanský poklad

V roce 1979 byla ve sklepení domu na ulici Kanonické (Kanonicza) 13 v Krakově nalezena dřevěná truhla a v ní skutečný, nevídaný majetek – asi 4 200 železných prutů s otvorem na jedné straně, které lze vzhledem k jejich tvaru přirovnat k sekýrkám. Jak prokázal výzkum, pocházejí z let 800–890 a v dobách Velkomoravské říše i později sloužily jako platidlo. Tento nález je dosud největší svého druhu ve slovanských zemích. Onen velký poklad je k vidění v Archeologickém muzeu na ulici Poselské v Krakově.

Otvory v železných prutech sloužily k navlékání na šňůry a svazování do různě velkých trsů – v závislosti na velikosti transakce. Druh a tvar předmětů uložených v truhle

o rozměrech 21 × 100 cm odpovídá dalším archeologickým nálezům zejména z oblasti Čech, Moravy a Slovenska. Místo, kde byl poklad objeven, se nachází na okraji někdejší osady pod Wawelem nazývané Okoľ, která byla od 10. do 12. století plná řemeslníků a kupců. Kterému z nich patřil – z hlediska kupní síly – železný poklad? Co způsobilo, že byl takto důmyslně ukryt? Stalo se to snad během napadení nepřítelem? Nebo truhla plnila funkci jistého druhu bankovní pokladny? Možná dům patřil výběřčímu daní, který se z neznámých důvodů finančně nevyrovnal s knížecím úředníkem. Nelze vyloučit ani variantu, že poklad patřil knížeti, protože Kanonická ulice ústí u wawelského hradu. Proč by ale panovník uložil tak obrovský majetek mimo hradní zdi? Převažuje názor, že majitel pokladu byl buď zavražděn, nebo musel utéci z Krakova a zpět se už nikdy nevrátil. A utíkal bez železných platidel, protože truhla vážila více než 4 tuny.

Nález se stal vědeckou i mediální senzací, roznítil lidskou představivost a dodnes je bezkonkurenčně největší atrakcí krakovského archeologického muzea.

Louka minoritů

Staré město

O ruku princezny Anežky (kolem roku 1211–1282), dcery českého krále Přemysla Otakara I., se ucházel jeden ze tří synů krakovského knížete Jindřicha I. Bradatého z rodu Piastovců. Dva synové zemřeli a třetí si vzal Anežčinu sestru Annu. Krátce nato se Anežky zřekl další snoubenec, syn německého císaře Fridricha II. Zklamaná princezna se souhlasem papeže složila slib čistoty a cele se oddala františkánské myšlence. Jak lze předpokládat, její švagr, kníže Jindřich II. Pobožný, tedy snadno získal její pomoc ve své snaze rozšířit z Prahy do Krakova řád minoritů. Františkáni si rychle postavili svůj klášter a kostel v ústí ulice Bracké na dnešní Františkánské ulici.

Příjezd františkánů do Krakova zařizoval v Praze nebo Vratislavi malopolský vévoda Teodor na přání knížete Jindřicha Bradatého a také jeho syna Jindřicha Pobožného. Poutníci z Prahy se v roce 1237 usadili na louce, která jim byla věnována, a sídlí tam

dodnes. Rovněž krakovský klášter a kostel zůstávají jedinými v Polsku, kde františkáni nepřetržitě pobývají. Jejich sídelní budovu na louce, již jim kdysi věnoval vévoda, můžeme směle nazvat „matkou všech polských františkánských řádů“.

Stavba současného konventu byla zahájena po tatarském nájezdu v roce 1241 (kroniky zmiňují, že jistý františkán, kvardián Jindřich, který pravděpodobně patřil mezi ty, co připutovali z Čech, byl během nájezdu zabit). Minority finančně podporoval

krakovský a sandoměřský kníže Boleslav v. Stydlivý, který byl od roku 1239 manželem uherské princezny Kingy, známé přímluvkyně řádů svatého Františka. Vysvěcení proběhlo pravděpodobně v roce 1249 a patronem kostela byl zvolen svatý František z Assisi. Chrám byl několikrát zničen požáry, nejvíce byl poškozen během obléhání Krakova švédskými vojsky v roce 1655 a během velkého požáru v roce 1850, kdy shořelo téměř celé centrum Krakova.

V roce 1289 se zde ukrýval před svými politickými nepřáteli kníže Vladislav Lokýtek. Díky mnichům se mu podařilo v přestrojení utéci z města. V klášterním refektáři se podle legendy a zlých jazyků měla s rakouským následníkem trůnu Vilémem Habsburským setkávat třináctiletá polská královna Hedvika, nastávající manželka Vladislava Jagelly, vítěze nad křižáky v bitvě u Grunwaldu.

Do raně gotické budovy z červených cihel se vchází z Bracké ulice přes neogotickou předsíň s vlysem ze 13. století, zdobícím trojúhelníkový štít. Dále najdeme kostelní loď s kaplí blahoslavené Salome a sochou knížete Boleslava Stydlivého. Vedle ve výklenku se nachází malá rakev s ostatky tohoto knížete, který Tataři zničené město v roce 1257 znovu založil na magdeburském právu.

Na pravé straně hlavní lodi, lemované scénami ze života svatého Františka z Assisi, se nachází kaple Umučení Páně, kde členové arcibratrstva umučení Páně oděni do kuten s kápěmi během modliteb opakují slova *Memento homo mori (Človče, pamatuj na smrt)*.

Chrám františkánů zdobí obrazy, sochy a vitráže vytvořené nejvýznamnějšími polskými umělci 19. a 20. století. V klášterním ambitu, vystavěném po roce 1423, najdeme neobyčejně originální galerii portrétů krakovských biskupů, které vznikly nejčastěji po jejich smrti na objednávku příbuzných, přátel či vykonavatelů závěti.

Karmelitáni na Písku

V roce 1087 se kníže Vladislav Herman, podle pokynů, jež mu ve snu udělila Nejsvětější Panna Marie, vydal Szewskou bránou za hradby Krakova a tam si dle jejich

rad potřel nemocnou nohu pískem, na němž rostly fialky. Nemoc ihned ustoupila. Vděčný kníže dal „na Písku“ (jak se začalo místu onoho zázraku přezdívat) postavit kostel zasvěcený Panně Marii Sněžné. V roce 1397 přešel do vlastnictví karmelitánů (tzv. obutých), kteří byli povoláni z Prahy. Stojí na rohu ulic Karmelitánská (Karmelicka) a Garbarská.

Tolik praví legenda. Doopravdy byl klášter s kostelem založen koncem 14. století a vděčíme za něj královně Hedvice a Vladislavu Jagellovi. Královský pár uposlechl své zpovědníky a rádce, kteří, když pobývali v Praze, přišli do styku s novými formami mariánského kultu. A tak v roce 1397 přišli z Prahy do Krakova první bratři Nejsvětější Panny Marie z hory Karmel. Polský kronikář Jan Długosz je popsal slovy „byl to řád v Polsku dosud nevídaný a neznámý“. Bratři začali vykonávat své duchovní a kněžské povinnosti hned za opevněním, na hustě obydleném území, které však bylo izolováno zdí od kostelů po obvodu města. Podobně tomu bylo i v Praze, kde dříve karmelitě rovněž postavili své sídlo a kostel Panny Marie Sněžné na místě zvaném „Písek“, hned vedle dnešního Václavského náměstí.

Bratři, kteří přišli z Prahy, byli českého a německého původu. Přivezli s sebou liturgické pomůcky a knihy, z nichž se dodnes v kostele na Písku zachoval antifonář, tedy sbírka liturgických písní – *Antiphonarium de sanctis tempore hiemali*. Byl vyroben v českém klášteře Panny Marie Sněžné ve 14. století a má 270 stran. V klášterní knihovně se nachází mnoho dalších knih z pozdějších let: inkunábuly, antifonáře, graduály, misály, modlitební knihy, slovníky a další. Samotný klášter karmelitánů byl zpočátku podřízen pražské hornoněmecké provincii. Prvními otci, jejichž jména známe, byli mezi jinými převor Ondřej, podpřevor Jan Rusek, teolog Stanislav Kapusta, Ondřej Cluge a Bartoloměj Borumgraber. Mezi Čechy patřil pravděpodobně otec Rauprik, skladatel vícehlasých písní. Bratři často studovali na Krakovské akademii, obnovené v roce 1400, a také na zahraničních školách.

Samotný kostel, s jehož výstavbou se začalo na konci 14. století (dochoval se otisk střevice zakladatelky královny Hedviky, která se přišla podívat na stavbu), získal po mnoha požárech a přestavbách dnešní podobu trojlodního chrámu plného obrazů

a soch, s krásnou barokní kaplí Panny Marie Písečné, známou pro svůj zázračný obraz namalovaný přímo na omítce. Právě před ním se v roce 1683 modlil král Jan III. Sobieski před tím, než se vydal na pomoc Vídni obléhané Turky.

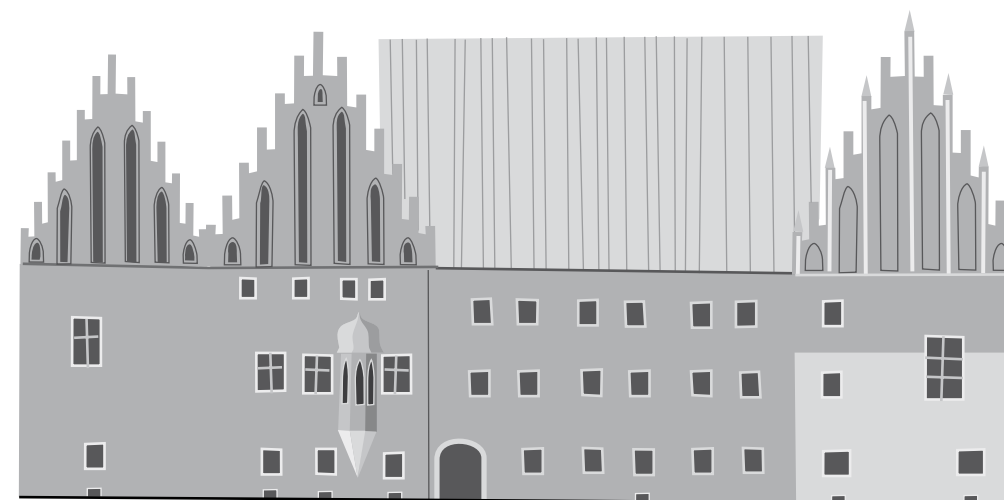
Alma Mater Cracoviensis

Nedaleko krakovského Hlavního náměstí, na rohu ulic Svaté Anny a Jagellonské, stojí gotická budova ze 14. století – nejstarší dochované sídlo Krakovské akademie, která od roku 1833 nese název Jagellonská univerzita. V budově se dnes nacházejí sbírky univerzitního muzea. Škola patří mezi nejstarší ve střední Evropě, mezi čtveřici velkých univerzit ze 13. století (Krakov, Vídeň, Heidelberg a Lipsko), jejichž matkou je pražská univerzita. Vztahy mezi polskou akademií a českou univerzitou byly velmi dobré zejména na přelomu 14. a 15. století, kdy měla Praha přímý vliv na fungování krakovské univerzity.

Nápad založit vlastní vysokou školu nasadil do hlavy polskému králi Kazimírovi III. Velikému z rodu Piastovců císař a český král Karel IV. – císaři se v roce 1348 podařilo u papeže vyjednat souhlas se založením univerzity, která by vzdělávala také (či snad především) budoucí teology. Král Kazimír v roce 1364 tento souhlas nedostal, i přesto byla armáda vlastních, na místě vzdělávaných právníků, lékařů a filozofů (absolventů fakulty svobodných umění) pro něj i pro celé království nedocenitelná (do Prahy, kde se předtím nacházela nejbližší vysoká škola, musel nebohý student jít pěšky celých 40 dní). Když však Kazimír v roce 1370 zemřel, začala úroveň školy prudce klesat. Akademie – ve velké míře inspirovaná pražskou univerzitou – díky podpoře vládnoucích Jagellonců v roce 1400 nabrala druhý dech a rozrostla se o čtvrtou, teologickou fakultu. Na příkaz Vladislava Jagelly byly za 600 hřiven z odkazu jeho zesnulé manželky královny Hedviky odkoupeny domy a dvory Stefana Pęcherze. Tak vzniklo dodnes stojící Collegium Maius, nádherný příklad gotické architektury. Kdysi se v něm nacházely přednáškové sály a byty profesorů, následně Jagellonská knihovna a dnes velkolepé sbírky univerzitního muzea.

Na pozvání panovníka se do Krakova sjel, převážně z Prahy, profesorský sbor. Krakov nabízel v porovnání s Prahou vyšší učitelské platy, kde zároveň působením reformních myšlenek Jana Husa došlo k rozpadu prostředí, v němž se pohybovala místní inteligence. Na stěhování polských učenců do Krakova měl také vliv tzv. kutnohorský

Collegium
Maius
v Krakově

dekret vydaný v roce 1409 Václavem IV., který nařizoval, aby čeští zástupci měli ve všech záležitostech týkajících se univerzity tři hlasy, zatímco všechny další národnosti (šlo zejména o Němce a Poláky) pouze jeden hlas. Profesorský sbor, který do Krakova dorazil, se skládal z polských učenců studujících a pracujících v Praze. Dodejme, že v letech 1348–1400 studovalo na pražské univerzitě až 250 polských studentů. Kroniky zmiňují tři z nich, kteří poté, co v Krakově získali bakalářský titul, přesídlili do Prahy, aby pokračovali ve studiu. Jedná se o Teodora z Lukky (na pražskou univerzitu se zapsal v roce 1368, po návratu ho v Malopolsku čekala velká kariéra), Mikuláše Oster-

hausena (imatrikulován v roce 1370) a bakaláře Jana z Elbinku (Elbląg), který přijel do Prahy v roce 1373. V Krakově až do roku 1373 nebylo možné dosáhnout vyššího akademického titulu.

Díky návratu vědecko-didaktických pracovníků do Krakova mohla krakovská *alma mater* už v roce 1402 slavit promoci svého prvního magistra. Byl jím syn wawelského kuchaře Andreas Wanszyk (Andrzej Wężyk), který získal bakalářský titul v Praze v roce 1397.

V prvních letech fungování nově vzkříšené univerzity členové „pražského“ profesorského sboru hráli dle očekávání první housle a předávali si rektorské křeslo. Byli mezi nimi:

Stanisław ze Skarbimierze (1400–1401, 1413–1414), doktor práv na Karlově univerzitě, kanovník wawelské katedrály, který zkoumal zázraky odehrávající se u hrobu královny Hedviky, odpůrce Husova a Wycliffova učení;

Jan Wajdut (1401–1402), kníže z Drohiczyňa, pohan, který přijal křest v Čechách a v Praze studoval teologii, v Krakově svou *alma mater* štědře finančně podporoval, účastnil se také christianizace Litvy;

Mikołaj Gorzkowski (1402–1403), doktor kanonického práva na pražské právnické fakultě, první děkan právnické fakulty Krakovské akademie, později vilniuský biskup;

Otto Marcinkowic, Rupowic (1403–1404), původem z Tochołowa v Malopolsku, posluchač právnické fakulty Krakovské akademie, později děkan Krakovské katedrální kapituly;

Jan Szafraniec (1404–1405), šlechtic s erbem Stary Koń, Malopolák, v 90. letech 14. století student práv na Karlově univerzitě. Spíše politik než vědec (byl královským kancléřem), stoupenec myšlenky zapojení Čech do sféry polského vlivu podporou husitství. Organizátor polsko-české výpravy proti křižákům v roce 1433;

Mikołaj Peyser z Pyzdrů (1406–1407), Velkopolák, v Praze získal magisterský titul na fakultě svobodných umění, později také doktorát z teologie. Jeden z profesorů-

-zakladatelů obnovené krakovské univerzity, přednášel zcela zdarma;

Franciszek Kreysewicz z Brzegu (1407–1408 a 1429–1430), magistr filosofie, profesor teologie, přednášel na pražské a později i krakovské univerzitě, specialista v oboru morální a praktické teologie. Odpůrce husitů. Zkoumal univerzitní mravy a kritizoval studenty, kteří utráceli příliš mnoho peněz za promoční oslavy;

Andrzej z Kokorzyna (1408–1409, 1426, 1429), pražský magistr svobodných umění, jeden z největších polských filosofů první poloviny 15. století. Jeho studentem byl mezi jinými svatý Jan Kanty, patron Jagellonské univerzity;

Elias z Wąwelnice (1409–1410), titul magistra svobodných umění získal v Praze; v roce 1431 se na krakovském zámku jako zástupce krále Vladislava Jagella účastnil slovního souboje s husity;

Mikołaj Kozłowski (1410–1411), šlechtic s erbem Lis, syn krakovského královského úředníka, profesor na pražské univerzitě; na magistra artium (mistra svobodných umění) odpromoval v roce 1402 u samotného mistra Jana Husa, tehdejšího děkana fakulty svobodných umění. V Krakově byl děkanem a přednášejícím na teologické fakultě;

Łukasz z Wielkého Koźminu (1411–1412), bakalář svobodných umění na pražské univerzitě. Od roku 1408 profesor filozofie na Krakovské akademii. Vítězství v bitvě u Grunwaldu interpretoval jako důkaz nevinnosti a zásluh krále Jagella v křesťanském světě;

Paweł Włodkowic z Brudzewu (1414–1415), šlechtic s erbem Dołęga, jeden z nejvýznamnějších učenců středověkého Polska, absolvent Karlovy univerzity z roku 1397, důrazný prosazovatel tolerance vůči husitům, představitel Polska v procesech s Řádem německých rytířů, během nichž se domáhal navrácení zemí, které si křižáci přivlastnili;

Pełka z Borzykowé (1419), šlechtic s erbem Łodzia, absolvent svobodných umění na

pražské univerzitě s titulem magistra (datum neznámé). Přednášející na Krakovské akademii, kanovník v kostele sv. Floriána ve čtvrti Kleparz. Zanechal po sobě rozsáhlou knihovnu a v ní mezi jinými sedm rukopisů. Čtyři z nich (materiály k filozofickým studiím) si přivezl z Prahy. Jsou součástí sbírek Jagellonské knihovny;

Jan Kro z Chociebuže (1419–1420), magistr oboru svobodných umění v Praze a oboru medicíny ve Vídni, první medik ve funkci rektora v dějinách krakovské *alma mater*. Přednášel i v Praze a mj. vybíral literaturu pro posluchače saské národnosti;

Jakub z Nowého Sącze (1420, letní semestr), absolvent (datum neznámé) Karlovy univerzity, doktor teologie na Krakovské akademii. Propagátor a zastánce teze, podle níž je poznání v oblasti teologie podmíněno božím osvícením;

Maciej z Koła (1423–1429), magistr svobodných umění na pražské univerzitě. Profesor na filozofické fakultě v Krakově, později kanovník poznaňské katedrály;

Jan z Radochońců (1424, 1431), šlechtic s erbem Nieczuja, bakalář svobodných umění na pražské univerzitě, doktor a profesor na teologické fakultě v Krakově. Ve svých pracích a na přednáškách věnoval prostor zejména otázkám moudrosti a lásky, jejichž nedostatek může vést i k rozpadu království.

Profesorská koleda

Jan Štěkna byl český profesor na Krakovské akademii a také rádce a kancléř královny Hedviky, manželky krále Vladislava II. Jagelly. Do dějin se zapsal dvěma činy: v roce 1397 vnuknul královně myšlenku financování výstavby koleje pro litevské studenty v Praze a v roce 1424 napsal v Krakově první známou polskou koledu.

V dřevěných kostelíčkách, v hradních kaplích nebo v chladných kamenných kostelech v Malopolsku se dříve polsky zpívaly české koledy, do češtiny přeložené většinou z lati-

ny. Koledy byly stále oblíbenější: ve 14. století v chrámech na sever od Karpat stoupala popularita malých „výjevů z Betléma“, jesliček stavěných v kostele, které propagoval sv. František z Assisi. A u jesliček se zpívaly koledy. Objevovale se stále více překladů z češtiny, koledy se zpívaly v době Godů (tak se polsky říkalo období vánočních a novoročních svátků) nejen v kostelech, ale čím dál častěji i v domácnostech. Tyto písně neznáme, ale víme, že existovaly. První známý polský text koledy pochází z roku 1424. Český františkán, student Karlovy univerzity, profesor teologie na Krakovské akademii, důvěrný kancléř královny Hedviky, Jan Štěkna, podle očekávání polských věřících napsal a složil koledu s názvem *Zdráv bud, andělský králi – Zdrow bądź, krolu anjelski* (dochoval se její rukopis, zpívala se určitě ve wawelské katedrále a nachází se v krakovských zpěvnících z let 1586 a 1637).

Během celého 15. století se dále překládaly – popošťovaly – české koledy. Celkem jich bylo 31. Stejně jako koledu *Zdrow bądź, krolu anjelski* je ve vánočním repertoáru běžných Poláků nenajdeme, ti umí z asi 500 koled, které vznikly během staletí, zazpívat sotva několik. Zřejmě proto, že jazyk a hudba velkých mistrů 15. století působí příliš hermeticky.

Krakovští bohemisté

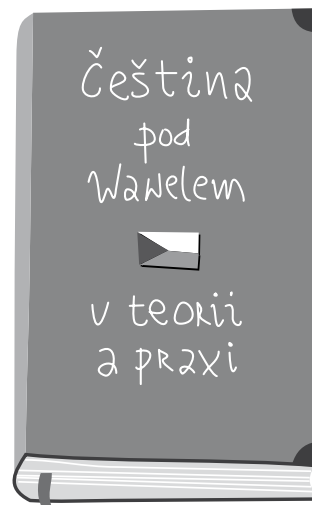
Krakov se může pochlubit nejdelsí tradicí vědeckého zkoumání češtiny v Polsku. Autorem prvních pravidelných přednášek o českém jazyce na Jagellonské univerzitě byl v roce 1818 prof. Jerzy Samuel Bandtkie (1768–1835), ředitel univerzitní knihovny. Profesor byl známý čechofil, autor článku *Úvahy o českém, polském a současném ruském jazyce (Uwagi nad językiem czeskim, polskim i terażniejszym rosyjskim)*, který obsahuje také souvislou historii spisovné češtiny, podle autora starší než spisovná polština.

Jerzy S. Bandtkie měl mnoho přátel mezi českými filology a díky tomu byly sbírky Jagellonské knihovny obohaceny o české knihy z prvních třiceti let 19. století.

Bohemistice byla v dějinách univerzity věnována větší či menší pozornost – v závislosti na politické situaci. Zájem o slovanskou, tedy i českou, kulturu rychle vzrostl v roce 1846 po připojení Polska k Haliči. Bývalý docent Karlovy univerzity, výjimečný profesor na Katedře slovanské filologie Jagellonské univerzity, Henryk SuchECKI vedl v Krakově srovnávací semináře Čeština v teorii a praxi, Slovenština ve srovnání s polštinou a češtinou atd. Od roku 1877 učil popisnou a historickou gramatiku profesor Lucjan Malinowski (1839–1898). Po něm pokračovali ve výuce české gramatiky docent (později profesor) evropských studií Jan Rozwadowski a profesor Kazimierz Nitsch. V letech 1910–1920 byl lektorem češtiny Tadeusz Grabowski, budoucí polský velvyslanec v Bulharsku a Brazílii, a také profesor slovanské literatury. Až do vypuknutí druhé světové války přednášeli bohemistiku mezi jinými profesori Tadeusz Lehr-Splawiński (nositel československého Řádu bílého lva) a Witold Taszycki. Válka přerušila chod krakovské bohemistiky. Většina slavistů, včetně rektora Tadeusze Lehra-Splawińskiego, byla zatčena a převezena do nacistického tábora Sachsenhausen (kde se setkali se svými kolegy a známými z Karlovy univerzity).

Slavistická studia začala opět fungovat v roce 1945. V prvních pěti letech byla bohemistika společně s dalšími slavistickými směry považována spíše za vedlejší obor, nejčastěji za druhý obor k polonistice. Samostatným studijním oborem (zpočátku jen s 5–7 studenty ročně) je od akademického roku 1950/1951. Brzy budou po Jagellonské univerzitě chodit první magistři (během příštích 50 let jich bude více než 300) a doktoři – absolventi bohemistiky, kteří ukončili studium už podle nových pravidel a učili se z nově zpracovaných příruček. Jejich autorem byl z převážné části velký přímluvce univerzitní bohemistiky, profesor Tadeusz Lehr-Splawiński. Vědec, který se sobě vlastní, přehnanou skromností v osobní anketě do kolonky „jazykové znalosti“ uvedl „čeština – mírně pokročilý“, perfektně ovládal teoretické základy češtiny, což mu umožnilo mezi jinými zpracovat *Gramatiku českého jazyka (Gramatyka języka czeskiego, 1950)*. Problematice češtiny věnoval řadu

článků týkajících se zejména vzájemných vlivů mezi češtinou a polštinou. Ještě dříve, v roce 1947, společně s K. Piwarským a Z. Wojciechowským vydal svou nejvýznamnější bohemistickou práci *Polsko – Česko: Deset století sousedství (Polska – Czechy: Dziesięć wieków sąsiedztwa)*.

Významnou osobností polské bohemistiky byl v 50. letech 20. století profesor Tadeusz Stanisław Grabowski, literární historik, bohemista a slavista, autor prací zabývajících se českým národním obrozením. V letech 1961–1971 byl vedoucím katedry slovanské filologie profesor Stanisław Urbańczyk, doktor honoris causa Univerzity Palackého v Olomouci, významný polonista a bohemista. Vedl jazykovědný seminář z oblasti bohemistiky, přednášel dějiny českého spisovného jazyka. České dějiny přednášel také významný historik Henryk Batowski, autor *Učebnice českého jazyka (Podręcznik języka czeskiego, 1949)* a spoluautor *Kapesního polsko-českého slovníku (Kieszonkowy słownik polsko-czeski, 1959)*. Polsko-českými jazykovými vztahy, staročeštinou, současnou češtinou, frazeologií a dějinami českého jazyka se již mnoho let zabývá profesorka Teresa Zofia Orłóš, od roku 1994 vedoucí nově vzniklé Katedry české a lužické filologie na Jagellonské univerzitě. Jejím nástupcem byl od roku 2001 profesor Jacek Baluch, historik české literatury 20. století, v 90. letech polský velvyslanec v Praze, autor skvělého českého překladu známé básně *Lokomotiva (Lokomotywa)* Juliana Tuwima.

Krakovská katedra bohemistiky udržuje stálý vědecký i pedagogický (výměna lektorů) kontakt s Univerzitou Palackého v Olomouci, společně realizují i výzkumné programy. Zejména první desetiletí 21. století bylo pro krakovskou bohemistiku velmi přínosné. Vzrostl počet vědeckých publikací v jazykovědných oborech a zdvojnásobil se počet studentů.

Česky nebo vůbec

9. července 1909 zemřel ve vagónu první třídy, cestou na své sídlo v městečku Busku u Złoczowa, hrabě Kazimír Badeni, absolvent krakovského gymnázia sv. Anny a Jagellonské univerzity, bývalý premiér Rakouska-Uherska. Ten Kazimír Bade-

ni, který o dvanáct let dříve jako ministerský předseda zrovnoprávnil češtinu s němčinou. Vyprávěl o tom jeho vnuk, otec dominikán Joachim Badeni, narozený v roce 1912, jenž v Krakově tak rád pobýval.

Kazimír hrabě Badeni se narodil v roce 1846 v rodině buského magnáta, ve východní Haliči, 50 km za Lvovem, v okolí Złoczowa. Odmaturoval na gymnáziu sv. Anny v Krakově, kde také na Jagellonské univerzitě vystudoval práva. Byl úředníkem zemského místodržitelství v Krakově, pracoval na ministerstvu vnitra ve Vídni, potom byl starostou měst Żółkiew a Rzeszów, až se nakonec stal místodržitelem Haliče a v roce 1895 ministerským předsedou Předlitavska. Proslul svou úspěšnou snahou o rozvoj (zejména základního) školství, schopností dohodnout se s Ukrajinci a také ostrým potlačováním opozice v parlamentu. Jméno Poláka Kazimíra Badeniho se dodnes objevuje v českých učebnicích z úplně jiného důvodu.

Ve druhé polovině 19. století neměli Češi v černo-žluté rakousko-uherské monarchii na rozdíl od Poláků právo používat svůj rodný jazyk ve školách či na úřadech; dokonce názvy železničních stanic průvodčí hlásili v němčině. S rostoucím národním uvědoměním Čechů se ale situace stávala neudržitelnou. 6. května 1897 bylo na příkaz premiéra zavedeno tzv. Sprachenverordnungen, tedy zrovnoprávnění češtiny s němčinou na celém území Čech a Moravy. Navíc museli všichni úředníci prokázat svou schopnost ovládat oba jazyky. Alternativním řešením byla výpověď z pracovního poměru.

Poslanci a německé organizace zareagovaly zuřivými útoky na „plešatého Poláka“, který ke všemu špatně mluvil německy. Obviňovali ho z veřejného „poškození němčiny“, poslanec Wolf premiéra nazval „polským lotrem“. V souboji s Wolfem byl Badeni zasažen do ramene a následky tohoto zranění si nesl do konce života. V parlamentu došlo k zuřivé rvačce. „Apoštolové slovanského barbarství“, tedy čeští a polští poslanci, se bok po boku pustili do Rakušanů. Poslanec Pospíšil se porval s poslancem Wolfem, hráčem na tubu, poslanec Schroneger mlátil po hlavě všechny Slované („česká lebka není schopna rozumného úsudku, ale na pořádnou ránu i ona zareaguje“), poslanec Pfersche bojoval s nožem v ruce a poslanec hrabě Vetter lil na všechny rvače z balkonu vodu.

27. listopadu 1897 přijal císař František Josef demisi Karla Badeniho. V Čechách byly na znamení smutku zavřeny pivovary. Expremiér se vrátil do Busku, začal hospodařit a politiku už měl jen jako koníčka. Zemřel během návratu z léčebného pobytu v Karlových Varech 9. července 1909. Jeho tělo bylo nabalzamováno doktorem Henrykem Kadyim (on sám zemřel na infekci, kterou se nakazil během balzamování ostatků Kazimíra Badeniho) a pochováno v rodinné kapli. Pohřeb se stal velkou vlasteneckou manifestací, jíž se zúčastnili čeští poslanci vídeňského parlamentu. Proslov pronesl F.L. Čelakovský, který vzdal „hold muži, jenž se tolik zasloužil o práva českého národa“.

V září 1939 vojáci Rudé armády zneuctili hrob rodiny Badeni, když v něm hledali cennosti. Ostatky členů rodiny rakousko-uherského premiéra vyházeli na břeh potoka, tělo Kazimíra Badeniho se nenávratně ztratilo.

Mistr Jan z ulice sv. Jana

Na ulici sv. Jana 19 v Krakově se ve staré městské zbrojnici z 16. století nachází jedna z budov Národního muzea – sbírka Czartoryských. A v ní, což ví v Čechách málokdo, údajně jediné památky po mistru Janu Husovi na světě.

Když názory, které rektor univerzity Jan Hus (1369–1415) hlásal nejen v kostelech, způsobily, že ho pražský arcibiskup exkomunikoval, stal se pro něj jedinou možností, jak obhájit svou pravdu, koncil v Kostnici. Hus se vydal do Německa, kde byl i přesto, že vlastnil ochranný glejt od císaře Zikmunda Lucemburského, uvězněn a souzen. Za českého duchovního se postavili Krakované, mj. bývalý student Karlovy univerzity, profesor a rektor krakovské *alma mater* Paweł Włodkowic. Byl to on, kdo nosil mistru Janovi do vězení léky a hovořil s ním. Protestní dopisy rozesílal také slavný polský rytíř Zaviš Černý z Garbowa a Jan Hus čekající na rozsudek jim za to všem v dopisech z vězení srdečně děkoval. Sněm nakonec v roce 1415 prohlásil Husa za kacíře a zástupci světské vlády dali příkaz reformátora církve upálit. Malopoláci jej – sice nakrátko, ale přece – svatořečili.

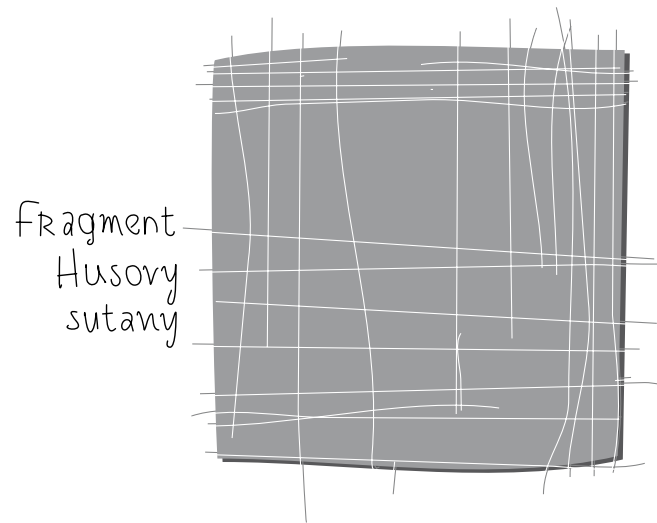
V Čechách se traduje, že po Husově upálení v Kostnici nezůstaly žádné relikvie – když hranice přestala hořet, katovi pacholci hodili všechny neohořelé zbytky do Rýna. Ale přesto něco přehlédli. Díky tomu se v Krakově nachází kousek dřeva z vozu, v němž byl Hus „vezen na místo své smrti“, a také útržek červeného pruhovaného sukna, na kterém seděl císař Zikmund Lucemburský, když vyslychal Husa těsně před vydáním rozsudku smrti. Ale nejcennější a nejosobnější relikvií je útržek mistrovny sutany. Kus látky o rozměrech 8 × 9,5 cm měl dříve černou barvu a „byl silně cítit potem

a dýmem“, dnes je hnědý a už nevoní. Je to jediný dochovaný „útržek suknice visící jako pytel na vyhublém člověku“, který v ne lidských mukách viděl z výše hranice to, co měli ostatní spatřit až o pár set let později.

Jak se tyto památky dostaly do Krakova, není dodnes známo. Zakladatelka muzea, kněžna Izabela Czartoryská, v 18. a 19. století skupovala nejčastěji pomocí prostředníků po celém světě památky, jež předtím patřily významným osobnostem. Do její sbírky patří i relikvie. Od koho získala Husovy relikvie a kolik za ně zaplatila, se ale asi nikdy nedozvíme.

Díky podobnosti obou jazyků (zvláště v tehdejších dobách) a politickým a obchod-

ním kontaktům se učení mistra Jana Husa stalo v polských zemích široce známé, zvláště pak ve Slezsku a v Malopolsku. Mnoho zdejších kněží dříve studovalo na pražské univerzitě. Mezi vědecko-didaktickými pracovníky Krakovské akademie najdeme po roce 1400 mnoho absolventů univerzity, která měla později získat jméno svého zakladatele Karla IV. Městští kronikáři zaznamenali, že Husova kázání šířil v Malopolsku „student Vincent“. Kdyby jen on! Ve wawelské katedrále za přítomnosti královského páru šířili z kazatelny názory církevního reformátora Jan Štěkna, Jindřich Bitterfeld

Fragment
Husovy
sutany

z Brzegu, Mikuláš z Miličina a nakonec – v roce 1413 – i slavný Jeroným Pražský, který byl na nádvoří hradu uvítán se všemi poctami náležitými těm nejdůležitějším hostům (o tři roky později byl i on upálen). Nejbližší Husův spolupracovník mluvil tak přesvědčivě a předkládal tak šokující důkazy zkaženosti soudobé církve, že polský a německý klérus neskrýval rozhořčení. Krakovský biskup Wojciech Jastrzębiec si nechal českého profesora přivést a zakázal mu vstup na veškeré malopolské kazatelny.

Český (tedy: husitský) vliv na Wawelu sílil zároveň díky tamnímu astrologovi Henryku Czechowi [přídomek „Čech“ svědčil o jeho původu – pozn. překl.] a královskému medikovi Mistru Pavlovi z Kravař.

V roce 1410 král Vladislav II. Jagello dopisem informoval pražského rektora o vítězství u Grunwaldu. Hus mu v odpovědi gratuloval a navrhoval, že by se měl polský panovník aktivně zapojit do reformy církve. Jagello ho neposlechl. Češi (přesněji: umírněná odnož husitského hnutí) však králi v roce 1420 nabídli trůn na Pražském hradě. Na přímluvu biskupa Zbigniewa Oleśnického král nabídku odmítl – zajisté to bylo správné rozhodnutí; obával se totiž, že by to byla vážná překážka v diplomatické válce s Řádem německých rytířů. Do Prahy se nakonec jako místodržící vydal příbuzný králova bratra, knížete Vitolda (Vytautas) – Zikmund Korybutovič. Vrátil se po třech letech, kdy král Jagello podepsal s římským císařem a českým králem Zikmundem Lucemburským protihusitskou dohodu. Polští starostové poté museli chytat a trestat kacíře, zatímco Poláci žijící na českém území se museli pod hrozbou konfiskace majetku do dvou měsíců vrátit zpět do vlasti. V obcích, kam vkročil husita, platil okamžitý zákaz sloužení mší a udělování svátostí. Veškerý obchod s husity byl přísně zakázán, což „boží bojovníci“ bolestně pocítili, protože jim chybělo zejména olovo. Dohoda byla soustavně porušována – s tichým souhlasem polské šlechty. Polští rytíři během návratu domů po vzoru Čechů zaváděli zvyk svatého přijímání v podobě chleba i vína. S husitským hnutím byl nejvíce spojen vášnivý zastávce pražského mistra a zatvrzelý nepřítel císaře Zikmunda Lucemburského, malopolský rytíř Spytek z Melsztyna.

Jan Hus

Ve snaze nadobro získat Polsko na svou stranu císař Zikmund navrhl potřetí čerstvě ovdovělému sedmdesátiletému Jagellovi manželství se svou švagrovou Žofíí Bavorskou, vdovou po českém králi Václavu IV., ale ze svatby nakonec sešlo.

V roce 1433 čeští husité, spojenci Poláků, „pojali křivdy spáchané na Polsku jako křivdy spáchané na jejich vlastní zemi“ a vytáhli do války proti řádu minoritů a došli až ke Gdaňsku. Díky účastníkům tohoto tažení, zvaným „sirotčí bratrstvo“, byla do Prahy za všeobecné pozornosti poprvé v lahvích dovezena mořská voda.

V roce 1438 byli husité i přes polskou podporu definitivně poraženi. Ještě rok předtím nabídli (marně) český trůn dalšímu Jagellonci – Kazimírovi, budoucímu polskému králi.

• • •

V roce 1990 během své návštěvy na Pražském hradě papež Jan Pavel II., wadowický rodák a absolvent Jagellonské univerzity, hovořil o „nutnosti přehodnotit osobnost Jana Husa“. Tato slova se mohou stát základem pro zahájení procesu beatifikace mistra upáleného na kostnické hranici.

Od Napoleona k brusiči Karhanovi

V roce 1787 vznikla spojením dvou domů na krakovském Štěpánském náměstí (plac Szczepeński) a na ulici Jagellonská 1 první stálá divadelní scéna, která dodnes nese název Staré národní divadlo Heleny Modrzejewské v Krakově (Narodowy Stary Teatr). Právě tady se 14. ledna 1888 hrála první česká hra v Malopolsku.

Byla to komedie nepříliš známého autora Emanuela Bozděcha *Světa pán v županu*. Napoleonskou tematikou se autor výborně strefil do vkusu krakovských diváků a hra měla ještě dvě reprízy, rovněž díky skvělému hereckému obsazení: Antonína Siemaszky v roli Napoleona a Antoníny Hoffmanové v roli Josefíny. Velmi špatně byla v říjnu 1890 publikem i kritiky přijata druhá česká hra, tentokrát *Jedenácté přikázání* Františka Šamberka. S nelichotivou kritikou se setkala v roce 1893 i jednoaktovka Jaro-

slava Vrchlického *Nad propastí*. Potom se karta obrátila. Nové městské Divadlo Juliusze Słowackého na náměstí sv. Ducha (Plac Świętego Ducha) úspěšně nastudovalo kusy čtyř soudobých autorů. Vrchlického komedii *V sudu Diogenově* uvedli v roce 1899 na 11. sjezdu slovanských novinářů, který se konal v Krakově, ve skvělém obsazení: Józef Kotarbiński, Antoni Siemaszko, Maria Przybyłkówna. „To vše,“ jak napsal Franciszek Ziejka, „je důkazem aktivity českého osazenstva v Krakově, intenzivního kontaktu intelektuální a umělecké elity tohoto města s představiteli české literatury, kultury a umění. [...] Je to důkaz otevřenosti Krakova vůči proudům přicházejícím z různých stran střední Evropy, tedy i z Čech.“

25. března 1950 se v Divadle Juliusze Słowackého na náměstí sv. Ducha konala premiéra hry *Parta brusiče Karhana* českého divadelníka a naturščíka, zámečníka, syna vesnického dřevorubce a dojičky, Vaška Káni v režii Bronisława Dąbrowského. *Parta* v Polsku putovala ze scény na scénu jako povinná položka na repertoáru a ukazatel nového uměleckého trendu nazývaného socialistický realismus. Jejich dalších premiér se účastnili nejvyšší členové vlád, zkoušky v krakovském divadle byly doprovázeny diskusemi s dělnickým publikem, které hodnotilo pravdivost děje a herecké výkony. Hra trhala všechny rekordy návštěvnosti – také proto, že publikum bylo zvědavé na kus „napsaný na žádost samotného Ždanova“, tajemníka Všesvazové komunistické strany (bolševiků), jenž byl pověřen řízením sovětské kulturní politiky a byl odpovědný i za pronásledování umělců.

„Česká beseda“: budme si blíží

V posledních listopadových dnech roku 1893 v české restauraci Josefa Frimmla na Lubiczské ulici 9 v Krakově založila čtyřicetičlenná skupina krakovských Čechů spolek Česká beseda. Předsedou byl zvolen František Dostalík, místopředsedou – Josef Frimml, tajemníkem – známý klenotník Ferdinand Hofman, který v Krakově žil od roku 1890. Členové Besedy se nejraději setkávali v „českých“ krakovských restauracích: u Frimmla, v sálu pivovaru Hugona a Alfreda Johnů nedaleko

nádraží (na ulici Lubiczské), u Edmunda Klimka (Hlavní náměstí 23). Až do roku 1914 bylo sídlem spolku první patro budovy na ulici Lubiczské 9.

Ve Slovanském světě („Świat Słowiański“) z roku 1914 se píše: „Krakovská Beseda fungovala podle své původní myšlenky jako společenský, ale nepřímý i politický spolek: večírky a schůze členů byly věnované kulturní a společenské činnosti, která měla utvářet a upevňovat pouto k polskému národu po vzoru velkých českých básníků a veřejných činitelů jako Vrchlický, Jablonský a další.“ Spolek organizoval Čechy tolik oblíbené taneční zábavy a výlety: na Krajskou výstavu ve Lvově (1894), na Etnografickou výstavu v Praze (část členů Besedy se tam vydala na kolech), nebo do okolí Krakova. 28. dubna 1898 spolek hostil dvousetčlennou delegaci z Prahy, která přijela na slavnostní odhalení sochy Adama Mickiewicze, v jejímž čele stál primátor hlavního města Vladimír Srba a skvělý český spisovatel, autor básně *Slza Tvardovského*, Jaroslav Vrchlický. Během slavnosti Vrchlický přednesl svou novou báseň *Krakovu oslavujícímu Mickiewicze*, jež byla později přeložena a publikována v deníku Czas. O dva roky později u krakovského pomníku položila věnce více než stočlenná delegace Karlovy univerzity, která se zde účastnila 500. výročí obnovení krakovské univerzity. Výroční hostiny pořádané Besedou se účastnila početná skupina profesorů Jagellonské univerzity.

V roce 1899 Beseda zorganizovala v průčelí A–B Hlavního náměstí „první slovanskou výstavu ilustrovaných pohlednic“, na níž bylo představeno obdivuhodných 30 tisíc pohlednic z celého světa, ale především z Polska a Čech. V porotě zasedli přední polští umělci, mezi jinými Jacek Malczewski a Leon Wyczółkowski, ocenění získala díla Tadeusze Noskowského a Adama Kochanowského. V roce 1903 spolek pečoval o členy pražského Sokola, kteří se zvláštním vlakem vydali přes Krakov na polský sokolský slet ve Lvově. O šest let později v Krakově zorganizoval pobyt pro dvě stě Čechů, návštěvníků Obchodní výstavy v Čenstochově, ležící na území tehdejšího Ruského impéria. Celý Krakov – jak píše Slovanský svět – přijal Čechy se „srdečností a nadšením, obyvatelům Krakova vlastními“.

Rok před vypuknutím první světové války se Beseda chopila iniciativy vydávání – společně se Slovanským klubem – Slovanské knihovničky. Vyšlo několik sbírek

a byl připraven také projekt edice polských překladů z české literatury. Realizaci těchto smělých plánů překazila válka.

„Krakovská Česká beseda,“ píše profesor Franciszek Ziejka, „razila cesty porozumění mezi Čechy a Poláky. Byla také přirozenou oporou pro Čechy, kteří z nejrůznějších důvodů přijížděli do starého Krakova.“ O rozvoj spolupráce s Čechy se zároveň snažily různé kulturní a umělecké krakovské instituce, například krakovský Hudební spolek, který do města zval významné české hudebníky a propagoval Dvořákova a Smetanova díla. Na výstavě zorganizované v prosinci roku 1902 v krakovském Paláci umění prezentovali umělci z pražského spolku Mánes 132 svých obrazů a několik desítek soch. Častými hosty byli v Krakově na přelomu 19. a 20. století významní představitelé české literatury Jaroslav Vrchlický a Julius Zeyer – tehdy nejvýznamnější soudobí čeští básníci. Polští čtenáři znali jejich díla z mnoha článků a překladů. K nejtěsnější umělecké a literární spolupráci mezi Prahou a Krakovem došlo v roce 1898, kdy se redaktorem krakovského časopisu *Życie* (Život) stal „velký mág Mladého Polska“, čechofil, který Prahu šokoval svými díly, spisovatel Stanisław Przybyszewski. Některá díla českých spisovatelů byla v *Životě* tištěna v originále.

O české kultuře, literatuře a o českých spisovatelích psali na přelomu století Roman Zawiliński, Jan Magiera, Maciej Szukiewicz nebo Franciszek Krček. Kontakty s Čechy udržovala početná skupina malopolských spisovatelů a básníků, mj. Adam Asnyk, Michał Bałucki, Józef Bliziński, Zygmunt Sarnecki, Lucjan Rydel či Kazimierz Tetmajer.

Hej, hej, hej, Sokoli, malované děti!

V roce 1944 Stalin jedním tahem tužky oddělil Lvov od Polska a spolu s ním i jádro polského sokolství. Dnes je jeho vlajkovou lodí secesní budova na ulici Józefa Piłsudského v Krakově, jedna z nejkrásnějších ve městě, postavená v roce 1899 z veřejných sbírek.

Vchod do červené cihlové budovy se nachází na východní straně, zdobí ho kamenné

Sídlo
Sokola
v Krakově

sochy a figurální malby znázorňující alegorické výjevy z oblasti sportu. Uvnitř se nachází tělocvična (kdysi největší v Malopolsku), tréninkové zázemí (před 120 lety tu cvičivalo více než 1000 chlapců a 50 děvčat), pamětní síň a krásné ornamentální dekorace.

Podobné budovy, které ovšem nejsou tak okázalé a neplní nadále stejnou funkci jako před sto lety, se nacházejí v každém větším městě nebo městečku v Malopolsku, ať je to Olkusz, Miechów, Jaworzno, Krakov, Velička, Nowy Sącz, Tarnov (v překrásné budově Sokola na ulici Mickiewicze se dnes nachází Divadlo Ludwika Solského) nebo Osvětim, Kalvárie, Limanowa, Mszana Dolna, Nowy Targ či Zakopane, všude stojí v centru bohatě zdobené secesní budovy

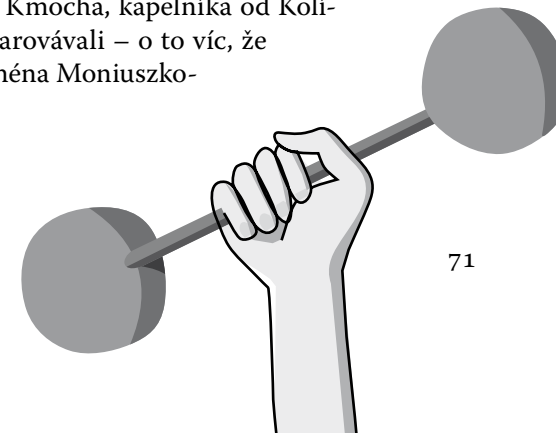
s nezbytnou tělocvičnou. Jsou to sokolovny – dřívější sídla místní organizace Sokol. A zároveň se jedná o stopu, kterou po sobě na polském území zanechala realizace jedné krásné, velké slovanské ideje. Pravděpodobně žádný z českých nápadů se v Polsku nedočkal stejně rychlého, plného, radostného a aktivního přijetí.

Sokolské hnutí vzniklo na českém území v únoru 1862, zprvu výhradně jako gymnastický spolek (český název Sokol byl zaveden až později v návaznosti na častou přezdívku jihoslovanských hrdinů). Stoupcům široce chápané myšlenky obrození českého národa se podařilo nalézt ideální organizační a programový vzorec, umožňující nejen rozvíjet fyzickou zdatnost, ale zároveň spojit tuto činnost s vlastenectvím, což bylo s ohledem na míru germanizace velmi důležité. U zrodu spolku stáli Jindřich Fügner a Miroslav Tyrš. 11. května 1862 se v Praze konala první veřejná ukázka gymnastických cvičení. O několik měsíců později se v Praze začalo se stavbou první sokolovny. Cvičení se stále úžeji spojovalo se snahou utužit národního ducha a seznámit se s tradicemi a dějinami. Nápadem se inspirovaly i další slovanské národy v Rakousku-Uhersku (pan-

slavistická idea tehdy byla velmi populární). Polské země pod nadvládou Rakouska viděly v období po krvavě potlačeném povstání v roce 1863 v Sokolu paprsek nové naděje, šanci na realizaci myšlenky tzv. organické práce, boje o národní a občanskou svobodu. Navíc jim sokol s roztaženými křídly jednoznačně asocioval zakázaný symbol piastovského orla. V roce 1867 byla založena první sokolská organizace na polském území ve Lvově. O šest let později se stal „vedoucím gymnastických cvičení“ ve Lvovském Sokolu pražský instruktor František Hochman – student práv na Karlově univerzitě, Tyršův blízký příbuzný. Následně (1882, 1891, 1892) do Malopolska jezdily delegace českých sokolů a úroveň německé gymnastiky, již předvedli, u všech budila obdiv. „Vy, blíže Západu, jste rychleji převzali toto pro národ spásné úsilí společným cvičením rozvíjet fyzickou zdatnost a rozvojem společenského života utužovat duchovní síly. Vida, jak pilně jste se pustili do rozvíjení gymnastických společenství a jak obrovské děláte pokroky, rozhodli jsme se následovat váš příklad,“ psaly polské noviny.

Sokolské myšlenky spojené s barvitou prezentací krásných polských národních krojů, prapory s bílým piastovským orlem, veřejnými gymnastickými vystoupeními nebo účastí na oslavách národních svátků, a zároveň nový, svěží pohled na (jak se zpívalo v polské sokolské hymně) „Ospalý a líný náš zchátralý svět“ – to vše ideálně naplňovalo očekávání Poláků. Sokolská hnízda se množila podivuhodnou rychlostí. Po Lvově přišel na řadu Krakov, Tarnov, Nowy Sącz, Jaworzno, Jordanów a další. Bratři sokolové se všude zdravili slovem: „Czołem!“ (čeští sokolové říkali „Nazdar!“). V tělocvičnách se nacházely cvičební nástroje pro německou gymnastiku převzatou od českého Sokola, všude platilo hlavní heslo: *Mens sana in corpore sano* (Ve zdravém těle zdravý duch). Polský Sokol ale neměl za vzor jen české bratry. Právě naopak, sám tvořil vlastní koncepci rozvoje gymnastiky, vlastní programy měření sil nebo originální cvičební nářadí (kopí, kosy nebo valašky).

V létě 1884 přijelo do Krakova až 1400 Čechů, z toho 300 sokolů v krojích. Vzbudili obrovské nadšení, lidé křičeli: „Ať žijí Češi! Ať žije Praha!“. Na krakovském náměstí a ve Veličce hrál orchestr Františka Kmocha, kapelníka od Kolína. Všichni jeho členy krmili, napájeli a obdarovávali – o to víc, že kapelník k české klasice připojil i polské, zejména Moniuszko-

vy kusy. Na památku této pouti do Malopolska jsou dodnes polské skladby na stálém repertoáru kolínského souboru. Deník Pražské noviny nazval výpravu do Malopolska „kusem dobré práce sloužící vzájemnému poznání“.

Druhého všesokolského sletu v Praze roku 1891 se účastnilo 35 členů krakovského Sokola (celá delegace polských sokolů čítala 660 osob). V roce 1895 během pražského sletu českých sokolů se Malopoláci účastnili veřejného cvičení – bylo to první veřejné vystoupení Poláků ode dne, kdy jejich vlast ztratila svou nezávislost. V roce 1901 se Malopoláci (210 členů) opět vydávají do Prahy. V roce 1903 se Češi účastní IV. sletu polského sokolského svazu ve Lvově. Na krakovské slavnosti 500. výročí bitvy u Grunwaldu přijíždí sokolská delegace z Prahy čítající několik desítek členů. Poláci se neúčastnili VI. všesokolského sletu v Praze na Letné z politických důvodů. Překážkou pro ně byla příliš početná a příliš aktivní účast Rusů považovaných za úhlavní nepřátele polského národa.

Hlavním cílem českých a polských sokolů bylo dobro vlasti. Lišily se jen cesty vedoucí k onomu cíli. Zatímco v Praze se myšlenky ozbrojeného převratu nedůvěřovalo a hledaly se jiné cesty k nezávislosti, v Malopolsku se charakter sokolské organizace léty měnil. V rámci organizačních struktur spolku se začaly tvořit paramilitární oddíly, které se zabývaly především vojenským výcvikem a cvičením se zbraněmi. Když v roce 1914 vypukla první světová válka, malopolský Sokol, věrný příkázání svého Desatera: „Nebudeš mít jiné vlasti mimo Polsko jediné a nerozdílné.“ dodal Polským legiím tisíce dobře školených rekrutů (na druhé straně Karpat sokolové posilovali řady Československých legií). Členové Sokola se v polských ozbrojených silách vyznamenali také později.

V meziválečném období už československo-polské sokolské vztahy nebyly z politických důvodů tak dobré jako kdysi, přesto mezi oběma stranami stále probíhala pravidelná výměna delegací. V roce 1926 mohli Pražané poprvé přivítat sokoly z nezávislého Polska. V roce 1932 přijelo do Prahy na IX. všesokolský slet organizovaný na počest 100. výročí Tyršova narození více než 300 Poláků a o tři roky dříve se polského sokolského sletu v Poznani zúčastnilo 800 Čechů. Pražští sokolové navštěvovali také Lvov a Krakov a účastnili se polských národních slavností.

V okamžiku vypuknutí druhé světové války v Polsku existovalo 581 sokolích hnízd, která dohromady čítala kolem 48 000 členů. Válka způsobila v řadách českých i polských sokolů ztráty, přesto se bezprostředně po válce členové v Malopolsku pokusili znovu vzkřísit velkou slávu dřívější organizace. V červenci 1947 ale byla jejich činnost zakázána jako „politicky nepřípustná“. Svou dřívější zašlou slávu už Sokol nikdy zpět ne získal, přestože po roce 1989 začal opět fungovat a funguje dodnes, i když na mnohem menší úrovni než dříve.

Hrob českého (a tedy i polského) zakladatele Sokola se nachází v Praze na Olšanských hřbitovech, hned vedle místa odpočinku matky významného polského básníka Konstantyho Ildefonse Gałczyńskiego.

Cesta vedla Malopolskem

11. června 1939 přijíždí do Krakova okupovaného Němci ukrytý ve vagónu s uhlím český podplukovník Ludvík Svoboda. Jeho první kroky vedou na konzulát Československé republiky na ulici Potockého 8 (dnes Westerplatte). Stává se šéfem štábu budoucí Legie Čechů a Slováků. Jeho vojáci jsou ubytováni v Turistickém domě (Dom Turysty) na ulici Oleandry, v domě č. 28 na Hlavním náměstí a v táboře v Malých Bronovicích na rohu ulice Radzikowského a Katowické. Po útoku Německa na Polsko povede část svého oddílu na jihovýchod. Cílem cesty, jež začala v Malopolsku, se stane Pražský hrad. 30. března roku 1968 bude Ludvík Svoboda zvolen československým prezidentem.

Když 15. března 1939 roku říšský kancléř Adolf Hitler oznámil vznik Protektorátu Čech a Moravy a Slovensko ohlásilo samostatnost a věrnost Třetí říši, mnozí Češi a Slováci se rozhodli bojovat za návrat Československa na mapu Evropy. Jedním z nich byl čtyřiačtyřicetiletý podplukovník Ludvík Svoboda (1895–1979), velitel rezervního praporu 3. pěšího pluku Jana Žižky. Na jaře se schovaný ve vagónu s uhlím dostal přes polskou hranici v okolí Ostravy a pokračoval do Krakova, kam mířili českoslovenští uprchlíci (celkem

jich bylo kolem 10 000, z toho skoro 4 000 vojáků a mezi nimi tisíc letců); měla tam rovněž tajné sídlo redakce „Národopisného věstníku československého v Polsku“. Způsobů jak utéct z područí Němců bylo několik: 7. června přistálo na letišti 2. leteckého pluku v Krakově jedno ze čtyř letadel unesených z piešťanského letiště na Slovensku.

V polovině dubna přijel důstojník emigračního Československého národního výboru v Londýně s nabídkou spolupráce a navrhl vytvořit na polském území československou legii, která by válčila po boku polské armády. 30. dubna 1939 souběžně vznikla formace Vojenská skupina rovněž sídlící v Krakově, která pod velením podplukovníka Svobody vedla Čechy a Poláky přes Gdyni (od září přes Rumunsko) do Francie a Anglie. Za rok už měli bojovat po boku spojeneckých vojsk. Díky pomoci ze strany Poláků se na Západ v pěti transportech dostalo 1 212 vojáků a důstojníků, mezi nimi 477 letců, z nichž se jich 93 (z toho 8 Slováků) nakonec dostalo k Polským ozbrojeným silám. Zbylí vojáci, členové Legie Čechů a Slováků v Polsku, formálně založené 3. září, kteří prchali z Krakova před hrozbou zajetí Němci, nasedli na stanici Mydlniki do transportu směřujícího do Volyně, kde buď přešli přes rumunskou hranici, anebo byli společně s Ludvíkem Svobodou 18. září 1939 v okolí Baranowicz internováni Rudou armádou a stali se zárodkem československého vojenského praporu v rámci Rudé armády. Po válce se vojáci 1. československého armádního sboru vrátili do vlasti a společně s nimi se do Prahy vrátil i ministr obrany ve vládě Národní fronty generál (od roku 1943) Ludvík Svoboda.

Další osudy generála (od roku 1945 armádního generála) se podobaly osudům mnoha dalších politiků v období stalinistického teroru. Přestože v únoru 1948 v kritických okamžicích, kdy komunisté přebírali vládu, přikázal vojákům zůstat v kasárnách, byl brzy zbaven ministerského křesla. V listopadu 1952 byl zadržen a vyslýchán bezpečnostními orgány a následně donucen podat demisi. Do vysoké politiky se vrátil v období Pražského jara v roce 1968, kdy ho Národní shromáždění zvolilo prezidentem Československé socialistické republiky. Svou funkci, během níž vždy řešil problémy česko-polské spolupráce se sympatiemi a vstřícností k Polákům, zastával do roku 1975. Jeho sympatie k Polákům se nelíbily československé vládě a staly se jedním z důvodů Svobodova odvolání z prezidentské funkce. Na jeho místo nastoupil Gustáv Husák, muž věrný Kremlu.

V roce 1969 se stal Ludvík Svoboda čestným občanem Krakova. 10. září téhož roku byla na ulici Westerplatte 8 (dříve ulice Potockého) odhalena pamětní tabule s nápisem: „V tomto domě, v roce 1939 sloužícím jako sídlo československého konzulátu, se nacházel štáb československé vojenské jednotky pod velením pplk. Ludvíka Svobody.“ Titul čestného občana Krakova byl 8. května 1992 po schválení městskou radou Svobodovi odebrán.

Česká Lili Marleen

Byla jednou z mnoha krakovských dívek českého původu, které skončily na dlažbě a šlapaly ulici v okolí početných vojenských kasáren. Jmenovala se Marianna Szando a podél obou břehů Visly se mezi vojáky všech jedenácti národností zaslouženě těšila těžce vydobyté slávě.

Na počátku 20. století sloužilo v krakovské pevnosti (Festung Krakau) několik desítek tisíc vojáků ze všech zemí rakousko-uherské monarchie. Bylo mezi nimi mnoho Čechů, a tak nesměly chybět ani jejich rodačky. Mezi nimi vynikala jedna výjimečně aktivní dívka – díky policejním kronikám známá jako slečna Marianna Szando, služebná paní Dudziakové, manželky negramotného lokaje, která bydlela na ulici Młynów 6. Slečna Marianna – jak uvádějí policejní hlášení – „opakovaně postávala na chodbě s vojákem z blízkých kasáren“. Lokajova žena ji propustila, ale Češka se nadále „po večerech ometala v okolí kavárny, lákala dovnitř různé vojáky a vedla nemorální, pohoršující život.“

Nelze vyloučit, že Mariannu přivedl do Krakova pouze nepřemožitelný, slovanský stesk po mladíkovi z Malé Strany nebo z Podskalí. Faktem ale zůstává, že během let začala poskytovat služby širší klientele. Na nečestný způsob „vábení zákazníků“ do podniků pomocí lehkých děv policejní orgány rychle zareagovaly.

V roce 1913 krakovská policie zakázala „zaměstnávat číšnice v těch hospodách a výčepech, které měly otevřeno mimo policejní hodiny, a také v dalších podnicích, v nichž byly tyto číšnice k vábení hostů placeny.“

Hořící svíce

V roce 1335 Kazimír Veliký, polský král z dynastie Piastovců, založil město Kazimierz u Krakova. Díval se na něj z oken wawelského hradu – mělo náměstí, radnici, krámky a hradby velké asi jako ty krakovské. Koncem 15. století, po velkém požáru v krakovském centru, nechal král Jan Olbracht přestěhovat část tamního židovského obyvatelstva do Kazimierze. Židé si nejdříve sami postavili zeď, aby se tak oddělili od křesťanského obyvatelstva, a poté začali budovat velkolepé domy, modlitebny, úřední budovy, školy, obchody a hřbitovy. Kazimierz se brzy stal hlavním městem polské židovské inteligence, evropským střediskem vědy a židovské kultury.

Když dnes bloudíme ulicemi Kazimierze mezi urbanisticko-architektonickými pozůstatky slavného sídla polských Židů, díváme se na staré synagogy, temná nádvoří kamenných domů, restaurace, hospůdky, rituální drůbeží jatka, pekárny a malé obchůdky, měli bychom popustit uzdu vlastní fantazii a dovolit jí, aby před očima naší mysli vykouzlila Kazimierz z dob před několika sty lety, kdy byli v jejích ulicích vítáni s úctou a někdy i s nábožnou bázňí cizinci z celého světa (a zejména z Čech).

Mezi hlavními městy Krakovem a Prahou se tehdy vyvinul opravdu živý cestovní a obchodní ruch. Trasu, která zabrala zprvu několika desítek a později už jen několik málo dní, pravidelně absolvovali kupci, učenci, studenti a rabíni. Prvním, kdo celou trasu popsal a také jako první pojmenoval obě města („Fraga a Karakoro“) byl v roce 965 poloviční Žid a poloviční Arab Ibráhím ibn Jákúb. Jako lékař a překladatel byl členem delegace na dvůr Oty I. Velikého v Magdeburku, nejspíš jako vyslanec kalifa al-Hakama II., v obchodních záležitostech také procestoval střední Evropu. Mnoho Židů, jejichž jména bohužel neznáme, se do Malopolska nastěhovalo koncem 11. století po velkém pogromu, který v Praze rozpoutali křižáci. Druhá vlna uprchlíků z Čech a Moravy dorazila do Krakova (čeští Židé nikdy neříkali „Bydlím v Kazimierzi“, ale vždy „Bydlím v Krakově“) po dalších pogromech v letech 1389 a 1517–1518. Opravdovou záplavu Židů Krakov zažil po roce 1542, kdy byli vyhnáni z Prahy. Polské hlav-

ni město se tehdy stalo sídlem největší židovské diaspory na celém území Polska, Litvy a Ruska. A stále přibývali noví uprchlíci z Čech, Itálie, Španělska a Portugalska. V polovině 17. století počet židovských obyvatel Kazimierze přesáhl čtyři tisíce. Stali se finanční a intelektuální silou. Celá řada židovských lékařů byla zaměstnána u wawelského dvora jako královští medicci. V roce 1503 rabín Jakub Polak (známý také v Praze) založil v Kazimierzi první talmudickou školu, ješivu, která svým věhlasem lákala posluchače z celé Evropy. Krakovem odněpaměti procházela stezka mezikontinentálního levantského obchodu, která vedla z Norimberku do Prahy, přes Vratislav, Krakov a Lvov dále na východ do benátských kolonií u pobřeží Černého moře. Nejčastěji se na této stezce objevovali čeští, polští a němečtí kupci. Právě oni vytvořili obchodní monopol Malopolska s dalšími českými a německými městy a dováželi zboží do všech krakovských obchodů (o kazimierzských nemluvě). Obchodovali především se solí, olovem, mědí, sukrem a samozřejmě také s pivem.

V srdci dnešní židovské Kazimierze na ulici Široké (Szeroka) se nachází synagoga postavená v roce 1553 a hřbitov Remu, kde jsou pohřbeny mnohé osobnosti – často spojené s Prahou – známé v celém židovském světě. V synagoze vedl modlitby přeslavný **Jehuda Liva ben Becalel** [zvaný rabi Löw – pozn. překl.], tvůrce Golema, pražský rabín, který zemřel a byl pochován v roce 1609 na pražském Josefově, ale v letech 1592–1597 zastával úřad rabína v krakovské Kazimierzi. Legenda o Golemovi se pravděpodobně zrodila ve východním Malopolsku. Nejspíš se nikdy nedozvíme jméno rabína, který ji jako první zaznamenal. Na remském hřbitově odpočívá **Moše Isserles** (kolem 1520–1572), nejznámější krakovský rabín, vykladač talmudu, rektor ješivy, autor náboženské literatury, poslanec Sněmovny polských Židů. Jeho narození bylo považováno za dar z nebes pro jeho zbožného otce, který přes všechna pokušení přísně dodržoval šabat. Pod Isserlesovým vedením se v Kazimierzi vzdělávalo mnoho českých studentů, mezi nimi **David ben Šlomo Gans** (1541–1613), který se v roce 1564 nastálo usídlil v Praze (je tam i pochován), skvělý pražský kronikář, astronom, matematik a zeměpisec, přítel takových astronomů jako Tycho de Brahe a Johannes Kepler. V roce 1654 v Krakově zemřel a byl pochován na hřbitově Remu bývalý pražský rabín, soudce tamního rabínského soudu, rektor ješivy, kabalista, matematik, náboženský filosof a následně vídeňský, mikulovský a krakovský rabín, rovněž rektor tamní akademie talmudu, **Geršon Saul Jom Tov Lipmann ben Natan ha-Levi Heller**. V Praze byl odsouzen k trestu smrti (který naštěstí nebyl vykonán) za to, že ve svých dílech formuloval myšlenky zaměřené proti státu a katolické církvi. Naopak Krakov byl místem, kde byla jeho díla často a s chutí opakovaně vydávána. V období po druhé světové válce vycházela v celém Polsku neobvykle často i díla jistého potomka několika generací rabínů ležících na hřbitově Remu. Nebyl jím nikdo jiný než Karel Marx.

Hroby slavných mužů se už po staletí těší úctě a pozornosti. Nejvíce papírků s modlitbami a přímlovami lze najít na hrobech Isserlese a rabína **Nathana Naty Spiry**, nejznámějšího kabalisty všech dob, který – o čemž nikdo nepochyboval – se ve svém bytě na Kazimierzi setkával se samotným prorokem Eliášem.

Dodnes tam lze oba muže občas v noci, přesněji řečeno před svítáním, potkat. Nejčastěji se procházejí poblíž staré synagogy. A každý den po setmění mohou ko-

lemjdoucí vidět v okně v Široké ulici, na půdě domu číslo 18, hořící svíčku, která svědčí o tom, že Natan Nata Spira je doma, nejspíš pohroužený do svých modliteb. Je to on? Určitě. Je stále naživu? A proč by neměl být?

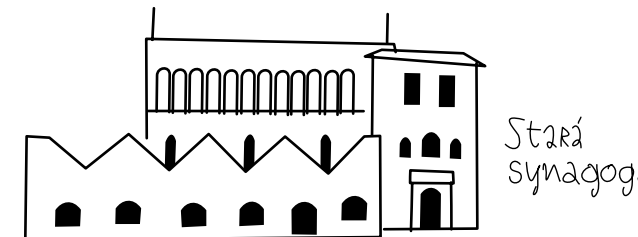
Po Kazimierzi také léta kolovala legenda o jisté nejmenované polské královně, která poté, co byla usvědčena z cizoložství, utekla z Wawelu do Čech, kde přestoupila na judaismus a ukryla se v pražské židovské čtvrti. Všichni se k ní chovali s nejvyšší úctou, protože z Krakova do Prahy přivezla výsadu razit mince. Leží na židovském hřbitově v pražském Josefově. Na její macevě bylo vyryto nepravé jméno **Anna Szmides**, z obavy, aby křesťané neukradli její ostatky.

Nedaleko odtud, na Široké ulici č. 14, se v rodině obchodníka s pukavci (starými vejci) narodila světová královna kosmetiky: **Helena (Chaje) Rubinstein** – geniální a po krakovsku spořivá obchodnice. Nedokázala si odepřít jen perly, které tolik zbožňovala.

V březnu 1941 se museli všichni krakovští Židé (bylo jich tehdy 40 tisíc, 25% celkové populace) přestěhovat na pravý břeh Visly, do ghetta ve čtvrti Podhůří (Podgórze). Jejich domy v Kazimierzi byly přiděleny Polákům vysídleným z části Podhůří. Židovská Kazimierz se dodnes dochovala ve velmi dobrém stavu, čehož v roce 1993 využil americký režisér Steven Spielberg, když v Krakově natáčel film *Schindlerův seznam*.

Oskar Schindler, český Němec narozený ve Svitavách na Moravě (1908–1974), člen NSDAP a Hitlerovy rozvědky Abwehr, provozoval v Krakově nejrůznější podezřelé obchody, aby se vyhnul vyslání na frontu. Z vlastní vůle a díky rozsáhlým kontaktům a úplatkům, zachránil před transportem do plynových komor více než tisíc Židů. Po válce žil převážně z příspěvků lidí, kterým zachránil život. V roce 1962 obdržel titul „Spravedlivý mezi národy“.

Autentická místa spojená s filmem lze najít i na protějším, pravém břehu Visly. Jsou tam kusy zdi ghetta, dodnes stojící budova továrny na emailované nádoby

– od roku 1939 do konce války majetek Oskara Schindlera, kde dnes sídlí dobové muzeum.

A ještě jedna filmařská perlička z Podhůří: nedaleko náměstí na ulici Rękawka 2 bydlel za války malý Roman Polański – dnes slavný režisér, držitel Oskara, zachráněný z krakovského ghetta.

Krakovská Kazimierz je dnes nejvyhledávanějším místem setkání polské mládeže a jejich přátel z celého světa. Každý rok se tu koná Festival židovské kultury a desítky dalších akcí. Kazimierz s komplexem stylových uměleckých galerií, kabaretů, restaurací a barů (na Novém náměstí je i jeden český), hospůdek, kaváren („český“ je podnik „Proces vaření Kafky“), pivnic a nonstopů je místem, kde to žije od svítání do svítání po celý rok. Vypadá to tu jinak než na pražském židovském městě, Josefově, kde vše utichá každý den odpoledne s odchodem poslední skupiny turistů.

„Tajemná atmosféra Kazimierze je inspirující a magnetická, přitahuje spisovatele, básníky, novináře, sochaře, fotografy, hudebníky... Říká se, že má v sobě kus Prahy, Paříže či Berlína, její atmosféra je přirovnávána k Žižkovu, Saint-Germain-des-Prés či Kreuzbergu, anebo fiktivním místům z literatury.“ To říkají průvodci a ani trochu nepřehánějí.

Česká melodie v polském národním dramatu

Na jaře roku 1900 ve vesnici Malé Bronovice (Bronowice Małe) pod Krakovem se mladý básník a dramaturg Lucjan Rydel zamiloval do Hedwiky Mikołajczykówny, dcery místního sedláka. Svatba se konala 20. listopadu 1900 v Mariánském kostele a svatební hostina v Bronovicích trvala tři dny. Tento příběh se o rok později stal pro Stanisława Wyspiańskiego námětem k dramatu *Wesele* (*Veselka*). Dnes se v Malých Bronovicích, dějišti události tak významné pro polskou literaturu, nachází na ulici Włodzimierze Tetmajera 28 tzv. Rydlówka, Muzeum Mladého Polska. [Mladé Polsko – modernistické hnutí v literatuře, hudbě a výtvarném umění v letech 1890–1918 – pozn. překl.]. V muzeu byly

pečlivě zrekonstruovány historické interiéry společně s vybavením pamatujícím ony noci plné hudby a veselí.

V domě, kde se svatební hostina konala, stejně jako na jevišti městského Divadla Juliusze Słowackého, zněla krásná česká píseň. Hrál ji Chochoł – věchet slámy sloužící jako ochrana růžového keře v sadu před podzimními mrazíky. Věchet pozve v prvním dějství Ženich na svatební hostinu. „Zakleté slaměné strašidlo“, „hloupý svazek smetí“ pozvání vezme vážně a objeví se ve třetím dějství, když drama vrcholí, aby na dvou klaccích zahrál jako na houslích monotónní uspávací melodii nadčasové hymny polské neschopnosti:

Měl jsi, cháme, zlatý roh,
Měl jsi, cháme, čapku z per,
Čapku vítr nese,
Roh hučí po lese,
Zbyl ti jenom provaz,
Zbyl ti jenom provaz...

Prof. Stanisław Waltoś napsal: „Snad tragický kontext, jenž melodii vdechl Věchet ve *Veselce*, způsobil, že tato verze písně byla jednoznačně přijata a její původní text upadl v zapomnění.“ Nejspíš se už nikdy nedozvíme, jak ona slova zněla. Nápěv „Věchtova tance“ je českého původu. Vznikl v 19. století a do Polska se dostal společně s českými vojáky, kteří zde do roku 1918 sloužili v plucích žlutočerné rakousko-uherské říše. Z vojenských kasáren a heren se rozšířil dál, stále častěji jej bylo možné slyšet v malopolských vesnicích – ale už s polskými slovy. Nejznámější dochovaná polská verze začíná slovy: *U Krakova je černý les*. Ze kterých kasáren česká melodie vyrazila a začala dobývat Malopolsko? Velitelství I. sboru (v celém Rakousku-Uhersku jich bylo 18) velelo jednotkám v Západní Haliči, na Moravě a v rakouském Slezsku s Těšínem, Opavou a Olomoucí a sídlilo přitom v Krakově.

V I. sboru sloužili Poláci, Češi, Němci a Židé – celkem 11 různých národností, z nichž každá přispěla do kasárenského repertoáru svými vlastními zvyky, písněmi

a problémy. Pokud se v některém pluku nacházelo více než 20% vojáků stejné národnosti, bylo třeba vést školení v jejich jazyce, nebo alespoň v „snadno pochopitelném“ slangu. Jednotkou s nejpočetnějším polským zastoupením v rámci I. sboru (82% Poláků) byl 13. haličský pěší pluk „Krakovské děti“. Nejvíce Čechů sloužilo v těšínském pěším pluku (30%), krakovském pevnostním dělostřeleckém pluku (29%) a v pluku Landwehry ve Wadovicích (33%).

Možná to byla některá z těchto jednotek, která si onu píseň prosadila, přijala ji za svou a následně ji proslavila svou interpretací na celonárodní úrovni? Jistě víme jen to, že český nápěv denně zaznívá v pokojích Rydlówki; každý rok se také zpívá během listopadového obřadu „umístění věchtu“ na růžovém keři za doprovodu lidové kapely v sadě domu, kde se před lety konala slavná veselka.

České panny

Asi kilometr od krakovského centra, poblíž cesty do Osvětimi, se nachází čtvrt (dříve vesnice) Zwierzyniec. Legendy ji spojují s obdobím Velkomoravské říše a vládou prvních Piastovců. V roce 1162 (nebo o několik let dříve) připutovaly ke kopci sv. Bronislavy ve Zwierzyńci sestry (pak také bratři) z řádu sv. Augustina z kláštera v Doksanech. Usadili se zde díky zbožnému rytíři Jaxovi Grifitovi z Miechowa, který nechal premonstrátům v letech 1166–1176 postavit sídlo u Visly.

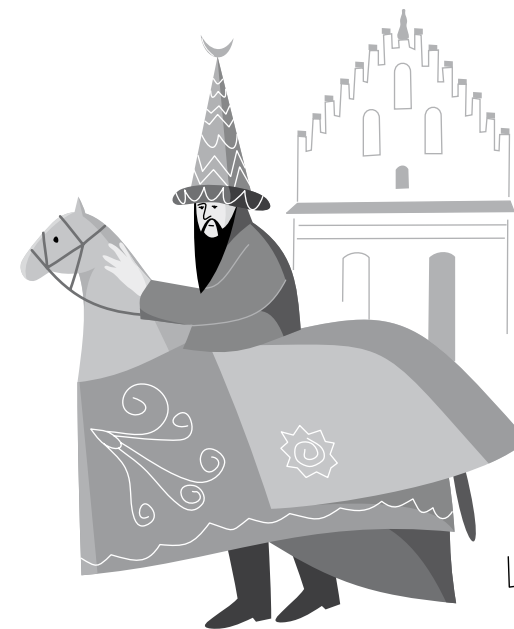
V Krakově se jim říkalo norbertinky nebo panny ze Zwierzynova (v Praze – premonstrátky). Jedná se o nejstarší ženský řeholní řád v Polsku. Sestry si už od začátku vedly velmi dobře. Založily ve Zwierzyńci farní školu, nemocnici, mlýn, cihelnu, pivovar (kde zřejmě využívaly znalosti získané v Čechách), pilu; o něco později poblíž kláštera vznikla i dívčí škola. Klášter s kostelem svatého Augustina a Jana Křtitele (vchod z ulice Kościuszki) – vysvěcený biskupem Gedeonem pravděpodobně v roce 1181 a v 17. století přestavěný v barokním slohu – je tvrzí, která se malebně tyčí na obranném výběžku nad Vislou. Dochované hradby z 15. století pamatují vládu krále Vladislava

II. Jagelly. Po staletí až do vypuknutí první světové války každý večer ve 21.10 zaznívalo deset úderů na puklý zvon, který vyzýval k modlitbě za duše lidí, kteří se utopili ve Visle. V roce 1917 starodávný zvon zrekvírovali Rakušané a přetavili jej na děla.

Postupem času čím dál víc děvčat vstupovalo do řádu premonstrátek a počátkem 13. století už byl zwierzyniecký konvent považován za módní ženské středisko duchovního života. Nejstarší dochované části dnes dokonale zrekonstruovaného kostela pocházejí z druhé poloviny 13. století (krásný románský portál), tedy z doby, kdy se do něj sestry uchýlily před tatarskými nájezdníky.

Každý rok v červnu na oktáv svátku Božího těla už od nepaměti z klášterního nádvoří vyrazí do krakovských ulic pestrobarevná tančící postava: napůl Tatar, napůl kůň, zvaný Lajkonik. Je to jedna z nejkrásnějších zwierzynieckých tradic spojená s útoky šikmookých nájezdníků. Slavný Lajkonik, chloubou města a důkaz jeho originální kultury, už několikrát navštívil Prahu (kde rejdil po Václavském náměstí), Brno, Olomouc, Ostravu a Karlovy Vary.

Mateřský klášter kontemplativních premonstrátek v Doksanech byl koncem 18. století zlikvidován rakouským císařem Josefem II., v roce 1902 se ho pokusila vzkřísit matka Michalina Andrusikiewicz z krakovského kláštera. Rakouská vláda s obnovením nesouhlasila a povolila jedině kongregaci sester premonstrátek na Svatém Kopečku u Olomouce. Dnes tam žije přibližně 170 sester. Přímo v Doksanech nemohl v období komunismu klášter existovat a sestry musely „žít rozptýleně“. Vrátily se v roce 1998. Dnes jich tam je přes deset. Dvě polské premonstrátky pocházejí z Malopolska.

Lajkonik

Moravský krucifix císaře Oty Velikého

Naproti klášteru panen ze Zwierzyńce se tyčí vrch, na jehož jihovýchodním svahu leží hřbitov a u něj jeden z nejstarších chrámů v Malopolsku – kostel Nejsvětějšího Salvátora.

Dříve farní kostel byl postaven na přelomu 11. a 12. století a dodnes je opředen mnoha tajemstvími. Podle legend zaznamenaných na počátku 17. století se zde za dávných dob nacházelo pohanské kultovní místo k uctívání bůžků, například Pochvista. V kostele Nejsv. Salvátora, jenž byl později vybudován na pohanském obřadním místě (legenda praví, že chrám vysvětil samotný sv. Vojtěch z rodu Slavníkovců, který hlásal slovo Boží z dodnes dochované kamenné kazatelny u vchodu), se měl nacházet krucifix, který pocházel pravděpodobně z dob německého císaře Oty a byl z Moravy poslán prvním křesťanskému knížeti Polanů – Měškovi z rodu Piastovců, manželovi Doubravky z rodu Přemyslovců. Kříž byl pravděpodobně do 15. století u Nejsv. Salvátora, poté v Sirolu u italského Loreta a nakonec se dostal do italské Numany, kde zůstal dodnes. V krakovském klášteře (na barokním oltáři na levé straně kostelní lodi) krucifix v roce 1605 zastoupil obraz Kaspra Kurcze – ukřižovaný Kristus v královské koruně a rouše sahajícím až po kotníky. Ježíš si vyzouvá jeden střevíc a hází ho muzikantovi klečícímu u jeho nohou – podle legendy totiž „Spasitel svůj draze zhotovený střevíc z nohy sňal a daroval jej chudákovi, by mu od nouze odpomohl“. Obraz Krista s muzikantem odkazuje na pravý původ originálního krucifixu, který se nyní nachází v Itálii (v Krakově můžeme obdivovat jen jeho zmenšenou kopii).

Český mistr slova od sv. Salvátora

Podle výsady z roku 1790 mohl být proboštem ve Zwierzyńci jedině premonstrát. Jelikož jich byl v polovině 19. století v polských zemích nedostatek, opat pražského řádu premonstrátů touto funkcí pověřil řeholního kanovníka, vikáře z Radonic

nad Ohří, kněze Karla Eugena Tupého, v Čechách známého pod uměleckým pseudonymem Boleslav Jablonský, pod nímž vydával své knihy. Jeho portrét v hábitu, olejomalba, dodnes visí v klauzуре kláštera panen ve Zwierzyńci.

Otec probošt Tupý alias Jablonský se tedy usadil v klášteře premonstrátek. Na jeho prahu v roce 1851 vítal císaře Františka Josefa I., který tudy jel na vrch Kościuszki během své návštěvy Krakova. Monarcha ho prý „mile pozdravil“. Každodenní život českého duchovního byl jinak velmi prostý. V dopisech pražskému opatovi si stěžoval, že mu sestry „k obědu chystají pouze tři chody a k večeři jen jeden“ a že kromě vlastní krávy mu klášter dává pouze jeden zlatý rýnský denně, jeden bochník chleba a 10 liber masa týdně. Postupně se jeho vztahy s klášteřem zlepšovaly, zejména když se český probošt naučil polsky. Od roku 1857 byl okresním dozorcem předměstských škol v Krakově, v roce 1872 se stal mimořádným členem krakovské Umělecké akademie, na sklonku svého života byl jmenován radou duchovního manželského soudu a krakovským místopoděkanem. Byl znám pro svou milou, přející povahu (zejména ve vztahu k chudým) a shovívavost k hříšníkům. O své zwierzyniecké ovečky, které patřily k nejnáročnějším v Krakově, se staral, jak nejlépe dovedl.

Nezapomněli na něj ani v Praze, kde pro čtenáře i kritiky zůstal jedním ze spolutvůrců novodobé české poezie. Ano, důstojný probošt zwierzynieckých „Lajkoníků“ byl za mlada, ještě před vstupem do řádu, členem pražské vlastenecké bohémy, byly mu blízké panslavistické ideje, novinařina, herectví a především poezie. Jeho básně, vydané v několika sbírkách, šly z ruky do ruky a byly přirovnávány k „plástvím sladkého medu“. Vyznačovaly se romantickým nadšením a zároveň milostnou a náboženskou symbolikou. Recitovala je celá Praha i celé Česko. V Krakově básník udržoval společenské kontakty s Poláky i s tehdy početnou českou menšinou, díky čemuž úspěšně „připravoval půdu pro literární spolupráci obou našich národů“.

Po Praze se mu velmi stýskalo a chtěl se vrátit. Kandidoval na opata Strahovského kláštera, ale neuspěl. Ke všemu byl nařčen z alkoholismu – údajně kvůli tomu, že se zklamaný po neúspěšném konkurzu na několik dní ubytoval u svého známého, majitele lihovaru Vojtěcha Náprstka.

9. března 1881 celý Krakov vyprovodil na nádraží rakev s proboštem Boleslavem Jablonským alias Karlem Eugenem Tupým, který zemřel 27. února. Smuteční procesí, kterého se zúčastnili Poláci (mnozí přijeli i ze zahraničí) a krakovští Češi (tehdy jich pod Wawelem bydlelo 263 – vojáky nepočítaje), šlo od kláštera sester premonstrátek k nádraží, odkud se měla rakev vydat do Prahy, aby spočinula mezi dalšími mnichy v kryptě na Strahově. Nakonec ale bylo všechno jinak. 13. března byly ostatky kněze Jablonského pochovány na Vyšehradě společně s dalšími významnými osobnostmi českého národa. Na rakev probošta a básníka byla hozena hrst polské hlíny z Kościuszkova vrchu, který se nachází v krakovském Zwierzyńci. Krakovští Češi plánovali uctít památku svého slavného rodáka výstavbou pomníku, který měl stát v kostele sv. Salvátora. Jejich návrh podpořila pražská Umělecká beseda i krakovská Česká beseda. Ta druhá věnovala na výstavbu pomníku část svého zisku z první slovanské výstavy ilustrovaných pohlednic, kterou zorganizovala v průčelí A–B Hlavního náměstí. Pomník otce Tupého–Jablonského měl stát u cesty, která vedla z kláštera sester premonstrátek ke Kościuszkovu vrchu. Plán ale ztroskotal pro nedostatek peněz. Situace byla vyřešena 22. listopadu 1913, v den stého výročí narozenin probošta a básníka, slavnostním odhalením památeční tabule nacházející se na vnitřní stěně zwierzynieckiego chrámu. Došlo by k tomu již dříve, nebýt mnohaletého tvrdého nesouhlasu kardinála Jana Puzyny. Úsilí členů Slovanského klubu bylo odměněno až dva roky po kardinálově smrti.

Až do počátku první světové války mířily všechny české zájezdy do Krakova nejen do wawelské katedrály, do Sukiennic, nebo na Kościuszkův vrch, ale i do kostela Nejsv. Salvátora, kde pro ně byla sloužena zvláštní mše svatá a kde mohli od roku 1896 obdivovat portrét otce Jablonského, olejomalbu od krakovského malíře W. Sifferta. V současnosti se obraz nachází v klauzūře, kam je mužům vstup zakázán, ale sestry ho na požádání rády přinesou.

Pražská vdova

Na vápenné skále nad údolím Visly se tyčí hradby, kostel a klášterní budovy benediktýnského opactví zvaného Týnec (Tyniec). Cesta sem je snadná – z Krakova

přes Dębniiki, Pražskou ulicí (Praska) a dále přes Pychowice, nebo podle ukazatelů z dálnice A4. Budovy starobylého opatství už od 13. století chrání brod přes Vislu a cestu do Krakova. Počátkem 14. století během války o wawelský trůn byl Týnec nemilosrdně vydrancován Čechy. Ve stejném století ho dal král Kazimír III. Veliký znovu vystavět a nešetřil přitom penězi. Měl k tomu svůj důvod, kterým byla jistá Češka. A tak se Týnec stal dějištěm královské bigamie, o níž se šušovalo v Krakově, v Praze i v Římě. Prostě v celé Evropě.

Polským panovníkem nejčastěji navštěvujícím Prahu byl bezesporu poslední král dynastie Piastovců Kazimír Veliký, syn Vladislava Lokýtky, jenž se od mládí netajil svou slabostí pro ženy. Jeho otec ho chtěl ve věku dvanácti let oženit s Jitkou Lucemburskou, dcerou Jana Lucemburského, ale česká strana zasnuby zrušila. O tři roky později se patnáctiletý Kazimír oženil s čerstvě pokřtěnou litevskou kněžnou Aldonou Annou. Po její smrti jel hledat novou nastávající do Prahy, ale opět se vrátil s nepořízenou. O tři měsíce později se tedy král oženil s osmnáctiletou Adelaidou, dcerou hesenského lankraběte Jindřicha II., dívkou, která se vyznačovala více „svým dobrým srdcem nežli svůdným zevnějškem“ a která, jak se později ukázalo, neuměla dát králi syna. A tak Kazimír často jezdil do Prahy, kterou si oblíbil, až se tam jednou – pravděpodobně v roce 1355 – během rytířského turnaje seznámil s vdovou po pražském konšelovi Mikuláši – Kristýnou Rokycanskou. Král omámený láskou ale nemohl dostat to, po čem toužil (vdova byla neoblomná – cesta do její ložnice vedla pouze skrze sňatek), a tak se po několikadenní známosti rozhodl oženit. Fakt, že v té době už ženatý byl, pro panovníka nebyl překážkou. Svatba se konala v Týnci (někteří historici stále méně rozhodně prohlašují, že v Praze), v kostele sv. Petra a Pavla a obřad vedl převlečený za biskupa týnecký opat Jan. Touhou spalovaný bigamista a česká kráska poklekli pravděpodobně u hlavního oltáře v presbytáři stojícím na místě dřívějšího románského chrámu z 11. století. Klání zápasníků, které doprovázelo svatební hostinu, se nejspíše konalo na nádvoří před kostelem – v nejreprezentativnější části opatství. Oslavy asi netrvaly příliš dlouho – Kazimír už se jistě nemohl dočkat naplnění manželství.

Příběh nemá šťastný konec. Mezi Krakovem a Římem vznikla roztržka, papež odmítal královo manželství uznat, královna Adelaida měla manžela už také po krk a vrátila se do Hesenska. Nejsmutnější ale bylo, že nová královna, krásná Pražanka Kristýna, si nezískala srdce svých poddaných. Po celém Malopolsku se šušalo, že královna nechala spálit chatrč prostého sedláka, protože jí překážela ve výhledu na Wawel. Nedokázala také tolerovat až obdivuhodně velký počet souložnic, které král platil, aby na něj čekaly na každém malopolském hradě.

Příběh ukončil objev služebnictva (ne krále), že „Rokycana“ je úplně plešatá, nosí paruku a má svrab. To zpečetilo její osud. Musela se vrátit do Prahy. Není známo, kde se nachází její hrob. Pravděpodobně u kostela sv. Ducha na Starém městě.

Cesta rytíře Žižky ke Grunwaldu

Ve farním archivu v Roudnici u Hradce Králové čteme ve více než dvě stě let starých farních knihách příjmení Matějka stále obtížněji. Poslední viditelné stopy po obydlí jeho nositelů už zarůstají trávou. Učitelka v místní škole si ještě vzpomene na žáky s tímto příjmením, ale je to už „moc, moc dávno“, co je učila. A tak dnes stopy po českém rodu Matějků, z nichž se jeden proslavil jako velký polský malíř, mistr bitevních scén a držitel nejvyšších evropských ocenění, musíme hledat už výhradně v Malopolsku, v Krakově na Floriánské ulici č. 41, ve Wiśniczi nebo ve šlechtickém sídle malíře w Krzesławicích u Krakova. Obyčejný Čech o těchto stopách nemá ani potuchy.

Josef František Matějka, zeman od Hradce Králové, v roce 1789 zplodil syna Františka Xavera. Celý majetek včetně vesnice Roudnice patřící rodu Matějků prohrál v kartách. František Xaver, který se v Roudnici narodil, musel otci přísahat (a svou přísahu dodržel), že nikdy v životě nevezme karty do ruky. Mladý František se učil hudbě, byl jednou dobu varhaníkem v Hradci Králové a poté se vydal hledat své štěstí jako guvernér hrabat Wodzických v Haliči. V roce 1826 se královehradecký rodák v Krakově ože-

nil s Johanou Karolínou Rossberg, evangeličkou německého původu. O tři roky později si koupili dům na Floriánské ulici a začali rozšiřovat svůj rodinný kruh. Jejich devátým potomkem byl v roce 1838 Jan Alois Matejko, budoucí malíř historických bitevních scén, vlastenec a velký Polák.

Mistr Jan se vždy pokládal za Poláka, ale své české kořeny netajil. Když už byl slavným umělcem a ředitelem Školy múzických umění v Krakově, sepsal vyprávění svého otce a nechal ho prověřit u pražského polonofila, profesora Edvarda Jelínka. Ten se pustil do hledání společně s pražským archivářem Františkem Dvorským. Výsledky jejich rešerše byly zveřejněny v Praze v roce 1884 v článku *Matejko z české krve*. I když mistrova krev nebyla navzdory jeho očekáváním modrá (František Xaver své děti ujišťoval, že jsou ze šlechtického rodu, který má v erbu čápa), Dvorskému vyplatil 100 zlatých rýnských „za námahu při hledání“.

Češi na svého rodáka nezapomněli. Fascinováni velkolepostí jeho obrazů (řada z nich byla představena v Praze a v Brně) nabídli Matejkovi v roce 1873 ředitelské křeslo Akademie výtvarných umění v Praze. Hlavní město jej zvalo z celého srdce v naději, že krakovský mistr bude tím, „kdo vzkřísí české umění“. I přes lukrativnost nabídky Matejko odmítl se slovy: „Konečně vidím, nakolik jste si vědomi mé velké náklonnosti, již chovám k českému národu [...]. Však je to právě naše společná krev, ne materiální či jiné důvody, jež by mě mohla nebezpečně zlákat natolik, že bych se zřekl své pravé rodné vlasti, když bych ji opustil.“

Pětapadesátiletý Jan Matejko, rektor krakovské Školy múzických umění (od roku 1900 Akademie na náměstí plac Matejki 13; jediné na světě, kde bylo zakázáno malovat ženské akty), je autorem několika desítek monumentálních historických obrazů, které jsou uměleckými díly a lekcí vlastenectví v jednom. Jeho nejznámějším dílem je bezpochyby *Bitva u Grunwaldu* (*Bitwa pod Grunwaldem*), plastická vize vítězství polských a litevských vojsk nad křižáky 15. července 1410.

Matejkův
šlechtický
dvorek
v Krzesławicích

Bitvu u Grunwaldu Matejko plánoval namalovat za pět let. „S vynaložením obrovského úsilí“ bylo 426,5 × 987,5 cm velké tlusté francouzské plátno s vyobrazením všech postav, koní s postroji, mečů, kopí nebo dýk hotové už za tři roky, v roce 1878. Těm, kteří navštívili malířovu pracovnu v Technickém institutu na Plantech v ulici Gołębia, mistr ukazoval skici prvních postav: „Tryskem pádící litevský velkokníže Vytautas (Vitold) přímo vyskakoval z plátna, krásný tragický obličej velmistra Ulricha von Jungingena se rýsoval v záhybech křížáckého pláště; načrtnuti byli i Jan Žižka, Zyndram z Maszkowic a Záviš Černý z Garbova.“ Matejko tvrdil, že při malování rytířů bojujících u Grunwaldu [něm. bitva u Tannenbergu, lit. bitva u Žalgirisu – pozn. překl.] v nich hledá především pravdu. Nejspíš nejen to. Některé z postav na obraze ve skutečnosti u Grunwaldu nikdy nebyly. Matejko je tam namaloval nejspíš s ohledem na to, jakou roli hráli v dějinách Evropy během následujících let. V případě jedné z ústředních postav, která se bitvy nezúčastnila, Jana Žižky z Trocnova – zobrazeného s páskou přes oko, v šupinové zbroji, na obraze ho najdeme pod Závišem Černým – byly Matejkovy důvody ještě hlubší.

Jan Žižka

Jan Žižka (přibližně 1360–1424), český národní hrdina, rytíř velký tělem i duchem, byl v první polovině 15. století vojevůdcem husitských vojsk známým po celé Evropě, zatvrdělým nepřítelem katolíků, velitelem a stratémem táboritů, předchůdců dnešní pancéřové armády (útočili za pomoci mohutných vozů naložených kameny). Byl snad jediným vojevůdcem na světě, jenž neprohrál žádnou bitvu. O oko přišel pravděpodobně během jedné z dětských her v rodném domě v jihočeském Trocnově. Později trochu zbojnil. Na jaře v roce 1410 společně se svým přítelem Janem Sokolem a třemi tisíci Čechů a Moravanů táhl na pomoc králi Jagellovi, který se chystal na střet s Řádem německých rytířů, křížáků. Důvod, proč na místo nedorazil, je dodnes předmětem sporů mnohých historiků.

Jan Długosz, slavný polský kronikář z 15. století, se ve svém líčení bitvy u Grunwaldu o Česích nezmiňuje lichotivě. Matejko se vzepřel kronikářově názoru a postava

Žižky u něj reprezentuje celý nepoddajný český národ připravený povstat proti cizí císařské nadvládě (v Čechách tehdy vládli Lucemburkové). Fakt, zda budoucí vůdce husitů byl nebo nebyl (a také že nebyl!) u Grunwaldu, umělec nepokládal za důležitý. Rozhodující bylo, že Žižka, poddaný císaře a krále Václava IV. a přívrženec křížáků, šel válčit proti Němcům po boku polského panovníka (i když ne zrovna 15. července 1410). V postavě Žižky Matejko zvěčnil svého milovaného nejstaršího bratra Františka Edvarda, právníka, který zemřel v roce 1873 v ústavu pro duševně choré.

Velký polský malíř navždy odešel v roce 1893, ve stejném domě, kde se narodil – na Floriánské ulici 47 v Krakově. Dnes se zde nachází oddělení Národního muzea – Matejkův dům. V Krzesławicích u Krakova na ulici Wańkowicze 25 se ve šlechtickém dvorku, který slavný malíř koupil v roce 1876 za peníze získané z prodeje obrazu *Stefan Batory u Pskova* (který definitivně přesvědčil Čechy o genialitě krakovského mistra), a kde každé léto odpočíval a maloval obrazy, se nachází jeho pamětní pokoj. Krásné Matejkovo muzeum najdeme ve městě Wiśnicz Nowy (okres Bochnia) na ulici Zamkowa. Zde se jako velmi nadějný mladý malíř seznámil se svou budoucí chotí Teodorou z Giebułtowských a s jejími blízkými příbuznými. Matejko miloval Wiśnicz a velmi často sem jezdil. V rodinném sídle z 19. století zvaném Koryznówka, který patřil jeho ženě, bylo shromážděno mnoho památek po malíři, jeho obrazy, skici a kresby. V salonku stojí klavír, na němž umělec, který zdědil hudební talent po otci, rád hrával.

Vlastimil Hofmann, Styka a bílá hvězda

Na Reymontově ulici v Krakově sídlí jeden z nejstarších (1906) fotbalových klubů, mnohonásobný mistr Polska, Sportovní spolek Wisła. Nad vchodem do hlavní haly se nachází velká malba – alegorický portrét fotbalového družstva *TS Wisła*, vytvořený bezprostředně poté, co v roce 1926 po vítězství 2:1 nad Lvovskou Spartou získalo Polský pohár. Autorem alegorie je velký fanoušek Wisły, český malíř Vlastimil Hofmann (1881–1970).

Popravdě je to umělec zčásti polský a zčásti český. Pan Ferdinand Hofmann, pražský kupec, se v Krakově usadil se svojí manželkou Teofilou a osmiletým synem Vlastimilem. Syn vychodil gymnázium Jana III. Sobieského a poté studoval malířství pod dohledem slavných polských mistrů na krakovské Škole múzických umění, kterou absolvoval se zlatou medailí. Po studiích na pařížské École des Beaux-Arts a tříletém pobytu v Praze se vrátil do Krakova. Pod vlivem svého učitele a přítele, velkého polského symbolistického malíře Jacka Malczewského, si v roce 1922 popořčil jméno na **Wlastimil Hofman**. Maloval vesnické madony, děti, žebráky, přízraky zjevující se na polních cestách, autoportréty – všechny nebo téměř všechny v pozdně symbolistickém stylu.

V roce 1939 Wlastimil Hofman prchal před Němci po trase Tarnopol–Istanbul–Haifa–Tel Aviv–Krakov. Rok po svém návratu do Krakova navštívil město Szklarska Poręba u Jelení Hory, kde v roce 1970 zemřel a byl pochován. Dnes je považován za jednoho z nejlepších meziválečných polských malířů. Reprodukce jeho alegorického obrazu fotbalového družstva Wisła Kraków už více než osmdesát let vycházejí v bezpočtu nakladatelství a na pohlednicích.

V krakovské čtvrti Zwierzyniec, v ulici nesoucí jméno Vlastimila Hofmana, se nachází malířův dům s pracovnou z roku 1921.

• • •

V letech 1882–1885 na krakovské Škole múzických umění studoval syn českého důstojníka uherské armády **Jan Styka**. Narodil se roce 1858 ve Lvově, studoval malířství v Krakově (kde byl žákem Jana Matejky), ve Vídni i v Paříži. Navazoval na krakovskou školu historického a náboženského malířství, vymyslel a spolu s dalšími nejlepšími malíři z Krakova a Lvova stvořil tehdy velmi módní panoramata, mezi jinými *Raclawické panoráma* (znázorňující vítězství Poláků v bitvě s Rusy v roce 1794), *Golgota* a *Umučení křesťanů v Neronově cirkuse*. Oltářní obrazy Jana Styky a jeho synů Tadeusze a Adama můžeme spatřit v mnoha polských kostelích.

Styka zemřel v roce 1925 v Římě. Ostatky polského umělce českého původu byly převezeny do Los Angeles v Kalifornii na hřbitov Forest Lawn Memorial Park, kde

dnes Styka odpočívá po boku syna Tadeusze. V témže městě je dodnes vystavena *Golgota. Raclawické panoráma* (15 × 114 m) vzniklo ve Lvově v letech 1893–1894 a nachází se ve Vratislavi ve zvláštním pavilonu, který byl pro tento účel postaven.

• • •

21. dubna 1923 se v krakovské čtvrti Zwierzyniec, v domě u parku Błonia, narodil do rodiny Čecha, který sem přišel společně s vojskem po první světové válce a oženil se s polskou vdovou, **Gustaw Holoubek** – jeden z nejvýznamnějších polských herců 20. století. Herectví vystudoval v Krakově a v místním divadle také debutoval. Vystupoval ve slezských a varšavských divadlech. Ztvárnil – vždy mistrovsky – stovky divadelních a filmových rolí, objevoval se v televizních představeních a rozhlasových hrách. O svém českém původu mluvil často a rád. Byl vášnivým fanouškem v současné době nejstaršího polského fotbalového klubu Cracovia, nedaleko jehož stadionu se narodil. Zemřel 6. března 2008.

Malopolský Verdun

Se stavbou krakovského opevnění se začalo na wawelském kopci, poté následovaly hradby kolem samotného města – na jejich výstavbě se podíleli i Češi. O 600 let později jejich potomci, sloužící v rakouské armádě, potřetí budovali opevnění krakovské tvrze – malopolského Verdunu.

Pevnosti Krakov a Přemyšl nad Sanem (nazývané „Uherskou bránou“) měly zabránit v útoku ruské armády na rakousko-uherská hlavní města Pešť (pozdější Budapešť) a Vídeň. Chránily ji tři prstence silných hradeb, početná vojenská posádka, velení dvou pěších divizí a pěších brigád, pěti pluků, dvou oddílů a jednoho praporu pevnostního dělostřelectva, několik oddílů technických vojsk a vozatajský prapor. K tomu ještě patřila pevnostní posádka čítající čtyřicet tisíc mužů (54 pěších praporů a 7 eskadron jezdeckva).

Nejpočetnější byli Poláci, Němci a Češi. Sloužili zejména u dělostřelectva, kam byli povolávání rekruti ze zemí na poměrně vysoké technické úrovni. K rakousko-uherskému dělostřelectvu patřil kromě pevnostního dělostřeleckého zbrojního parku i park dělostřelectva určený k obléhání opevnění nepřítel, jako byl c. a k. moravsko-haličský pluk pevnostního dělostřelectva barona Eduarda von Beschi, který vznikl roce 1891 a patřil ke 2. pluku pevnostního dělostřelectva. Jeho čestným velitelem byl polní maršál poručík Albert von Sponner. Během bojů i přehlídek vojáky doprovázel plukovní pochod *Artillerie Marsch*. V pluku sloužilo 38% Poláků, 32% Němců, 27% Čechů a 3% jiných národností. Jeho štáb se nacházel v budovách na ulici Montelupich, které dnes slouží jako vězení.

V roce 1892 v Krakově bydlelo celkem 1146 Čechů, 883 z nich byli důstojníci nebo poddůstojníci. Přesný počet řadových vojáků ze zemí Koruny české je těžké určit, ale jistě se jednalo o vysoké číslo – vezmeme-li v úvahu počet vojenských hrobů s českými jmény z doby bojů o Krakov na konci podzimu 1914.

V období míru vojáci na rozdíl od důstojníků bydleli v kasárnách na obou březích Visly – ve čtvrtích Podgórze, Łobzów, Balice a na několika desítkách dalších míst. Největší kasárna, které nesou jméno Františka Josefa I., stojí na ulici Rajska (na rohu ulice Karmelicka), Rakowicka a Mogilska, a také v zázemí obranných hradeb kolem celého Krakova. Na útok nepřítel mohla pevnost odpovédět palbou z 900 děl různého typu a ráže. Když 5. prosince 1914 pevnostní dělostřelectvo krylo protiútok na Rusy pochoduující na Krakov, vystřelilo 20 000 ran.

Velitelem krakovského 1. sboru byl od roku 1911 generál (později polní maršál) Eduard von Böhm-Ermolli (mluvil polsky i česky), během války velitel mnohojazyčné c. a k. armády, jejíž vojáci (také Češi) v červnu 1915 osvobodili Lvov obléhaný Rusy. V populární lvovské písni se zpívalo o caru Mikulášovi:

A car v Moskvě vzteky skáče,
Řve, rukama lomí, pláče,
Taktéž i žena carova,
On jen křičí: „Chci do Lvova!“
Pije vodku, co ho bolí?
Porazil ho Böhm-Ermolli.

Po první světové válce se starý maršál usadil v mladé Československé republice a pobíral vysoký státní důchod.

Další stopu po sobě Češi v Malopolsku zanechali v podobě studentské písně, dodnes zpívané v hospodách, u táboráků nebo na túrách:

V Olomouci na Fischplatzu,
Když jsem, Herrgott, v řadě stál,
Všichni Herrgott, nás obdivovali,
Císař pán se usmíval.

Hrdinně jsme útočili,
Byl to úspěch, říkám vám!
A tak, Herrgott, zlaté mám metály,
Ale nohy postrádám.

Tuto píseň (většinou se zpívá v méně slušné verzi) v Haliči zpívali vojáci (zejména z okolí městeček Nowy Targ, Gorlice a Żywiec), kteří teprve získávali první zkušenosti v řadě („glidě“) během „execírky“, tedy vojenských cvičení na místě, kde se v olomoucké pevnosti konaly nástupy („Freiplatz“, překroucené na „Fischplatz“). Císař, v jehož salónu dodnes úřaduje moravský arcibiskup, opravdu mohl oknem své rezidence pozorovat, jak se jeho poddaní připravují ke službě, v níž budou ochotni položit život „za císaře pána a jeho rodinu“. Na Olomouc měl milé vzpomínky: zde, ve dříve zmíněném salónu, se časně zrána 2. prosince 1848 dozvěděl, že se stal rakouským císařem a na polích v okolí zastřelil svého prvního zajíce.

Píseň o Olomouci a Fischplatzu se na českém hospodském repertoáru nenachází. Její obdobou je ale balada o udatném kanonýrovi Jabůrkovi, který v roce 1866 v bitvě proti Prusům u Sadové bojoval za císaře doslova „až do roztrhání těla“ – dělové koule mu postupně utrhly ruce, nohy a hlavu. Jabůrek přesto dál „u kanonu stál a pořád ládoval“, za což stejně jako náš anonymní rodák ze Sączy nebo Zakopaného, dostal zlaté metály.

Zejména výletníci z jihovýchodního Polska rádi navštěvují Olomouc a zbytky dávné tvrze a hledají místa spojená se slavnou písní. Zato Češi, kteří zavítají na severní stranu

Karpat, nemají ani ponětí o existenci malopolského Verdunu, o velikosti krakovské tvrze a o jejích historických spojitostech s Českem. Po tvrzi zbylo 70 pevnůstek, spojuje je 100 km cest a stezek, dochovaly se části obranné infrastruktury, skvělé vyhlídky. Vedou k nim zajímavé turistické stezky, na nichž už ne jeden Čech našel stopy po svém prapradědkovi... Nejčastěji se jednalo o dělostřelce, protože k artilerii ráčil císař pán povolávat nejvíce zakarpatských vojáků, zejména Moraváků.

První Čech, který se plavil po moři

Mezi čtyřmi hlavními polskými patrony a svatými (Florián, Václav, Vojtěch a Stanislav) jsou podle rozhodnutí krakovského biskupa Zbigniewa Oleśnického z roku 1436 dva Češi – svatý Václav a svatý Vojtěch. Kult svatého Vojtěcha je Malopolákům výjimečně blízký: před tisíci lety, na podzim roku 996, totiž mohli pražského biskupa projíždějícího Malopolskem na misijní cestu do Pruska osobně vidět a slyšet.

Budoucí světec, syn českého velmože a pána Libice, Slavníka, se narodil kolem roku 956. V dětství jen díky Boží prozřetelnosti unikl smrti. Byl dvakrát (983 a 992) zvolen pražským biskupem a dvakrát z hlavního města utekl, protože v sobě nemohl najít pochopení pro hříšné rodáky, kteří se sami odsuzovali k věčnému zatracení. Pražané se ho báli, nerozuměli mu a ani mu rozumět nechtěli. Vojtěch Slavníkovec, který v případě porušování desatera přikázání netoleroval žádné kompromisy, nejdříve zamířil podél Dunaje do Budapešti, pak pravděpodobně pokračoval přes Dukelský průsmyk a dále podkarpatskými cestami až na krakovský dvůr knížete Boleslava Chrabrého, vládce Polanů. Doprovázeli ho jeho dva bratři Soběbor a Radim Gaudentius, jimž se kdysi podařilo uniknout Vršovci uspořádanému masakru jejich rodu. Chrabrý vypravil Vojtěcha podle jeho přání společně s bratry a třiceti polskými vojáky do pohanského Pruska.

Dříve než se vydal na cestu, se Vojtěch modlil a kázal na místě, na němž se dnes nachází krakovské náměstí, na malém pahorku v ústí Grodzké ulice, kde se rozcházely

cesty mířící do Vratislavi, Prahy, Norimberku, Kyjeva a dále k Černému moři. Dnes na tomto místě stojí kostelík sv. Vojtěcha, postavený na přelomu 10. a 11. století – podle legendy bezprostředně po mučednické smrti Adalberta (Vojtěcha) z rodu Slavníkovců. Připouští se, že románskou kamennou a dřevěnou svatyni na tomto místě nechal postavit sám sv. Vojtěch už dříve, díky výsadě, která mu od roku 992 dovolovala stavět kostely, kde jen chtěl a jaké chtěl. V sakristii současného kostelíku krčícího se v rohu krakovského náměstí se nacházejí relikvie „světce tří národů“ (díky nim se podařilo zjistit, že světec měl krevní skupinu A) a také stálá expozice *Sv. Vojtěch v Krakově*.

Vojtěch kázal v češtině, tedy v jazyce srozumitelném i krakovskému lidu. Slovo Boží hlásal rád a vyzýval věřící, také ve Zwierzyńci a poblíž Krakova v obcích Drogina, Giebułtów, Mszczęcin, Pobiednik, Staniątka, Stary Wiśnicz a Szyce, aby sešli z trnité cesty hříchu. Ze Starého Wiśnicze (později také z Modlnice) Vojtěch vyhnal jedovaté zmije tak účinně, že tam dodnes na žádnou nenarazíte. V Giebułtowě, Modlnici a Szycích se díky němu objevily dodnes prýstící prameny. Obyvatelé Mszczęcina nechtěli budoucího světce zadarmo převést přes Vislu. Za trest museli celých osm století zametat každou sobotu zámek v Niepołomicích.

Velký kult Vojtěcha a jeho bratra Gaudentia dodnes přetrval v první vsi, v níž se za Krakovem zastavili. Na místě, kde Adalbert kázal pod vrbou, byla po jeho mučednické smrti postavena kaplička (od roku 1553 tam stojí kostel sv. Vojtěcha a Matky Boží Bolestné). Samotná vesnice dostala název Modlnice – tam, kde se národ modlí.

Velké množství těchto legend na Vojtěchově trase mezi Wawelem a Dukelským průsmykem potvrzuje teorii, že český biskup jistý čas pobýval na wawelském dvoře

Boleslava Chrabrého. Chybí totiž další důkazy, které by tuto domněnku potvrdily, stejně jako důkazy o jeho návštěvě Hnězdna. O té napsal až v 15. století polský kronikář Jan Długosz.

„Patron tří národů“ (českého, polského a uherského), první Čech, který se plavil po moři, se v Malopolsku objevuje v mnoha dílech sakrálního umění. Poznáme ho podle biskupského roucha a knihy a také podle atributu – vesla, které drží v ruce. Podle legendy vystoupil ten nejvznětivější z pohanských Prusů z lodi a udeřil Vojtěcha veslem mezi lopatky. Můžeme to vidět například na křídle triptychu v Diecézním muzeu v Tarnově a v kostele sv. Kříže v Krakově. Na malopolských obrazech se Vojtěch objevuje nejčastěji (bez vesla) ve dvojici se sv. biskupem Stanislavem (křídla oltáře z Kasiny Wielké, nyní v Diecézním muzeu v Tarnově). Jedním z nejkrásnějších vyobrazení svatého Vojtěcha je bezpochyby štuková soška světce od Baltazara Fontany zdobící hlavní oltář kostela sv. Anny v Krakově. Obraz umučení svatého Vojtěcha si můžeme prohlédnout v katedrální sbírce na Wawelu. Další dílo znázorňující slavného pražského biskupa se nachází v kostelíku, jehož je patronem, na krakovském náměstí a pochází z první poloviny 17. století.

Oba čeští světci společně se sv. Stanislavem a sv. Kazimírem stojí na úpatí barokní kopule v rozích hodinové věže na wawelské katedrále. V celém Polsku, jehož je slavný Čech patronem, je mu zasvěceno 139 kostelů a nejvíce jich je pravděpodobně v Malopolsku. V krakovských Bronovicích se nacházela krásná kaple, vysvěcená v roce 1978, nyní kostel sv. Vojtěcha.

Královský úkryt na Stezce orlích hnízd

Pár desítek kilometrů na západ od Krakova se na pravé straně silnice do Katovic táhne pásmo mohutných vápencových skalisek. Na jejich vrcholcích se na trase zvané Stezka orlích hnízd nacházejí prastaré hrady a zříceniny. Na území Ojcovského národního parku k nim patří i hrady Ojców a Pieskowa Skała. A vedle nich – stopa po česko-polském boji o vládu nad Malopolskem: Lokýtkova jeskyně.

Stezku orlích hnízd stovky let brázdily obchodní karavany, poslové a ozbrojené výpravy. Často poslední záchranou a šancí, jak přežít nebo pokračovat v cestě, pro ně byly jeskyně, které tu během tisíciletí vyhloubily deště. Dnes je jich skoro 500. V jeskyních u Ojcow a nebo Pieskové Skały, v celém údolí potoků Prądnik a Sąspówka hledali úkryt králové i zbojníci, političtí vyhnanci, uprchlí vězni, kupci i poutníci, mniši a studenti.

V roce 1289, po vyhraných bitvách u Siewierze a Skały, se kujavsko-pomořanskému knížeti Vladislavu Lokýtkovi, jenž usiloval o sjednocení polského území, podařilo – i když jen nakrátko – obsadit Krakov. Lokýtek bojoval proti Jindřichu IV. Probusovi, který měl dobré vztahy s českým dvorem. Dobýt město zpět se vydal kníže Jindřich Lehnický. Lokýtek se musel zachránit útekem; převlečeného za mnicha ho na laně spustili z městských hradeb. Společně se svojí družinou tryskem ujížděl směrem k jeskyním na Stezce orlích hnízd. Za královskou pevností v Ojcowě zahlédli ve svahu hory Chełmowa spásný otvor v zemi, do nějž opatrně vlezli tak, aby nepoškodili pavučiny kolem vchodu do jeskyně. Podařilo se jim to. Češi, kteří je pronásledovali, se nechali zmýlit nedotčenou pavučinou a pokračovali v hledání jinde.

320 metrů dlouhá Lokýtkova jeskyně je dnes vedle krakovské Dračí jeskyně nejznámější a nejnavštěvovanější jeskyní v Polsku. Dvaceti pěti metrová chodba vede do rytířského sálu, kde vojáci a okolní sedláci knížeti složili slib věrnosti, dále do ložnice, kde kníže odpočíval, a kuchyně, kde mu připravovali jídlo. Poté, co unikl zajetí českým knížetem Václavem II., mohl Vladislav Lokýtek, malý tělem, ale velký duchem, dál klidně hromadit svá vojska, která s ním později právě odtud pochodovala k Płowcům, do vítězné bitvy s Řádem německých rytířů. Podle legend i historiků Lokýtek tuto bitvu přežil.

Božehrobci, kteří chtěli Němce

Čtyřicet kilometrů severně od Wawelu, na kraji císařské cesty Krakov–Kielce–Varšava, v kraji známém pro své kysané zelí (údajně nejlepší v Polsku), leží městečko Miechów s 12 tisíci obyvateli. Území patřilo zpočátku státu Vislanů,

Věž
baziliky
v Miechowě

potom Čechům, nakonec připadlo společně s celým Malopolskem knížatům z rodu Piastovců. V roce 1163 se ale v Miechowě stalo něco, co mělo v budoucnu přitáhnout poutníky z celé Evropy: objevili se tu rytíři řádu Božího hrobu – božehrobcí.

V roce 1099 ve vzdáleném Jeruzalémě vznikl Řád Božího hrobu, jehož členy byli rytíři a duchovní. Od roku 1114 roku se řád řídil augustiniánskou řeholí. Majitel Miechowa, nevidaně bohatý a vlivný rytíř Jaxa s erbem Gryf, účastník druhé křížové výpravy, vzal s sebou cestou domů z Jeruzaléma otce a bratry z nového řádu. Společně putovali alpskými údolími a Moravskou bránou a táhli s sebou několik pytlů hlíny ze svaté hory Golgoty.

V roce 1163 mniši, hlavně Češi a Němci, dorazili do Miechowa ležícího 40 km na sever od Krakova. Podle regulí řádu museli na místě, kde se usadili, postavit repliku jeruzalémského Božího hrobu. Tak se také stalo. Kaple za zdi miechowského klášterního komplexu na ulici Warszawské 1 stojí přesně v místě, kde kdysi mniši rozsypali hlínu z Golgoty. Ze stěny kaple ční kámen, který sem byl přivezen v roce 1163 z Božího hrobu v Jeruzalémě.

Božehrobcí, jak jim Poláci říkali, nebo jen bratři miechowité, získávali na síle i slávě. Když Turci na několik set let vyhnali křesťany ze Svaté země, stal se klášter se svou přesnou napodobeninou Božího hrobu cílem mnoha poutníků z celé Evropy. Miechowité byli známí svou pobožností, šetrností a nadšením pro posilování

kultu Kristova hrobu. Bohužel se otcové – Češi i Němci, z nichž se skládala klášterní komunita – nestranili ani politiky.

Nejvyšší funkci v klášteře vždy zastával probošt miechowského kostela, jemuž se později říkalo generál řádu a opat. Prvním Čechem v této funkci byl pravděpodobně Gerhard Pražský (1260–1281); o několik let později tuto funkci přejal další Čech – Jindřich z Nisy (1295–1319). Stejně jako ostatní opati, oba čeští rodáci úřadovali v klášteře, v zámku generálů řádu, přiléhajícím ke klášteru, nebo také v opatském paláci. Všechny tyto budovy nejdříve zachvátil požár; pokaždé byly znovu pracně postaveny a obohaceny o nové prvky. Do doby zrušení řádu v roce 1819 a do dnešních dnů se zachovaly zejména pozdně barokní části.

Jindřich z Nisy pozorně sledoval snahu, s jakou jeho český rodák, král Václav II., korunovaný v roce 1300 na polského krále, bojoval proti Vladislavu Lokýtkovi toužícímu po sjednocení všech polských území. Opat jednoznačně sympatizoval s králem Václavem – velkým dobrodincem českých božehrobců. Generál řádu Jindřich, který měl podporu krakovského biskupa Jana Muskaty, velkého stoupence české nadvlády nad Polskem, se ze všech sil snažil polskému knížeti překazit plány. V roce 1305 Václav II. zemřel, několik měsíců poté byl zavražděn jeho syn a Lokýtek ovládl Krakov. Opat Henryk začal vši silou a všemi způsoby podporovat krakovského rychtáře, Němce Albrechta, který v roce 1311 stál v čele vzpoury německých patricijů. To už Lokýtek nemohl snést – jeho vojáci obsadili Miechów a klášter, vyhnali mnichy i opata do filiálního kláštera ve Chmielowě, a poté do Lendaku na Spiši. Upřímně zkroušení božehrobcí se sice už v roce 1314 do Miechowa vrátili, ale jejich politická moc byla u konce. Na Lokýtkův příkaz měl být odted jmenován generálem řádu vždy jen Polák...

O dalších českých opatech řádu už dějiny mlčí. Pamětníky těch dávných časů už jsou jen staré zdi opatství, nad nímž se tyčí věž baziliky minor Božího hrobu s kulovitou kopulí a křížem božehrobců. Zbyla po nich i krásná tradice velkopátečního zdobení Božích hrobů v kostelech. Posledním významným českým politikem, který Miechów navštívil, byl v červenci 1345 český král Jan Lucemburský, jenž bezostyšně vyplnil klášterní pokladnu božehrobců v době, kdy se pokoušel dobýt Krakov. Musel se však „pokořen a zastrášen dvojí porážkou rychle a s bázní vrátit do Čech.“

O českém vojákov, který se vydal zachránit Krakov

Prvním místem, kam Kozáci odvedli dvacetiletého českého tuláka chyceného na hranici, byla cela v pronajatém starém klášteře božehrobců v Miechowě, vzdáleném 40 km od severní rakouské hranice.

V Krakově na úpatí wawelského kopce se v dřívějším Paláci Górków na ulici Kanonické 24, později přejmenovaném na „Dům u telegrafu“, nachází pamětní tabule, která informuje, že právě tady, v městském vězení v roce 1903 pobýval Jaroslav Hašek, budoucí autor *Osudů dobrého vojáka Švejka*. V červenci 1903 ho kozáci zatkli během pokusu o nelegální překročení (chtěl přeplavat Vislu, zřejmě někde mezi obcemi Igołomia a Niepołomice) rakousko-ruské hranice, bosého, otrhaného a v podnapilém stavu. Během výslechu v Miechowě a poté v Kielcích už upravený a střízlivý vězeň vypověděl, že se jmenuje Jaroslav Hašek, je poddaným císaře Františka Josefa, pracuje jako prokurista v bance Slavia v Praze a do Ruska se chtěl dostat za účelem výzkumu „starobyklých kurhanů“. Aby se k nim dostal, vydal se s mladým archeologem, jehož náhodou potkal, bez halíře a bosky ze Slovenska přes Tatry, Zakopané, Nowy Targ, Myślenice a Krakov.

Zatčeného předali rakouským úřadům, převezli zpět do Krakova a vzali do pozorovací vazby do domu nedaleko Wawelu, zvaného „U telegrafu“. Během tří měsíců (tak dlouho trvalo ověřování jeho identity pražskou policií) navázal přátelské vztahy s dalšími krakovskými vězni (nejčastěji tuláky) a poznatky, které z těchto polsko-českých rozhovorů za mřížemi načerpal, přelil na stránky *Osudů dobrého vojáka Švejka*, které sepsal dvacet let později. Vzpomínky na toulky po Podhalí a krakovském pohoří (během nichž navštívil mj. vesnici Lipnica Murowana) po návratu do Prahy zaznamenal v několika povídkách a humoreskách. A když psal svůj velký román, přinutil dobrého vojáka Švejka jít v únoru 1914 na pomoc Krakovu:

V době, kdy lesy na řece Rábu v Haliči viděly utíkat přes Ráb rakouská vojska a dole v Srbsku rakouské divize jedna za druhou dostávaly přes kalhoty to, co jim dávno patřilo, vzpomnělo si rakouské ministerstvo vojenství i na Švejka, aby pomohl mocnářství z bryndy. [...]

„Já jdu na vojnu,“ prohlásil Švejk, vztyčuje se na posteli.

„Panenko Maria,“ vykřikla paní Müllerová, „co tam budou dělat?“

„Bojovat,“ hrobovým hlasem odpověděl Švejk, „s Rakouskem je to moc špatný. Nahoře nám už lezou na Krakov a dole do Uher. Jsme bití jako žito, kam se podíváme, a proto mě volají na vojnu. Já jim přece včera četl z novin, že drahou vlast vovinuly nějaké mraky.“

Zde je vidět, jak zoufalou formu můžou nabrat sympatie k městu, kde autor seděl v kriminále...

Erb Šternberků

Tarnov je se svými 115 tisíci obyvatel druhým největším městem Malopolska. Leží na řece Biała, 73 kilometrů východně od Krakova, poblíž cesty do Přemyšle a Lvova u železniční trasy, dříve pojmenované po arciknížeti Karlu Ludvíkovi. První zmínky o Tarnově pocházejí z roku 1105, zakládací listinu podepsal kníže Vladislav Lokýtek v roce 1330. Město za svůj rozvoj vděčí rodu Tarnowských, ti byli od roku 1562 jeho majiteli. Do dějin města se samozřejmě musela zaplést i Česka.

V centru města se tyčí nádherná trojlodní katedrála z konce 14. století s věží vysokou 72 metrů, čnící do nebes, a nejkrásnějším pomníkem Jana Pavla II. (u východní stěny chrámu) v Polsku, jehož autorem je výtvarník a sochař Bronisław Chromy. Uvnitř se nacházejí překrásné, nezvykle velké náhrobní kameny rodiny Tarnowských (dílo Jana Marie Padovana) a Ostrožských (pravděpodobně pocházejí z ruky Jana Pfistera z Vratislavi).

Na svorníku klenby v kapli Rozeslání sv. apoštolů se mezi goticko-renesančními ozdobnými reliéfy nachází štít s erbem Leliwa a osmiramennou hvězdou pánů ze Šternberka. Kapli dali v roce 1511 postavit Jan Tarnowský (1367–1433) a jeho žena Alžběta ze Šternberka (1380–mezi 1441–1448). Kaple měla být jakýmsi poděkováním

Erb
Leliwa

Prozřetelnosti za vítězství v bitvě u Grunwaldu, v níž bojoval a z níž se šťastně vrátil domů krakovský vojvoda Jan Tarnowský. Čekala tam na něj jeho milovaná žena, která se mohla chlubit skvělými příbuzenskými svazky: byla blízkou příbuznou Kunhuty ze Šternberka, první manželky českého krále Jiřího z Poděbrad.

Z polsko-českého manželství vzešly dvě dcery a pět synů, z nichž se Jan Felix stal lubelským vojvodou, Jan Rafael – krakovským kanovníkem, Jan Amor Iunior – sandoměřským a krakovským vojvodou a Jan Amor Maior s Janem Gratem padli v roce 1444 v bitvě proti Turkům u Varny. Vnuk Alžběty ze Šternberka, další

Jan Amor Tarnowský, už byl velkým korunním hejtmanem a ruským vojvodou, jedním z nejbohatších (10 měst a 120 vesnic) lidí v Polsku. Manželství bylo šťastné, z dětí vyrostli slušní lidé. Samotné dějiny potvrzují fakt, že smíšená polsko-česká manželství byla výjimečně imunní vůči nepříznivému osudu. A pokud panuje všeobecný názor, že rozdíly v mentalitě takových manželství brání ve štěstí, určitě to neplatí pro Malopolsko.

„Dobrá polská sedláč“

V roce 1846 došlo v Malopolsku k jedné z nejtragičtějších událostí v historii Polska. Nevzdělaní sedláci z Haliče se – podněcováni rakouskými úřady – vydali podpalovat šlechtická venkovská sídla a masakrovat jejich obyvatele. Centrem těchto krvavých událostí byl Tarnov, město, jehož starostou byl Pražák.

Vzpouru sedláků ze západní Haliče (tzv. haličskou řež) proti zemanům úmyslně vyprovokovaly rakouské úřady poté, co se dozvěděly o přípravách na národní povstání ve druhé polovině února 1846 (znamením k zahájení mělo být zapálení krčmy na hoře sv. Martina v Tarnově). Rakušané rozšiřovali údajný rozkaz císaře Ferdinanda I. Do-

brotivého, podle nějž „šlechta nechce zrušit poddanství, a tak během následujících 24 hodin mohou sedláci vraždit pány a dělat si s nimi, co chtějí, aby je už víc nemohli trápit robotou na panském a bitím“. Akci zaměřenou proti skutečně chystanému povstání v Malopolsku vymyslel rakouský starosta (1836–1846) Tarnova Joseph Breinl von Wallerstein. Říkalo se o něm, že je to poněmčený Čech, který se do Haliče přistěhoval z rodné Prahy. Starosta sedláky osobně naváděl, aby podpalovali venkovská sídla šlechticů a podřezávali jim hrdla. Každý, kdo na tarnovské náměstí přinesl mrtvého šlechtice (stačila useknutá nebo pilou uříznutá hlava), dostal od starosty 10 zlatých a za raněného polovinu této částky. Byla to krvavá odměna. Breinl se procházel po náměstí, chválil a klepal vrahů po rameni se slovy „dobrá polská sedláč“.

V čele haličského masakru stál sedláč z obce Smarzew (od roku 2000 Smarżow), Jakub Szela. Pod jeho velením nebo ve snaze ho napodobit popadli negramotní a opilí sedláci sekery, pily, cepy, vidle, hole a kosy a vyvraždili kolem tisíce malopolských zemanů, majitelů panských statků, panských úředníků, kněží a lesníků. Jejich hroby jsou rozptýleny po malopolských hřbitovech, zejména v Tarnově a jeho okolí. Rakouským úřadům byly předány více než 3 tisíce údajných povstalců, kteří – jak to bylo buřičům vysvětlováno – vraždili muže pomoci pil, ženám usekávali prsa a chystali se zabít i samotného císaře.

12. března 1846 císař Ferdinand I. Dobrotivý poděkoval v dopise „mým věrným Haličanům za věrnost“, ale připomínal jim, aby „se vši důkladností plnili poddanské povinnosti“. Dne 4. dubna byl Szela na příkaz tarnovského starosty internován. Díky němu se pak vůdce rebelů dostal na Bukovinu, kde mu Rakušané darovali panství. Joseph Breinl „pro zachování rovnováhy“ odjel z Tarnova také, pravděpodobně se vrátil do své rodné Prahy.

Dcera pražského mlékaře

Kdysi to byla vesnice, dnes už je to čtvrť města Brzeska nad říčkou Uszwicí, 50 km východně od Krakova poblíž silnice do města Nowy Sącz. V Okocimi se

od roku 1845 nachází jeden z nejznámějších polských pivovarů (v současné době patří koncernu Carlsberg), založený Janem Evangelistou Goetzem (budoucím baronem Goetz-Okocimským), který sem přišel z německého Württembergu.

Čtyřiačtyřicetiletý majitel slavného pivovaru a zakladatel pivovarnické dynastie se zamiloval do dívky, jejíž portrét spatřil u svého českého známého Josefa, který pracoval v pivovaru v nedalekém Grybowě (malopolské pivovary v 19. století často zaměstnávaly české odborníky). Dívka byla jeho mladší sestra, bydlela v Praze na Malé straně v domě č. 455, bylo jí 22 let a jmenovala se Albína Kateřina

Žižková. Její rodiče obchodovali s mlékem. Svatba Jana Evangelisty s krásnou Albínou se konala 19. května 1856 v pražském kostele sv. Mikuláše. Budoucí baron své české snoubence prý ještě před svatbou sliboval (jakožto budoucí baron Okocimský): „Až se vezmeme, tak se okotíme“.

Krásná dcera českého mlékaře zemřela v roce 1914 a je pohřbena v rodinné kryptě Goetzů, již je možné navštívit. Krypta se nachází nedaleko pivovaru v okocimském kostele, jehož výstavbu sponzoroval baron Jan Ewangelista společně s Albínou Kateřinou. Příběh lásky majitele pivovaru a dcery mlékaře znají všechny místní děti (učí se ho ve škole, již kdysi nechali Goetzové postavit).

Polský romantik mezi českými „buditeli“

Z Krakova se vydejte po silnici A4 na východ do Bochně, tam odbočte na Wiśnicz, potom na Lipnici Murowanou, která je známá pro svou krásu, soutěž velikonocních „palem“ [proutky vrby a květiny, živé i papírové, na dřevěné konstrukci – pozn. překl.] a proto, že se tam narodili tři světci. Ze starého, malebného

náměstíčka v Lipnici vede ulička přímo ke starobylé škole, již v letech 1797–1799 navštěvoval významný polský romantický básník Kazimierz Brodziński, jeden z největších polských čechofilů 19. století.

Brodziński se v roce 1791 narodil jako dítě chudého šlechtice od Bochně, v dnes už neexistujícím venkovském šlechtickém sídle v sousední Królówce. Lipnické školy (přesněji řečeno učitelovy rákosky) se bál jako čert kříže. Své básně psal na hoře Paprotna a opíral se přitom o balvany, kterým se dnes říká Kameny Brodzińského.

Básník nejprve bojoval pod Napoleonovým velením, poté přednášel literaturu na Varšavské univerzitě, překládal, tajně spolupracoval se zednářskou organizací, cestoval po Evropě a pořád psal básně. Koncem března 1834 se v Praze seznámil s jedním z českých národních buditelů, knihovníkem Václavem Hankou – slavjanofilem a velkým přítelem Poláků. Výsledkem jejich setkání byla Brodzińského báseň z Lipnice Murowané:

Čech a Polák – na jedné dnes lodi stojíme,
Máme slavnou minulost a vlasti sloužíme.
Společně ztráty, cíle, zápal vidí naše děti:
Žijeme pro dobro synů, otcům ku paměti!
[...]

„Boží bojovníci“ od Dunajce

Za měsíčních nocí se v polovině cesty mezi Nowým Sączem a Brzeskem, v obci Zakliczyn, na strmých svazích skály nad Dunajcem „jako mohutný sloup láme stín tmavošedý“. Je to věž hradu v Melsztyně, sídla z 15. století, které patřilo rytíři Spytkovi, veliteli polských husitů.

Se stavbou na tehdejší dobu mohutného hradu na břehu Dunajce začal v roce 1347 krakovský kastelán (dříve sądecký a wiślický) Spytimír s erbem Leliwa, známý také

jako Spytek I. z Melsztyna. Byl zakladatelem slavného rodu Melsztyńských a Tarnowských. Hrad si předávali potomci kastelána z generace na generaci. V polských dějinách má nesmazatelné místo Spytek III. z Melsztyna (kolem 1398–1439), polský velitel a stoupenec husitského hnutí, úhlavní nepřítel krakovského biskupa (později kardinála) Zbigniewa Oleśnického. Spytek podporoval válečné výpravy Poláků do Čech v letech 1422–1427 a prosazoval zrušení církevních desátků. Biskup Oleśnický mu vyhrožoval uvalením církevní klatby. 4. května 1439 Spytek v čele armády rytířů a měšťanů nakloněných husitům zaútočil na Nowé Miasto Korczyn, kde se na popud Oleśnického tvořila protihusitská konfederace. Kastelánův plán nevyšel. Po bitvě u Grotnik byl donedávna mocný pán z Melsztyna společně s hrstkou přátel a věrných sluhů obklíčen a donucen bránit se v opevněném táboře. Byl raněn, zajat a u soudu prohlášen za zrádce. Zemřel vyčerpáním, ztratil mnoho krve. Spytково tělo leželo tři dny nahé na bojišti, teprve na naléhavé prosby jeho manželky Beatrice ze Szamotuł (právě pod vlivem jejího otce se pán z Melsztynu přidal na stranu husitů) biskup souhlasil tělo vydat a pohřbít je na blízkém hřbitově v Piasku Wielkém.

Od těch dob se údajně na cestě vedoucí k hradu v Melsztyně zjevuje – často ve dne – postava rytíře v plné zbroji, který pomalu jede s praporem vlajícím ve větru. Někdy mu vychází naproti přízrak ženy v bílém, zatímco na lesní cestě je slyšet dunění kopyt oddílu těžkooděnců...

Kde studoval budoucí český král

Při vjezdu do Nowého Sącze od Krakova nebo Limanowé spatříme, jak se na pahorku přesně na soutoku řek tyčí zřícenina hradu ze 14. století. Kdysi patřil rodu Piastovců a Jagellonců. V letech 1469–1471 zde studoval budoucí český a uherský král, sedmiletý Vladislav Jagellonský.

Hrad zde nechal postavit Václav II., hned po založení města na místě dřevěného hradiště, ale opravdu mohutnou a nedobytnou pevnost z něj udělaly až rozkazy krále Ka-

zimíra III. Velikého. Pobývala zde královna Hedvika i její budoucí manžel Vladislav Jagello, který se v roce 1424 právě zde loučil s uherským a německým (o několik let později i českým) králem Zikmundem Lucemburským, pravnukem Kazimíra Velikého, jenž putoval z Krakova do Uher (polský král mu pro válku s husity půjčil 5 tisíc jezdců, kteří pocházeli zejména z Malopolska). Na stejném hradě také v letech 1469–1470 studovali čtyři Jagellovi vnuci, synové krále Kazimíra IV. Jagellonského: čtrnáctiletý Vladislav, desetiletý Jan Olbracht, sedmiletý Kazimír a šestiletý Alexandr. Jejich vychovateli byli italský humanista Filippo Buonaccorsi (známý jako Filip Kallimach) a polský kronikář, krakovský kanovník Jan Długosz. Na jejich učitelských schopnostech do značné míry závisel budoucí osud Evropy: Vladislav, Jan Olbracht a Alexandr se stali králi, zatímco Kazimír – světcem a patronem Litvy. Nepohoršovalo ho ani to, že jeho vychovatel Kallimach si do Nowého Sącze přivezl svoji milenkou prostého původu, Fanku Świątoszanku.

Dalším dvěma Jagelloncům, Vladislavu Jagellovi a jeho synu Kazimírovi, Češi nabídli trůn na Pražském hradě, ale oba to odmítli kvůli obavám z reakce Vatikánu – Čechy byly považovány za hnízdo heretiků. Třetí nabídku českého sněmu z 27. května 1471 už Jagellonci neodmítli a vyslali do Prahy patnáctiletého Vladislava. Před korunovací musel podepsat souhlas s devatenácti podmínkami, včetně tolerance husitů. Během rodinné porady Jagellonců, která se konala od 2. do 23. října 1471 na hradě v Nowém Sączu a předsedal jí král Kazimír s manželkou, královnou Alžbětou Habsburskou, byli pozorně vyslechnuti poslové z Prahy nesoucí zprávy od Vladislava. První týdny na trůnu pro Vladislava nebyly snadné. Poddaní mu dali pocítit, že není vítán. Jejich nechuť měla vzrůst – v roce 1480 někteří kněží pronášeli kázání zaměřená proti polskému králi a křičeli z kazatelen: „Naučte toho Poláka přijímat kalich!“ (přijímání svátosti pod obojím způsobem). Na Novém městě na Vladislava zaútočil Pražák s kuší a nesrozumitelně přitom křičel: „Zabijatajte tehto ktále, nevydařeného Poláka!“

Královský pár nejvíce rmoutilo to, že se pražským arcibiskupem nestal Jan Długosz, kterému tato funkce byla už předtím přislíbena. Kanovník byl natolik moudrý, že jel do Prahy za svým žákem osobně a poté, co viděl, jak se věci mají, pochopil, že je proti tak zatvrzelým hříšníkům i sám král bezmocný.

Vladislav II. Jagellonský, na nějž dokonce papež Sixtus IV. uvalil klatbu, se do českých dějin zapsal jako „král Bene“. Byl mladý, pohledný, smířlivý a velmi nezkušený. Nikdy se nehněval. Se vším souhlasil. Královským zámekem (vedle dnešní Prašné brány), kde bydlel po příjezdu z Krakova, se neslo jeho „dobře, dobře!“, jímž reagoval na všechny prosby a návrhy, i když bylo předem jasné, že jsou nereálné. Na zasedáních sněmu, soudech a během slavností často podřimoval. Vážil si učenců a umělců, které miloval a nikdy na nich nešetřil, i když sám měl hluboko do kapsy.

Ulice krále Václava

Nowy Sącz leží na severní straně Beskyd – 30 km od česko-slovenské hranice (bývalý hraniční přechod v Mnišku nad Popradom) a 110 km od Krakova – je dnes 85tisícové město, metropole překrásného Sudeckého regionu. V městské části Wólki poblíž řeky Dunajce se nachází ulice pojmenovaná po zakladateli města Václavu II., českém králi z rodu Přemyslovců.

Václav II. není jako jeden z mála polských králů pohřben na Wawelu, ale v daleké Praze, která byla jeho druhým hlavním městem. Čeští historici si ho velmi cení, polští o něco méně. Nic na tom nemění fakt, že Václav II. ve věku 21 let za panování v Malopolsku (později i v celém Polsku) vydal v Krakově 8. listopadu 1292 zakládací listinu města na soutoku Kamenice a Dunajce, nazvaného Nowy Sącz. Bylo to – jak dnes tvrdí obyvatelé Nowého Sącze – snad nejlepší rozhodnutí, které pražský Přemyslovec během svého krátkého života, dožil se jen 34 let, udělal.

Václavův otec, český král Přemysl Otakar II., poražený a pokořený německým císařem, se obrátil s prosbou o pomoc na Poláky – „bratry stejné krve a jazyka“. Poláci mu pomohli, ale sami padli v boji s habsburskými vojsky v bitvě na Moravském poli v roce 1278.

Protože české království přes všechnu svou tehdejší sílu nebylo schopno porazit Rakousko a rozšířit tak svůj vliv až k Jaderskému moři, obrátilo svou pozornost a am-

bice směrem na východ, k Polsku. Následníkem Přemysla Otakara II. se stal v roce 1278 jeho syn Václav II. – aby mohl usednout na trůn, musel popraviti svého otčímá. Není tedy pravda, jak tvrdí v Božské komedii Dante Alighieri, že ani zamlada nebyl dostatečně odvážný a rozhodný. Snil o tom, že pod svou vládou sjednotí Čechy, Polsko i Maďarsko a vytvoří tak silnou protihabsburskou koalici. Češi, s podporou německých měšťanů žijících v polských městech a části kléru, využili bojů polských knížat o polskou korunu a napadli Malopolsko. Po porážce Vladislava I. Lokýtky pak vkročili i do Velkopolska. V roce 1300 Václav II. zaujal místo po zavražděném králi Přemyslu II. z rodu Piastovců a chráněn kopími svých rytířů se nechal v Hnězdně korunovat polským králem. Polsku (stejně jako od roku 1301 i Uhrám) vládl převážně z Prahy až do své smrti (zemřel na následky tuberkulózy) 21. června 1305. Byl pohřben v obyčejném cisterciáckém hábitu.

O českém králi na polském trůnu kolovaly legendy. Byl malého vzrůstu, náboženský maniak, který se oblékal do cisterciáckého hábitu, činil pokání a bičoval se za své hříchy, v kapli trávil více času než na koni, byl fyzicky slabý (i když zplodil deset dětí) a jako každý souchotinář sexuálně velmi náruživý, bez špetky sebekázně. Byl velmi prudké povahy. Dnešní psychiatři by u něj jistě diagnostikovali maniodepresivní psychózu. Proslul svou chorobnou pověřivostí. Báł se koček, dostával hysterické záchvaty, jakmile uslyšel zamňoukání. Když uviděl blesk nebo zaslechl burácení hromu, pelášil do kostela, kde se horečnatě modlil. Byl plný protikladů: excentrickou zbožnost spojoval s nezkontným vztekiem, záchvaty deprese a výčitek svědomí s náhlými přílivy energie a pracovitosti. Zbožňoval rytířskou poezii.

Václav II. pravděpodobně nikdy nenavštívil jižní Malopolsko, zato velmi dobře chápal politický, obranný i hospodářský význam tohoto území sousedícího s Uherškem. Po vzoru Piastovců nechal vybrat nejlepší místa pro výstavbu obranných tvrzí

Václav II.
podle
Zbraslavské
kroniky

a hradišť na ochranu své země z maďarské strany, a proto, aby střežily místní křižovátku obchodních cest z Gdaňska a Krakova směrem do Uher a z Čech směrem na Přemyšl a dále do Ruska. Ideálním místem – lepším než již existující Sącz – byla Kamienice, bohatá vesnice krakovských biskupů, ležící na strmém svahu nad řekou Dunajec protékající, Sądeckým údolím. Král ji získal od krakovského biskupa Muskaty výměnou za hrad Biecz a několik vesnic.

Nowy Sącz byl jediným městem na území Polska, které založil Přemyslovec. Král městu daroval 72 lánů půdy a vesnicím a malým městům zakládaným v okolí dalších 100 lánů. Nechal vystavět hradby, celnici, mincovnu, udělil městu právo konat trhy a zprostil je povinnosti platit clo na silnicích vedoucích do Uher. V roce 1297 zaplatil výstavbu nového františkánského kláštera v ústí dnešní Františkánské ulice (minorité – mezi nimiž bylo několik Čechů – zřejmě působili ve vesnici Kamienica již od roku 1288). Toužil přestěhovat klarisky z okolí Popradu do Nowého Sącze. Měšťané od něj získali monopol na vaření piva a provozování řemesel. Město založené na magdeburském právu mělo na svou dobu moderní šachovnicové uspořádání s obdélníkovým náměstím.

Dnes je velmi obtížné najít ve městě Nowy Sącz hmatatelné stopy štědrosti a přízně českého krále, stejně jako stopy po pobytu jeho družiny v této oblasti. Nacházejí se snad v zachovalých částech hradních zdí? Nebo v některých místopisných názvech? Snad jen v zachované kapli bývalého františkánského kláštera na rohu ulice Františkánské a Pijarské, která je dnes součástí evangelického kostela, jehož stará věž pamatuje ještě českou vládu, najdeme pamětní tabuli z roku 1660 s nápisem: „Tento kostel zasvěcený Nejsvětější Panně Marii spolu s přilehlým klášterem založil a postavil pro bratry z řádu minoritů Nejjasnější Václav, polský a český král léta páně 1297.“

Ale Nowy Sącz nezapomněl. Český král zde má ve čtvrti Wólki svou ulici. V roce 1992 u příležitosti 700. výročí založení města položila oficiální delegace města – v čele se starou Jerzym Gwiżdżem a za přítomnosti velvyslance Polska v České republice profesora Jacka Balucha kytici na hrobce Václava II. v neogotickém kostele cisterciáckého kláštera ve Zbraslavi. Zdejší bazilika sv. Jakuba patří k povinným zastávkám obyvatel Nowého Sącze v rámci jejich výletů do Prahy.

Český původ koruny krále Kazimíra

Koho by kdy napadlo, že v Nowém Sączy vznikne věrná kopie koruny polského krále Kazimíra ze 14. století z ryzího zlata, pro níž byla předlohou koruna největšího českého krále? A přesto se to stalo! Vyrobit ji historik umění a podnikatel, který pracuje ve starožitnictví v rohu náměstí u ústí Jagellonské ulice.

To bylo tak: Po roce 1307 český a (titulem) polský král Jan Lucemburský, zvaný Slepý, z Pražského hradu odvezl svatováclavskou korunu a kdesi v Evropě ji dal do zástavy. Po koruně se slehla zem. Českou insignii nechal v roce 1346 znovu vytvořit král, později německý císař, Karel IV. (údajně k tomu byly použity původní kusy koruny, které se zachovaly nebo našly). Když si staronovou korunu v Praze prohlédl polský král Kazimír Veliký, okouzila ho natolik, že si hned po návratu do Krakova nechal vytvořit podobnou. Byla používána při krakovských (později i varšavských) korunovacích až do roku 1795, kdy ji ukradli a roztavili Prusové beztretně řádící na Wawelu.

V roce 2003 Adam Orzechowski, podnikatel, historik a obchodník s uměleckými díly z Nowého Sącze pro své potěšení vytvořil z ryzího zlata a pravých perel dokonalou kopii Kazimírovy koruny se stylizovanými květy lilií. Jeho galerie se nachází hned vedle radnice na náměstí u ústí Jagellonské ulice. Pan Adam o svém pokladu často a rád vypráví, ze samozřejmých důvodů ale neprozrazuje, kde je koruna uschována. Veřejnost si ji může prohlédnout jen během větších výstav v některém z polských, českých či slovenských muzeí.

Malopólák na Pražském hradě

Jednou z nejvýznamnějších osobností na dvoře císaře Rudolfa II. byl Michael Sendivogius, Nobilis Polacus vel Cracovia, Sarmatio Anonymus, Heliocentaurus Borealis, alias Michał Sędziwój (Michal Sendivoj ze Skorska). Narodil se 2. února 1566 v jihovýchodní části Ostrovních Beskyd, v Łukowici v Sądeckém regionu – dnešním

limanowském okrese. Jeho rodiči byli Jakub Sędzimir a Katarzyna Pielszówna z Rogů. Přesné místo jeho narození už dnes nikdo nezná. Jméno Velkého mága a pravého učence najdeme na zdi Pražského hradu a také na budově gymnázia v Łukowici.

Faciat hoc quispiam alius, quod fecit Sendivogius Polonus! (Vykonej někdo jiný, co vykonal Polák Sendivoj!) – tabuli s tímto nápisem si dal do komnaty ve svém pražském sídle pověsit německý císař a český král Rudolf II. a není se mu proč divit. Na vlastní oči spatřil, jak alchymista Michał Sędziwój (dříve používající příjmení „Sędzimir“), který přicestoval z Polska, šlechtic se starobylým erbem Ostoja, v roce 1598 nasypal do tyglíku s vařícím olovem nějaký záhadný prášek a olovo se (jiní svědci tvrdí, že šlo o rtuť) proměnilo ve zlato!

Cesta mistra Michała na Pražský hrad vedla z rodné vsi Łukowica (rytířské vesnice, proslavené výrobou luků, kdysi patřící rodu Jastrzębců a Sędzimirů) přes Krakovskou akademii, Wawelský zámek (požár, který tam Sędziwój způsobil, donutil královský dvůr přestěhovat se do Varšavy) a mnoho evropských dvorů. Koncem 16. století už byl známý mezi všemi mágy, alchymisty, astrology a mudrci. Šeptalo se, že Bohu a přírodě vyrval tajemství života, že zná způsob, jak vytvořit kámen mudrců, který umožňuje provést transmutaci kovů – proměnit ty méně ušlechtilé na stříbro a zlato. Byl to snad důvod pobytu malopolského rodáka na Pražském hradě?

Císař uměl být velmi štědrý – polský mág obdržel titul dvorního rádce, pozemky na Moravě a dům v Olomouci. Těšil se také pověsti skvělého astrologa a lékaře (byl dvorním medikem českého vládce). Přednášel na Karlově univerzitě, v roce 1604 vydal své základní alchymické dílo: *Novum lumen chymicum*, v němž jako první na světě píše o existenci „pokrmu života“ obsaženého ve vzduchu. Teprve o 120 let později se ukázalo, že oním „pokrmem“ je kyslík.

Zemřel v roce 1636 v Kravařích na Moravě (podle jiných historiků to bylo v centru černé magie – v Olomouci). Jeho duch se ale vrátil do rodného kraje. Svým rodákům se pražský lékař a dvorní rádce zjevuje každý rok o silvestrovské noci na náměstí v Nowém Sączu. Je oblečen do profesorského taláru Karlovy univerzity a rozhazuje kolem sebe zlaté dukáty (vždyť ho jejich výroba zas tolik nestojí). Postava Michała Sę-

dziwoje – k překvapení diváků – nevrhá stín, ani když měsíc nejintenzivněji svítí nad radnicí. Prochází se kolem radnice, nakonec se posadí na schody a poté, co si vyslechne nejnovější klepy z magistrátu, začne na oplátku vykládat o Praze. Mluví česky.

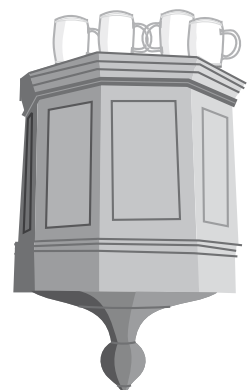
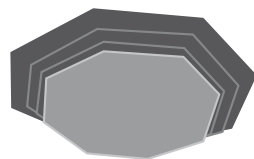
Machaczku, Machaczku, kde jsou tvé ovečky?

V centru Nowého Sączu se vedle třídy Wolności nachází Starý hřbitov, v jehož středu stojí velká bílá socha – kopie Michelangellovy Piety. Hned za ní je, vrostlý do matky země, už lehce propadlý hrob jedné z nejslavnějších osobností Malopolska, českého kněze Jana Machaczka (1794–1882), dlouholetého faráře v Brzesku a Nowém Sączu. Po celé Haliči byl známý jako Spassvogel – velký milovník všemožných vtípků a šprýmů.

Příběhy o Janu Machaczkovi, který byl od roku 1853 farářem v Nowém Sączu, jsou v tomto regionu dodnes populární. Ten nejznámější vypráví o tom, jak se farář s jedním šlechticem vsadil, že během kázání vypije čtyři korbely piva: „Mí milovaní bratři v Kristu – hřměl Machaczkův hlas z kazatelny – dnes v noci se mi zdálo o Posledním soudu. A slyšel jsem rozhněvaný hlas Páně, který volal: ‚Machaczku, Machaczku, kde jsou tvé ovečky?‘ Když jsem se otočil a uviděl vás všechny hříšníky stát po levé straně, musel jsem se samou ostudou schovat.“ Vtom se kněz sehnul a vypil předem připravený půllitr, tak, aby ho farníci neviděli. „Ale vy Boha neošidíte, mí drazí, neošidíte! I když jsem doufal, že mě nikdo nevidí, dolehl ke mně hlas Páně: ‚Macháčku, Macháčku, kde jsou tvé ovečky?‘ a nebyl mezi vámi ani jeden spravedlivý. A zase se mi zdálo, že se samou ostudou propadnu do země.“ Farářova hlava opět zmizela za zábradlím kazatelny. A potom ještě jednou. Když se farář vynořil na Poslední soud počtvrté, šlechtic pochopil, že prohrál sázku.

Jindy zase, když farář prohrál v kartách trochu víc, než měl, žádal druhý den po jedné vdově neobvykle vysoký poplatek za pohřeb. „Ale to mě vyjde příliš draho, pane faráři!“, protestovala vdova, „když neslevíte, půjdu k jezuitům.“ „Jen si běž“, nahněvaně odfrkl Macháček. „Ale za tak mizerný peníz to všechno zfušují.“

Starostovi Nowého Sączy Kurowskému poté, co faráře upozornil na přemrštěné ceny pohřbů, údajně odpověděl: „Nevím, jestli by se vám chtělo i za takovou cenu obléknout se do bílé plachty, jít přes náměstí a brečet!“

Jan Machaczek zemřel 28. března 1882. Farářův hrob se nachází na Starém hřbitově v Nowém Sączy. Kniha *Dzieje Nowego Sącza* (Dějiny Nowého Sączy, 1993, t. II) odhalila, že se konzistoř v Tarnově zabývala obviněním, podle nějž Machaczek „vedl nemravný život a s vdovou po obecním strážmistřovi měl za svého života několik dětí.“ Členové konzistoře tuto zmínku označili za pomluvu, i když „farář Machaczek byl známý svými odvažnými vtípky.“

Farářův hrob byl restaurován na náklady městského magistrátu. Každým rokem tu na svátek Všech svatých 1. listopadu hoří svíčky. Sącz na něj nezapomněl.

Čech na radnici

Karol Slavik...

Původem Čech, doktor lékařských věd, byl snad nejlepším starostou v dosavadních dějinách Nowého Sączy.

Ve své kanceláři na radnici úřadoval v letech 1887–1894. Nechal postavit vodovod, zřídil protipožární ochranu města, organizoval oslavy 600. výročí založení města a 100. výročí Ústavy 3. května. Měl to zvláštní „štěstí“, že během jeho funkčního období došlo ve městě nad řekou Dunajec v letech 1890 a 1894 ke dvěma velkým požárům. Ten druhý byl pro něj osudný. Když jako lékař spěchal pomoci obyvatelům, kteří

vyhořeli, byl zraněn. Bezprostřední příčinou jeho smrti byla následná otrava krve. Pohřeb Karola Slavika, který leží na čestném na obecním hřbitově, se konal 13. listopadu 1894 a stal se vlasteneckou manifestací. V zasedacím sále místní radnice byl – podle rozhodnutí městských radních – pověšen jeho portrét.

...a Roman Sichrawa

Když si v prosinci 1939 místní gestapo vyžádalo od starosty Nowého Sączy seznam deseti obyvatel města, které by mohlo vzít jako rukojmí, starosta do něj desetkrát napsal své jméno: Roman Sichrawa.

Roman Sichrawa, uznávaný mnoha generacemi obyvatel Nowého Sączy jako příklad správného Poláka, vlastence a člověka, pocházel z české rodiny. Narodil se v roce 1869 v Myślenicích jako syn Františka a Wilhelmíny z Druotů, vychodil gymnázium Kazimierze Brodzińskiego v Tarnově, diplom právníka získal v roce 1895 na Jagellonské univerzitě. W Nowém Sączy měl svou právní kancelář, působil ve Sportovním a tělovýchovném spolku Sokol. Jako zaměstnanec městské rady v prosinci 1914 předal v nepřítomnosti starosty brigádýrovi Józefowi Piłsudskému klíče od bran města obsazeného legionáři. Poprvé byl zvolen starostou Nowého Sączy v roce 1927, podruhé o jedenáct let později v roce 1938. Po příchodu Němců založil Kospirační komisi pro pomoc uprchlíkům, která jim pomáhala dostat se přes hranici do Maďarska. Když byl gestapem donucen sestavit seznam deseti obyvatel města, kteří měli být vzati jako rukojmí, desetkrát do něj napsal své jméno. To Němce šokovalo do té míry, že za ten čin starostu nijak nestíhali a dovolili mu až do konce války zůstat v jeho funkci. Dodnes žije legenda o tom, že mu členové německé uniformované stráže salutovali, kdykoliv vycházel z budovy radnice.

Zemřel 13. dubna 1945. Leží na obecním hřbitově v Nowém Sączy. Město na něj pamatuje, i když většinou zapomíná na jeho český původ, na nějž byl sám vždy hrdý a požadoval, aby jeho příjmení každý vyslovoval česky – tedy „Sichrava“ namísto polského „Ś – ichrawa“.

Starosta

Největší stopou, kterou po sobě skupina Čechů v Polsku zanechala na přelomu 13. a 14. století, je v celé zemi dodnes existující funkce okresního starosty. (V Česku starosta řídí menší město nebo vesnici.)

Kam až paměť sahá, Poláci vždy používali pojem „starosta“ pro vůdce, nadřízeného, či osobu, která na daném místě spravovala nejstarší funkci. Po korunovaci v Hnězdně přijel k Visle a Vartě v roce 1300 nový český a polský král Václav II., jednou z jeho snah bylo oslabit moc polských úřadů a za tím účelem od základů reformoval administrativu tak, že ve Velkopolsku, Malopolsku a Pomořansku povýšil zpravidla titulární funkci starosty do hodnosti sebou jmenovaného všemocného panovníkova místodržitele. Zatímco kasteláni a vojvodové veleli zemským rytířům v terénu, starostové – královští místodržitelé – dbali o bezpečnost, trestali páchané násilí, krádeže a loupeže: „Starosta grodzký soud řídil, bezpečí na svěřeném území udržoval, hrad jako celek hlídal.“

Místodržitelé od panovníka obdrželi velké pravomoci: neměli vládu jen nad sedláky a měšťany, ale i nad šlechtou. Byli to oni, komu patřilo tzv. právo meče, neboli pravomoc vykonávat všechny druhy církevních i světských trestů. Starosta střežil králův majetek, vybíral daně i pachtovné (poplatek za pronájem zemědělské půdy), vynášel rozsudky ve jménu krále.

Starostové – místodržitelé dostávali: 1. jednu desetinu finančního příjmu, 2. každý třetí snop (po odpočítání osiva), 3. každou desátou rybu z výlovu rybníků, 4. ze soudních příjmů – za kopy 3 groše, 5. 12 grošů za každé děvče provdané do jiné vsi, 6. 2 groše za každé svědectví přísahy, 7. příslušný počet hřiven za poškozování hraničních mezníků atd.

I největší královi odpůrci museli uznat, že zavedení funkce starosty významně posílilo bezpečnost v zemi, stejně jako zrychlilo výběr daní a jejich tok do královské pokladny. Zároveň na území Polska stvořilo podmínky pro zavedení nové měny – pražského groše.

To ale nic nemění na faktu, že královští starostové byli zejména v Malopolsku povětšinou nenáviděni – král Václav do této funkce vybíral zejména Němce nebo poněmčené Čechy. Jednou z mála výjimek byl králův důvěrný přítel, krakovský biskup Jan Muskata, velký zastánce vlády Přemyslovců a německého vlivu.

Pražské hodiny a dívka z Nowého Sącze

Secesní radnice na náměstí v Nowém Sączi je právem považovaná za jednu z nejkrásnějších na severní straně Karpat. Má i svou věž a na ní hodiny. Ty sem byly přivezeny v roce 1901 z Prahy, z firmy Heinz. Během druhé světové války se v nich schovávala Židovka, která uprchla z místního ghetta.

Radnice, označovaná některými znalci dějin umění za eklektickou, byla postavena v letech 1895–1897 bezprostředně poté, co 17. dubna 1894 vyhořela její předchůdkyně. Shořely tehdy všechny městské dokumenty včetně privilegií, které městu udělil Václav II., interiér současné budovy je neorenesančně a novobarokně vyzdoben. Celku vévodí radniční věž s vyhlídkovým ochozem, na němž se až do roku 1960 střídali hasiči, kteří hlídali město před požárem. U té příležitosti se mohli kochat krásným výhledem na město a jeho okolí a za příznivého počasí mohli vidět i Tatry.

Ozdobou věže jsou čtyři ciferníky hodin poháněných mechanismem se šedesátikilovými závažími. Byly vyrobeny v roce 1901 pražskou firmou Heinz a v té době patřily k nejmodernějším mechanismům v habsburské monarchii. Jejich instalaci řídil mistr hodinář Jan Dobrzański s erbem Sas, který proto přijel do Nowého Sącze ze vsi Uście Gorlickie. Jeho potomci se o pražský stroj starají dodnes, přičemž musí cestou na věž vyjít 122 schodů.

Hodinový mechanismus se nachází 12 metrů pod ciferníkem. Právě tam se v roce 1943, v těsném studeném kumbálku, v polosedě, celých šest měsíců ukrývala před Němci mladá Židovka Berta Kormun, které se podařilo utéct z posledního transportu do vyhlazovacího tábora v Bełzci. Na věž ji zavedl hodinář Henryk Dobrzański a jeho pomocník, Bertin snoubenec, Stefan Mazur. Dívka zavřená v hodinovém mechanismu žila v neustálém nutkavém strachu, že se jednoho dne zastaví hodinové ručičky, což by pro ni znamenalo jistý rozsudek smrti. Neobvyklý příběh končí happy endem – všichni přežili, Berta a Stefan se po válce vzali. V jejich domě v Lublinu už pak nesměly být žádné hodiny, ona sama je nikdy nenosila.

Mechanismus pražských hodin v Nowém Sączu byl opravován v letech 1927, 1956 a 1995. Dodnes funguje skvěle.

Vidění otce Petra

Dvacet kilometrů od města Mniszek ležícího na hranici se Slovenskem, těsně před Nowým Sączem, nad soutokem Dunajce a Popradu, na křižovatce dvou dávných obchodních cest, se nachází městečko Stary Sącz. Bylo známé už za časů Boleslava Chrabrého. Městská práva obdrželo v roce 1257 od knížete Boleslava Stydlivého. Dnes se zde nachází zajímavá, chráněná městská památková rezervace s dokonale zachovalým středověkým městským jádrem (715 historických budov). Dějiny tu jsou stále živé stejně jako legendy a staré příběhy, v nichž museli sehrát svou roli i Češi...

Slávu Starého Sącze už od roku 1280 šíří místní klášter klarisek a jeho zakladatelka Kunhuta (Kinga), která byla v roce 1690 blahoslavena. Cestu k oltáři jí před staletími překazily zlé jazyky. Kněžna a abatýše byla nařčena z poměru s mnichem ze sousedního kláštera – františkánem Bogufalem. Čest, hodnou příští světičky, jí pomohl nazpět získat český františkán otec Petr.

Kinga (1234–1292), dcera Bély IV., uherského krále z dynastie Arpádovců, byla manželkou polského krakovsko-sandoměřského knížete Boleslava V., později přezdívaného Stydlivý. Jejich manželství nikdy nebylo naplněno (Kinga si chtěla zachovat čistotu). O úctě, jíž se těšila, svědčí fakt, že právě jí byl v roce 1279 svěřen čestný úkol umýt ve víně kosti patrona Polska – svatého biskupa Stanislava Szczepanowského – a umístit je do wawelského relikviáře. Po manželově smrti v roce 1279 se kněžna usadila v klášteře klarisek ve Starém Sączu, který sama nechala postavit, a o deset let později složila klášterní sliby. Nepřijala funkci matky představené a v naprosté oddanosti plnila povinnosti řadové sestry: chodila pro vodu a dříví, vařila, starala se o nemocné a konala také zázraky.

Z Kunhutiny a Boleslavovy vůle a peněz byl za pomoci konventu klarisek ve Starém Sączu postaven druhý františkánský klášter Řádu menších bratří podřízený česko-polské františkánské provincii. Bratři (z počátku jich bylo dvanáct) na sestry dohlíželi, byli na nich hmotně závislí a plnili přitom liturgické povinnosti.

Kunhuta (Kinga) byla považovaná za svatou už v době, kdy zemřela. Blahoslavena byla v roce 1690, v roce 1715 byla jmenována patronkou Polska a Litvy a v roce 1999 se dočkala kanonizace Janem Pavlem II. (což znamenalo její svatořečení v celé katolické církvi).

Nedochovala se žádná kněžnina podobizna, podle lebky přechovávané v klášteře ve Starém Sączu lze jen těžko rekonstruovat její celou podobu. Podle kronikáře Jana Długosze byla budoucí světička „vysokého vzrůstu, tmavé pleti

a tmavých očí, chůzí i chováním skromná a laskavá, postavy štíhlé a křehké“. Její krásu zřejmě nepoznamenalo ani neustálé držení pústu, nošení zíněné košile či hrozný chlad klášterní kaple a celý (jediným zdrojem tepla byla kuchyňská pec, u níž se sestry choulily na podzim a v zimě), když v ní v jejích 45 letech našel zalíbení – jak tvrdily pomluvy – její zpovědník otec Bogufal ze sousedního františkánského kláštera. Učený

mnich podle výpovědi jeho spolubratrů „trávil příliš dlouhý čas s Kingou“, která po manželově smrti už nenosila panenský závoj, nýbrž vdovský. Františkáni začali bojkotovat společné zpěvy s klariskami a celá situace se vyostřovala. Naštěstí jeden z podezřívavých mnichů, otec Petr z Čech, zastavil své pátrání poté, co „spatřil modlíci se Kingu, z níž vyzařovalo světlo nevinnosti“, pochopil svůj omyl a veřejně se k němu doznal. Český mnich byl pravděpodobně v letech 1317–1320 po bratru Floriánovi spoluautorem díla *Żywot i cuda świętej Kingi (Život a zázraky svaté Kunhuty)*.

Taková teta je hotový poklad!

Kněžna Griffina Haličská, vdova po malopolském knížeti Leškovi Černém, odkázala svému milovanému synovci, budoucímu českému králi Václavovi II., celý krakovsko-sandoměřský kraj a osobně v Praze hlídala jeho piastovskou snoubenku.

Kněžna Griffina Krakovská (asi 1248–1309), dcera haličského a černigovského knížete Rostislava a Anny Arpádovny (rodné sestry Kunhuty ze Starého Sączu), byla manželkou knížete Leška Černého. Její sestru Kunhutu Uherskou provdali za mocného českého krále Přemysla Otakara II., a tak se stala jeho švagrovou a zároveň tetou jeho syna Václava II. – podle legendy to byla právě ona, kdo odvezl z Krakova do Hnězdna korunu Boleslava II. Smělého, nezbytnou ke korunovaci jejího synovce na polského krále v roce 1300. Pravdou je, že teta Griffina, pravděpodobně vedená láskou k synovci vládnoucímu na Pražském hradě, mu po smrti manžela v roce 1288 odkázala celé Krakovsko a Sandoměřsko. Její dar neměl fakticky žádnou právní moc, ale pro Václava byl jen další záminkou k převzetí vlády nad Polskem, jíž rychle využil.

Teta Griffina bydlela po smrti manžela nejdříve ve Starém Sączu poblíž kláštera klarisek (údajně byla u smrti své neteře Kunegundy) a energie, s níž spravovala klášterní majetek, budil všeobecný obdiv. Jistou dobu se podepisovala jako „Domina de Sandecz“. Kolem roku 1300 se vydala navštívit svého královského synovce do Prahy. Václav svěřil do její starostlivé péče dceru zavražděného krále Přemysla II., Alžbětu (Elišku Rejčku),

kterou si přivezl z Hnězdna a plánoval se s ní oženit, až přijde ten správný čas. Ten přišel v roce 1303 a teta Griffina se mohla opět na čas vrátit do svého milovaného Starého Sączu a ke svým klariskám. Zemřela a byla pochována v Praze u františkánů na Jakubské ulici, anebo leží společně se svou sestrou Kunhutou v kostele u kláštera svaté Anežky.

Češi už měli dost

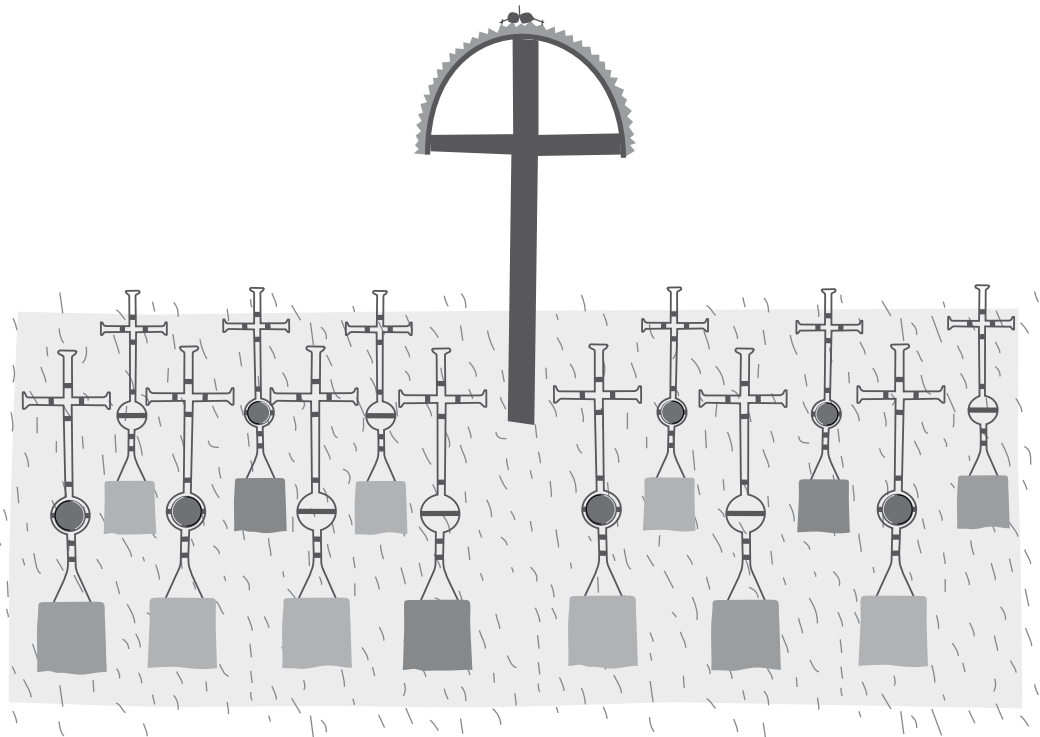
3. dubna 1915, během bojů v Nízkých Beskydech, v oblasti Konieczna–Stebnicka Huta (dnes vesnice na Slovensku), došlo k události, která se rozkřikla po celém Rakousko-Uhersku. Na stranu Rusů přešlo v těsném šiku s prapory a za doprovodu plukovního orchestru 1 400 vojáků a důstojníků dvou praporů 28. pěšího pluku, složeného převážně z Čechů, jednoho z nejstarších pluků (byl založen v roce 1698 a jeho čestným velitelem byl italský král Viktor Emanuel III.) v rakousko-uherské monarchii.

Fronta tehdy procházela linií Smerekowiec–Regietów Niżny–Rotunda–Jaworzyna. „Pražské děti“, jak se pluku přezdívalo, ačkoli sídlil v Innsbrucku, protože branci pocházeli z Prahy, se vzdaly nepříteli: 49. divizi ruské pěchoty pod velením plukovníka Kautardzeva. Její součástí byla 2. rota České družiny (českých ozbrojených sil vytvořených v rámci ruské armády; mužstvu velel šestadvacetiletý poručík Vojtěch Vladimír Klecanda, budoucí generál, velitel pražské divize). Snad o všem rozhodly přímé kontakty vojáků na obou stranách fronty: 28. pluk přešel na ruskou stranu v semknutém šiku, s plukovním praporem v čele. Později k tomuto defilé legendy připojily ještě orchestr.

Na rozkaz císaře Františka Josefa byl pluk „už doma skrz naskrz morálně zkažený“ (vojáci dávali demonstrativně najevo, že nechtějí umírat za Nejjasnějšího císaře a jeho rodinu) rozpuštěn a „pokryt věčnou hanbou“. Ze zjevných důvodů oficiální zpráva nezmiňovala, že během dřívějších bojů „pražské děti“ přišly na frontě v Srbsku o polovinu svých vojáků (800 mužů). Další velké ztráty utrpěl 28. pluk během obrany Lvova před Rusy a následně v prohrané bitvě v gorlické vesnici Sękowa. Jejich manifestační dezerce

Hřbitov
v Owczarech

v Karpatech (slovy Antoniho Kroha) „radikalizovala náladu v Čechách, vzbudila naději na brzký pád Rakouska-Uherska a vznik Československa.“ Byla však přijata – jemně řečeno – se smíšenými pocity, vlastně špatně. A to jak českými rodáky, Maďary, Poláky i Němci, kteří stejně úporně bojovali s Rusy. Kdykoli spatřili Čechy, zvedali obě ruce nad hlavu v gestu pohrdavé ironie.

V roce 1935 díky úsilí českého Svazu veteránů přijel na území, kde se odehrávaly bitvy v Nízkých Beskydech, vlak (5 vagonů) s 1400 bývalými válečnými veterány a jejich rodinami. Hledali zapomenuté stopy a hroby svých příbuzných nebo druhů ve zbrani. Pravděpodobně to byli oni, kdo na hřbitůvku v Owczarech postavili několik desítek náhrobků s českými nápisy. Na dřívějších náhrobcích, které vznikly

ještě za války, musely být nápisy povinně v němčině. Zejména v oblasti „slavnostní dezerce“.

Malopolské vojenské hroby pocházejí zejména z doby gorlické ofenzívy z května roku 1915, kdy byla po nesmírně krvavých bojích ruská vojska konečně zatlačena z linie fronty Tuchów–Ciężkowice–Łuźna–Gorlice–Konieczna až k obranné linii na Sanu. Zůstaly po nich tisíce, desetitisíce mrtvých různých národností. Stovky jejich hřbitovů a hřbitůvků jsou vidět už zdaleka, ale nejčastěji na ně narazíme zcela nečekaně někde na loukách, v hájích, na lesních mýtinách nebo na polích. Menší či větší, s pomníky, kaplemi nebo jen prosté náhrobky. Vždy v dobrém stavu a pod mezinárodní ochranou. Na jejich vznik dohlíželo Oddělení válečných hrobů vojenského velitelství v Krakově (Militär-Kommando Krakau). Pracovali zde mezi jinými skvělí malíři a architekti, Poláci Alfons Karpiński, Jan Szczepkowski, Henryk Uziembło, Slovák Dušan Jurkovič a Čech, jednoletý dobrovolník, desátník Adolf Kašpar. Ten poslední je autorem krásného obrazu Matky Boží Čenstochovské, který se nachází v kapli na hřbitově u Przełęczce Małastowské, hned vedle silnice z Gorlic do Gładyszowa.

...

A generál Klecanda v roce 1932 přikázal všem důstojníkům své pražské divize, aby si přečetli *Švejka*.

Česká dělostřelecká polonéza

Prvním organizátorem dělostřelectva bojujícího po letech útlaku za nezávislost Polska byl budoucí generál a velitel divize, sto procentní Čech z Protivína a hrdina polských školních čítanek. Jmenoval se Ottokar Brzoza-Brzezina a svou kariéru začal v Nowém Targu.

Ottokar Brzezina se narodil v roce 1883 v jihočeském Protivíně. Studoval Kadetní dělostřeleckou školu ve Wiener Neustadt a odtamtud se už jako důstojník dostal do Pol-

ního dělostřeleckého pluku č. 31 ve Stanislawově ve východní Haliči. Od srpna 1903 už sloužil v Pluku horského dělostřelectva v Nowém Targu. Po několika letech byl přeřazen do zálohy a následně se stal členem Polského střeleckého svazu. V srpnu 1914, po vypuknutí první světové války, se přidal k polským legiím. Tam se podle rozkazu velitele Józefa Piłsudského z 27. srpna 1914 ujal organizace dělostřeleckého oddílu polských legií. Ještě předtím si řádně přidal k českému příjmení polský pseudonym „Brzoza“.

Ozbrojené síly pod vedením Brzozy-Brzeziny čítaly 125 mužů: 2 oddíly a 20 starých horských děl kalibru 70 mm po Rakušanech, která ještě střílela za použití střelného prachu. Jednotka byla převelena do Borku Fałęckiego u Krakova, absolvovala výcvik a obdržela nové vybavení, aby mohla být následně vyslána na frontu. Dělostřelecká legie pod vedením Čecha z Protivína se zúčastnila všech důležitých bitev legionářů s Rusy a později i polsko-bolševické války v letech 1919–1920. Sám Ottokar Brzoza-Brzezina zastával čím dál významnější funkce a těšil se rostoucí slávě. Polský básník Jan Lechoń o něm napsal báseň s názvem *Dělostřelecká polonéza*. Polské děti se ji učily zpaměti a následně ji s nadšením recitovaly: „Toť major Brzoza kartáčovými náboji střílí do moskevských pluků!“.

Ve svobodném Polsku sloužil v řadových jednotkách a na ministerstvu. Bezprostředně poté, co se v září 1939 dozvěděl o německém útoku na Polsko, se přihlásil do služby, velel divizi, bojoval a padl do německého zajetí. Jako Čecha ho brzy propustili. Zapojil se do konspirační činnosti, ukrýval Židy a dostal se do německého zajateckého tábora Oflag II. C Woldenberg. Hned po válce se vrátil do Polska. Zemřel v roce 1968. Polská emigrační vláda ho po smrti povýšila na brigádního generála.

Hlavní město polsko-českého hokeje

Nowy Targ je město na severní straně Tater u soutoku Černého a Bílého Dunajce. Město založené ke konci 13. století proslulo hlavně díky obchodu s Uherskem, kožešinám, ovčím sýrům, vznětlivé povaze a hrdosti horalů. Dnes slávu Nowého Targu šíří především hokejisté. Polští i čeští.

Sportovní klub Podhale Nowy Targ byl založen v roce 1932, hokejový oddíl v roce 1943. V Polsku se jim říkalo Szarotki [čes. Protěže, podle klubového znaku – pozn.překl.] a řádili na ledové ploše s temperamentem sobě vlastním, ale nemohli dosáhnout titulu. V roce 1964 najalo Podhale nového trenéra, Čecha z Litvínova, Františka Voříška. Učil horaly, jak hrát moderní hokej, vyhledával a školil talenty. V roce 1966 jeho tým získal v Polsku první mistrovský titul.

V dalších letech Podhale na polském ledě vítězilo a získalo do roku 1997 celých 17 mistrovských titulů. Pak přišla chudá léta a vedení klubu se o pomoc obrátilo znovu do Česka. V sezoně 2006/2007 za tým z Nowého Targu hráli 4 hokejisté z Čech: František Bakrlík (z Litvínova), Milan Baranyk (z Ostravy), Martin Vozník (z Havířova) a Marián Kacíř (z Hodonína). Čtveřice českých mušketýrů ve velkém stylu přivedla družstvo Protěží k dalšímu, tentokrát 18. titulu. Po deseti letech se tak malopolskému klubu znovu říká hlavní město polského hokeje.

V roce 2010 čeští mušketýři, až na Mariána Kacíře, získali pro tým Podhale Nowy Targ další mistrovský titul. Milan Baranyk byl v roce 2008 nejlepším zahraničním hráčem na polské ledové ploše. Martin Vozník – jako první český hokejista – přijal polské občanství. V polské reprezentaci hrál třiapadesátkrát (a na čtyřech mistrovstvích světa), v bíločervených barvách nastřílel devět branek.

Cymbergaj

Hra, která před více než sto lety přišla do Malopolska z Moravy a je populární dodnes, nejen mezi lidmi nad hrobem.

Cymbergaj je náhražkou fotbalu. Mince zastupující míč se položí na hladký stůl nebo lavici a pomocí hřebenu nebo cvrnknutí je nutné ji dopravit do branky protivníka. Hra pravděpodobně vznikla v c. k. posádkách v Haliči a na moravském pohraničí mezi vojáky nižších šarží. Odtud se cymbergaj rozšířil ve školách a v celé společnosti. Hrál se v kantýnách, v internátech, na stanicích, v kriminálech. Název *cymbergaj* pochází z moravského nářečí ze začátku 20. století („cimbuřáky“ – peníze) ve spojení s německým „zimbeln“ (počítat rány bičikem, bít).

Malopolské kluby zaměřené na tuto hru vznikaly v 90. letech 20. století, mezi jinými v Krakově. První mistrovství cymbergaje zorganizoval v roce 1997 sportovní klub Baszta.

Středoevropský světec

Sochy svatého Jana Nepomuckého najdeme v celém Malopolsku, ve větších městech jsou okázalejší, často v kapličkách, u venkovských silnic menší, na podstavcích zarostlých mechem. Největší rezervací Nepomuckých je muzeum v Rabce-Zdroji. Svatý má vždy biret a lehce nakloněnou hlavu, vždy pět hvězd ve svatozáří, které symbolizují 5 písmen latinského slova „tacet“, tedy „mlčící“. Nejopečovanější jsou sochy Nepomuckých u mostů nebo brodů: střeží přeci nejen zpovědní tajemství a stojí na straně křivě nařčených, sv. Jan Nepomucký je rovněž patronem lidí pracujících u vody. A je to Čech jako poleno. Jenže v Malopolsku to málokdo ví.

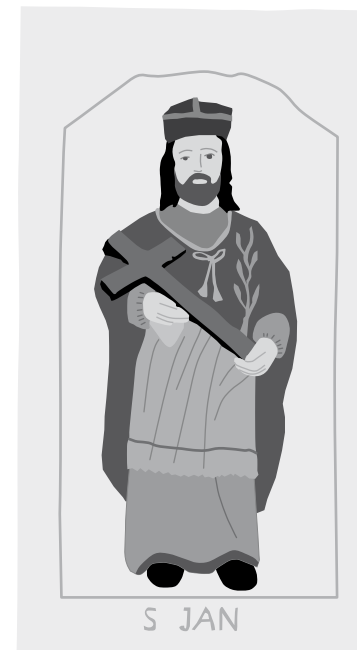
Budoucí svatý – patron zpovědního tajemství, kněz Jan Nepomucký (Johánek z Pomuku), byl 20. března 1393 za spiknutí s pražským arcibiskupem proti českému králi Václavu IV. mučen a pak vhozen z mostu do Vltavy, nad nímž se ihned objevilo pět hvězd: znamení, že do nebeské společnosti se připojil další svatý. Podle jiné verze se kněz Jan postavil proti králi, když chtěl jistý kostel povýšit do hodnosti katedrály. Ještě jiná, nejznámější verze tvrdí, že budoucí svatý byl zpovědníkem královny a nechtěl jejímu vznešenému manželovi prozradit zpovědní tajemství (konkrétně – s kým královna strávila noc). Všechny tři verze tvrdí, že Janovi byl před smrtí vyříznut jazyk a vložen zpět do úst. Tato relikvie – symbol mlčenlivosti – se nachází na Pražském hradě. Každý rok v květnu na svátek Jana Nepomuckého, kdy arcibiskup povznese relikviář do výše úst, jazyk svatého začíná pulsovat krví nebo alespoň mění barvu. Všichni přítomní to mohou vidět (autor těchto řádků to viděl také).

Zde je jedno z vysvětlení záhady zázraku: v době příprav svatořečení Jana Nepomuckého v roce 1719 byla provedena exhumace ostatků, které byly uloženy v kostele Svatého kříže na Starém Městě pražském, zbořeném ke konci 19. století. Z lebky vypadly kousky něčeho, co pražský lékař a univerzitní profesor úředně uznal za jazyk. Ve skutečnosti to byla seschlá mozková kůra, která propadla na dno lebky a mumifikovala se. Když lékař, který byl zřejmě krátkozraký, přiblížil ke svým očím hrudku, již považoval

za jazyk, pod vlivem vlhkosti z jeho dechu částičky krve obsažené v hrudce změnilly barvu na růžovou, možná i červenou. Stejný proces probíhá dodnes. Nakonec ostatky svatého spočinuly v chrámu sv. Víta na Pražském hradě.

Dalším zázrakem je určitě to, že všichni lidé neprávem obvinění ze zrady trůnu, nebo ti, kteří byli jinak křivě nařčeni, a rovněž všechny ženy, jež nemají vůči svým manželům příliš čisté svědomí – mohou mít absolutní jistotu, když se obrátí s prosbou k českému svatému, že jejich hřích nevyjde najevo, nebo že se o tom alespoň nedozví manžel. To vysvětluje velkou popularitu Jana Nepomuckého v Malopolsku. Co vše svatý žádá na oplátku a jaké nařizuje pokání – nikdo neví.

V kostele sv. Vojtěcha na Hlavním náměstí v Krakově je kaple s obrazem českého patrona zpovědního tajemství. Jedna z nejpůsobivějších malopolských soch Jana Nepomuckého je u kláštera božehrobců v Miechowě. V Iwanowicích svatý již více než 200 let stojí vedle mostu a „drží na uzdě“ potok Minóžka. Ve vesnici Laskowa lidé postavili v kapli Nepomuckého údajně vyloveného z řeky během povodní v roce 1924. Klanějí se mu rovněž návštěvníci, kteří silnicí od Popradu vjíždějí do města Stary Sącz, chodci na ulici Lwowské u mostu na Kamienici a při vjezdu do muzea Miasteczko Galicyjskie. Nelze si ho nepovšimnout a neoceňit jeho práci patrona. Je všude, jelikož hodně osob po obou stranách Karpat potřebuje jeho pomoc. Největší sbírka Nepomuckých se nachází v Muzeu Vladislava Orkana v Rabce-Zdroji, ulice Orkana 2, v dřevěném kostele s muzejní expozicí. Patron zpovědního tajemství – je jedno, jestli byl vytesán s barokní pečlivostí, nebo jen několika tahy dláta – vždy dojímal a bude dojímat svojí

Sv. Jan
Nepomucký
v Mogilanech

upřímnou starostlivostí o všechny, i ty největší hříšníky, kteří se mu svěří se svými problémy.

V muzeu v Rabce skončily sochy z celého Podhalí, vystaveného neustálým útokům horských bystrin a chráněného – někdy pouze – českým světce. Zda se horalky rovněž obrací o pomoc ke svatému Janovi i se svými osobními problémy – o tom již kustod muzea mlčí. Je vázán, stejně jako světce, služebními tajemstvími.

Politici a znalci umění nazývají dnes Jana Nepomuckého „středoevropským světce“. Muzeum Těšínského Slezska v Těšíně, které o sochy českého světce rovněž pečuje, nás dokonce ujišťuje, že střední Evropa je všude tam, kde stojí sochy Jana Nepomuckého.

Jak se králova dcera vydala do Tater

První turista (přesněji řečeno, turistka) zmíněný v kronikách se vydal do Tater v pondělí 11. června 1565. Touto historickou osobou byla Beata Łaska, dcera Katarzyny Telniczanki, české milenky krále Zikmunda Starého.

V roce 1509 se musel polský král Zikmund Starý před plánovanou svatbou s Barbarou Zaploya s bolestí v srdci rozloučit se svou oficiální milenkou, devětadvacetiletou Češkou Kateřinou Ochstatovou, přezdívanou Telničanka. Kateřina pocházela ze vsi Telnice na Moravě a její andělská krása plně vyvažovala nízký původ. Její vztah s králem trval od roku 1498. Přestože pocházela z prostého lidu, byla na evropských dvorech přijímána se všemi poctami náležícími královně – kdo by se přeci opovážil rozhněvat mocného Jagellonce!

Po bolestném loučení plném slz Zikmund koupil své české milence dům U bílé hlavy (Pod Białą Głową) na ulici Bracké v Krakově. Získala od něj také městečko Słomniki, vesnici Rakowice poblíž Krakova – a ne ledajakého manžela, nýbrž velkého kancléře královského pokladu Jędrzeje Kościeleckého. Kateřina tedy byla zámožná (v roce 1517 ještě zdědila majetek po své moravské sestře Markétě), velmi vážená a krásná. Krakovem se šířily pověsti o její účasti na zábavách dvorní mládeže, neutuchajícím zájmu o šperky, šaty a vlivné muže,

pokračujícím vztahu s králem, který ani nechtěl pomyslet na to, že by se musel vzdát jejich půvabů, a léčebných praktikách, během nichž provozovala černou magii. Zemřela ve Vilniusu v roce 1528 a její tělo bylo na králův rozkaz převezeno do Krakova.

Zikmund I. Starý s Kateřinou zplodil tři děti – Jana (budoucího vilenského biskupa), Reginu a Kateřinu. Čtvrtým dítětem byla pravděpodobně Beata (narozena v roce 1515 už po matčině svatbě s kancléřem). Vyrostla na dvoře královny Bony, což jen posílilo šuškanou o jejím královském původu. 3. února 1539 Beatu provdali za velmi bohatého Ilju Ostrožského, s nímž se seznámila na wawelském dvoře královny. Ilja zemřel údajně na následky otravy po šesti měsících manželství. Dalším manželem krásné Češky byl v roce 1564 sieradský vévoda Olbracht Łaski. Právě s ním v květnu 1565 přijela obchodně (ale i za zábavou) do slovenského Kežmaroku, odkud se v jedno červnové pondělí vydala do Tater – pravděpodobně do Kežmarské doliny. Kronikáři zaznamenali, že „ji doprovázelo mnoho lidí z města“ a že se vévodkyni výlet, i to, co během něj viděla, velmi líbily.

Později ji pan vévoda, jemuž v neopatrnosti svěřila právo disponovat obrovským majetkem po rodině Ostrožských, uvěznil na hradě v Kežmaroku na celých jedenáct let. Zemřela v roce 1576.

Čech ze Strážyské doliny

V roce 1892 v Tatranském dvoře v Zakopaném, v tzv. kasinu spolku Towarzystwo Tatrzańskie, věnovala skupina nejvýznamnějších obyvatel Zakopaného hostovi z Prahy, Edvardu Jelínkovi, ozdobnou truhlici s rytinami. Čech byl hluboce dojat a děkoval jim plynulou spisovnou polštinou. Dodnes je po něm pojmenovaná skála ve Strážyské dolině.

Těžko říci, proč se pražský literát a publicista, úředník a kustod městského muzea v Praze natolik zamíloval do Polska, a zejména do Tater, kam se několikrát od roku 1887 vrátil. Největší roli tu nejspíš sehrála polská literatura a umění, jichž si tolik cenil. Edvard Jelínek

(1855–1897) napsal řadu skvělých studií a povídek, věnovaných polské literatuře i dějinám kultury a polských zvyků. Byl v blízkém kontaktu s významnými Poláky, kteří měli stejnou slabost pro Tatry, patřil mezi ně Walery Eljasz a Stanisław Witkiewicz. Na žádost Jana Matejky prohledával české archivy, aby našel jeho české předky. Zajímal se o osudy Poláků, které život zavál do českého hlavního města. V Praze organizoval výstavy polského umění, zejména pak malířství, jehož obdivovatelem byl po celý svůj život. Byl vášnivým slavjanofilem, věřil v možnost a nutnost blízké spolupráce slovanských národů, zejména pak Čechů a Poláků. Tuto myšlenku propagoval na stránkách českých časopisů a zároveň nezapomínal pět ódy na krásy Zakopaného a Tater. Jeho současníci uměli projevit svůj vděk: v roce 1891 polské dámy v Praze uspořádaly slavnostní večírek na počest „profesora Edvarda Jelínka, největšího přítele Poláků v dějinách zemí Koruny české“.

V roce 1897 byla na skále ve Strážyské dolině umístěna železná pamětní deska na počest předčasně zemřelého Jelínka – je na ní basreliéf s jeho podobiznou od Tadeusze Breyera. Poláci uctili památku Čecha s polským srdcem na popud samotného Henryka Sienkiewicze a dalších Jelínkových přátel a příznivců. Skála ve Strážyské dolině nese jeho jméno, což bylo již před více jak stoletím vnímáno – poněkud předčasně – jako symbol rozvíjejícího se polsko-českého přátelství.

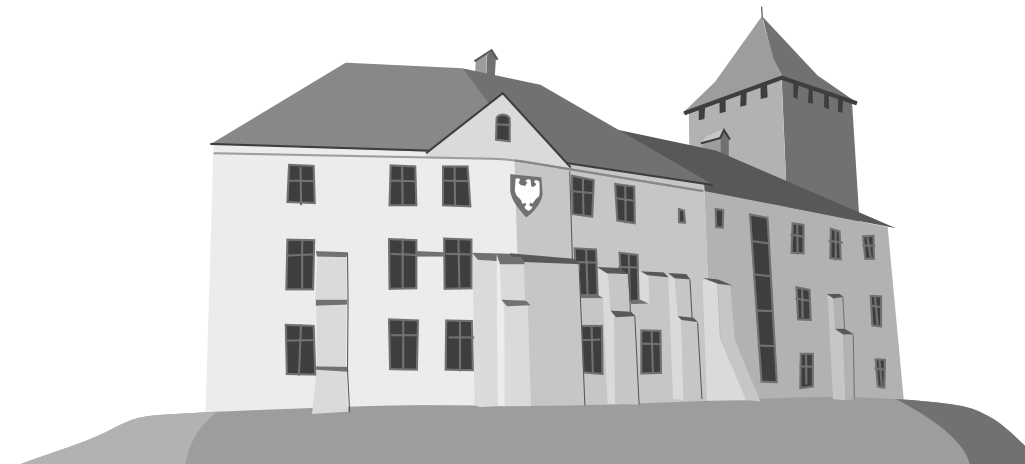
S Edvardem Jelínkem se krakovská literární společnost rozloučila 26. května 1897 slavnostním smutečním obřadem v kostele sv. Anny. Zároveň tak zemřelému vzdala dík za to, že svůj osobní archiv odkázal sbírce Jagellonské knihovny. O čtyři dny později přišel krakovský Literární svaz (Związek Literacki) s nápadem vybrat mezi Poláky a Čechy 8 tisíc zlatých rýnských na založení stipendia nesoucího jméno velkého přítele Poláků. Stipendium mělo být přiznáváno Čechům, kteří toužili završit své studium v Krakově a Polákům, kteří chtěli studovat v Praze.

Krásné město Osvětím, lágr Auschwitz

Město s osmisetletou historií leží na obou březích řeky Soły poblíž jejího ústí do Visly. Městská práva obdrželo v roce 1291. V roce 1327 složil v Opavě osvětim-

ský kníže Jan I. Osvětimský zvaný Scholastik lenní slib českému králi Janu Lucemburskému. Osvětimské knížectví s městem Osvětím patřilo českému království až do roku 1454, kdy připadlo králi Kazimírovi Jagellonskému a vrátilo se do Polska. V roce 1939 byla Osvětím přejmenována na Auschwitz a Polsko na Třetí říši. Co následovalo, moc dobře víme my i zbytek světa.

Hrad
v Osvětím

První zmínky o Osvětím pocházejí ze 12. století, kdy byla vyplněna Tatary. O sto let později k městu přibýly hradby a osvětimské panorama oživila čtyřhranná věž z červených cihel, která patřila k hradu osvětimských knížat. Úřadoval v ní „mistr svaté spravedlnosti“, neboli kat. Měl plné ruce práce: zlotřilců bylo v pohraničí víc než dost.

Osvětím byla důležitou křižovatkou obchodních, poštovních a diplomatických tras. Koncem ledna 1454 se tu společně se svou družinou sestávající z rakouských a českých pánů zastavila dcera Albrechta Habsburského, princezna Alžběta Habsburská. Princezna pospíchala do Krakova na svatbu se synem Vladislava Jagelly, Kazimírem

Jagellonským. Od 27. do 29. července 1417 v sídle osvětimských knížat (dnes na ulici Zamkowa 1) pobýval Vladislav Jagellonský na své cestě do Prahy, kam si jel pro svaťováclavskou korunu – 22. srpna téhož roku mu ji Mikołaj z Kamieńce Podolského v katedrále sv. Víta položil na hlavu. Budoucího krále tehdy doprovázeli jeho rodiče, král Kazimír s Alžbětou, tři polští biskupové, sedm slezských knížat, 7 tisíc jezdců a 2 tisíce pěšáků. Byly to pro malou Osvětim velké, největší dny.

Míjely měsíce, roky, staletí. Po útoku nacistického Německa na Polsko 1. září 1939 byla Osvětim násilím připojena ke Třetí říši. V polovině roku 1940 Němci založili ve starých polských kasárnách na předměstí Osvětimi koncentrační tábor pro Poláky podezřelé z vedení nebo účasti na protiokupačním odbojovém hnutí. O pár let později, když se v Berlíně rozhodlo o „konečném řešení židovské otázky“, se stal Konzentrationslager Auschwitz-Birkenau, příhodně ležící na železniční trase, hrůzostrašným nacistickým táborem smrti. Ode dne, kdy přijel první transport (červen 1940), až do okamžiku osvobození tábora zde bylo podle různých odhadů zavražděno 1,1 až 1,5 milionů lidí. V roce 1944 byla čtyři krematoria schopná během 24 hodin spálit 4 416 těl lidí zavražděných v plynových komorách pomocí cyklonu B.

Pod koncentrační tábor Auschwitz spadalo dalších 40 táborů, mezi nimi například tábor v Chełmku, kde vězni pracovali v továrně na boty, již Němci zabavili, i ve vzdáleném Brně, kde od října 1943 až do osvobození muselo 250 českých vězňů KL Auschwitz pracovat na dokončení stavby Technické akademie SS a policie. Mezi registrovanými vězni koncentračního tábora v Auschwitz bylo v dubnu roku 1942 asi 740 Čechů (tvořili 3,2% všech vězňů), zato v prosinci téhož roku jich bylo už 3 216 (10,5% z celkového počtu). Potom jejich počet začal klesat. Celkem prošlo koncentračním táborem Auschwitz přibližně 7 tisíc lidí české národnosti. Velmi mnoho z nich bylo členy Sokola – tradičně a otevřeně vlastenecké organizace. Do tábora byli posíláni převážně z Prahy, Brna, Olomouce a Opavy – odtamtud totiž vyjížděly transporty s několika desítkami až stovkami lidí přímo do Osvětimi.

Z tábora-ghetta v Terezíně přijížděly do Auschwitz transporty s obyvateli židovské národnosti z Protektorátu Čech a Moravy. První takový transport dorazil do Osvětimi v roce 1942. Čeští Židé nebyli ihned podrobeni selekci, ale byli umístěni do půlroční

karantény. Mohli bydlet se svými rodinami a nebyly jim oholeny hlavy. To všechno ale neodvrátilo jejich konečný osud.

Celkem se stalo obětmi tábora Auschwitz 46 tisíc českých Židů, kteří před válkou patřili k československé intelektuální a umělecké elitě. Do táborového orchestru, který denně před bránou s nápisem „Arbeit macht frei“ vyprovázel a vítal pochodující komanda vězňů, patřili i takoví hudební géniové jako **Viktor Ullmann** – skladatel a dirigent narozený v Těšíně, ale spojovaný s Prahou, **Pavel Haas** – rovněž slavný skladatel židovské národnosti, původem z Brna. Oba, stejně jako většina českých Židů, prošli táborem v Terezíně a zemřeli v koncentračním táboře Auschwitz. Po válce se jako skladatel a učitel hudby proslavil **Hans Krása**, autor dětské opery *Brundibár* věnované dětem, které měly skončit v plynových komorách. V terezínském ghettu ji hráli pětapadesátkrát. Sám autor zemřel v roce 1944 v plynové komoře v Auschwitz-Birkenau. Orchester ženského tábora od srpna roku 1943 vedla v celém předválečném hudebním světě známá **Alma Rosé** – židovská houslistka, neteř Gustava Mahlera, velkého českého skladatele židovského původu. Vytáhli ji z „experimentálního bloku“, vedení tábora se jí a jejím orchestrem chlubilo před každou delegací z Berlína. Alma Rosé zemřela 4. dubna 1944. Pražský houslista **Ota Sattler** byl donucen hrát *Hot a Jid a Weibele (Žid měl ženu)*, když mu přímo před očima odváděli ženu a tři syny do plynové komory.

Oba orchestry – mužský i ženský – z tábora Auschwitz-Birkenau odvezli v říjnu roku 1944. Místo nich vznikl nový orchestr sestávající převážně z Poláků a několika Němců, Rusů a Čechů. Tito čeští hudebníci byli nejspíše posledními Čechy v koncentračním táboře Auschwitz – opustili ho společně s ostatními v lednu 1945.

Paměti všech obětí z Československa a Maďarska zavražděných v koncentračním táboře Auschwitz-Birkenau byla věnována první stálá národní výstava otevřená v roce 1960 v táboře smrti. Od roku 2002 představuje způsob deportace vězňů z bývalého území Protektorátu Čech a Moravy do tábora Auschwitz nová stálá expozice: „Vězni z Čech v KL Auschwitz“, která se nachází v bloku č. 16. Toto pamětní místo – Muzeum Auschwitz-Birkenau v Osvětimi – navštívilo v roce 2010 přibližně 1,4 milionu lidí; tři procenta z nich tvořili Češi.

Druhý Zlín

Malé městečko v osvětimském okrese na soutoku Visly a Przemszy, mezi městy Osvětim a Libiąż. Nejlépe se sem dostanete po dálnici A4 nebo po silnici vedoucí z Krakova směrem na obec Liszki a Osvětim. Teprve po druhé světové válce se díky českému obuvnickému průmyslu začalo Chełmku hrdě říkat „hlavní město polských bot“. A za všechno může Tomáš Baťa, Čech ze Zlína.

Tomáš Baťa (1876–1932), zakladatel rodu obuvníků, byl majitelem stovky továren na výrobu obuvi, kterou prodával v šesti tisíci obchodech, zpočátku jen v Rakousku-Uhersku (které zahrnovalo i Lvov, Krakov, Tarnov nebo Nowy Sącz), později i v dalších 90 zemích světa. Přezdívalo se mu středoevropský Rockefeller. V obchodech zavedl dnes všeobecně známou a používanou „baťovskou cenu“, která vždy končí číslem 9, místo 800 korun například 799 korun. Nejdřív obchodoval s bačkorami. Od roku 1894 byl majitelem závodu na výrobu obuvi ve Zlíně na Moravě. Úspěch mu přineslo novátorské využití tehdy levných dopravních prostředků (automobilů, později i letadel, která přivážela náhradní díly do strojů). Od Fordových automobilových závodů převzal pásovou výrobu. Z Lynnu ve státě Massachusetts přivezl do Evropy nápad na využití obuvnického kopyta pro pravou i levou nohu ve velkovýrobě dámské a dětské obuvi. To umožnilo rychlejší výrobu bot s vyšší životností za výrazně nižší cenu. Za první světové války 50% vojáků Rakousko-Uherska bojovalo i umíralo v botách z Baťových závodů.

Práce v závodech, i když málo placená, byla v letech 1914–1918 velmi vyhledávaná, protože zaměstnance chránila před frontou. Baťa nikdy, ani v nejmenším, byť to pro něj nejednou znamenalo obrovské finanční ztráty, nesplnil žádný z požadavků stávkujících dělníků (první protesty začaly v roce 1906): „Nikdo mi nebude diktovat, kolik mám dát komu najíst. Jsem poctivý, věřím v Boha a nikomu poctivému a pracovitému se nebude v mém závodě dít bezpráví.“

Ještě v roce 1903 sám sebe označil za „kolektivistu s komunistickými sklony“ a tvrdil, že „se mu dělá špatně při samém pomýšlení na kapitalismus“. Ve svých závodech neto-

Sídlíště
Baťi
v Chełmku

leroval kuřáky, alkohol a odboráře. Od zaměstnanců vyžadoval absolutní disciplínu, šetrnost a úctu k práci. Dělníci mohli spořit pouze v Baťových spořitelnách, nakupovat pouze v Baťových obchodech a bydlet v domcích, které postavily jeho závody. Z tribuny během prvomájových pochodů továrník přijímal pozdravy od spokojených dělníků, jimž pak zaplatil májovou veselici. Dokonce i v plánování svateb zaměstnancům pomáhalo personální oddělení, které se snažilo dávat dohromady vhodné páry. Ve dvacátých letech, když novináři nepravdivě informovali o Baťově bankrotu a jeho následné sebevraždě, nechal továrník ve všech větších městech v Evropě vylepit plakáty:

Nejsem bohatý
Nejsem chudý
Nejsem bankrotář
Vyplácím slušnou mzdu
Poctivě platím všechny daně
Vyrábím dobré boty
Račte se přesvědčit.

V roce 1930 začaly Baťovy závody hledat možnost, jak expandovat do Malopolska. Pro své závody si vybral Chełmek – díky jeho dobré dostupnosti (mj. železniční trať Vídeň–Lvov, splavné řeky Przemsza a Visla), blízkosti Slezska a nepřeborné nabídce levné pracovní síly. V roce 1931 byly na obecních pastvinách postaveny první dvě výrobní haly na koženou a gumovou obuv. 19. března 1932 navštívil Chełmek sám Tomáš Baťa senior a slíbil, že se nová pobočka závodů a s ní i celé malopolské městečko stane „druhým Zlínem“, spolu se závodem bude postaveno sídliště pro dělníky, jídelny, kostel, jesle, škola, hřiště, obchody... Prostě všechno. Ředitelem závodu a zároveň předsedou Polské obuvnické společnosti „Baťa“ se stal Alois Gabesam, kterého sem poslali ze Zlína, dvaadvacetiletý, napůl Čech a napůl Němec, nejbližší spolupracovník Tomáše Bati. Sám legendární zakladatel závodů zemřel krátce po návštěvě Chełmku během letecké nehody, při níž křídlo jeho letadla zavadilo o komín zlínského závodu. Jeho syn Tomáš Jan Baťa, přezdívaný Tomík, odmaturoval na londýnském gymnáziu na první pokus, ale obuvnickou zkoušku složil až napotřetí. V roce 1939 odjel do Kanady, aby tam rozšířil rodinný podnik. V únoru 1990 poprvé od roku 1939 navštívil Československo. Na letišti v Praze jej přivítaly nápisy na transparentech: „Chceme být vykořisťováni“ a „Dejte nám demokracii v botách od Bati“. V rozhovoru s polským novinářem sliboval, že se bývalé Baťovy závody v Malopolsku opět brzy stanou součástí koncernu založeného jeho otcem. Ujišťoval ho slovy: „Již jsem o tom mluvil s tím vaším Wałęsou.“

18. dubna 2007 Thomas John Baťa navštívil Chełmek a zúčastnil se slavnostního otevření Pamětního Baťova domu (Staichova ulice č. 3, odbočka z Baťovy ulice) a převzal titul čestného obyvatele města Chełmek. Pořadatelé celé akce byli členové sdružení „Klub přátel myšlenek Tomáše Bati.“ Zemřel 1. září 2008.

V roce 1939 se v desetitisícovém Chełmku v devíti výrobních halách Bati vyrábělo 80 tisíc párů bot týdně; ty byly následně dodávány do 28 firemních prodejen v Polsku. Krakovskou prodejnu na ulici Floriánské se neznámí pachatelé pokoušeli (ze zřejmých důvodů) zapálit. Po druhé světové válce byly závody zestátněny. V 90. letech 20. století je potkal stejný osud jako další zadlužené společnosti – nevydržely konkurenční nápor obuvi dovážené hlavně z dálného Východu.

Stopy zašlé slávy „hlavního města polské obuvi“ můžeme dnes najít v solidních, starých zdech sociálního bydlení a obytných domů, které dal Baťa postavit pro zaměstnance svého závodu v Chełmku, a v lidské paměti. V některých malých obchodech, jichž v Chełmku a okolí stále ubývá, visí z dnešního hlediska velmi šokující tabule – svědectví velikosti a stálého vlivu českých závodů ze Zlína: „Laskavě Vás žádáme o promyšlený a šetrný nákup“.

Teplé pivo je horší než studená Němka

Malopolská kuchyně v sobě spojuje tradice i kulinární záliby národů rakousko-uherské monarchie: Poláků, Němců, Rakušanů, Židů, Slováků, Rusínů, Čechů, Italů, Rumunů, Chorvatů nebo Maďarů. Malopolané jsou masožraví. Nejraději mají vepřové, pak hovězí a telecí, nejméně oblíbené je jehněčí a skopové. Dva poslední jmenované druhy masa jsou nejběžnější v regionálních restauracích na Podhalí. A jelikož jsou teď lidové podniky v módě, můžeme jídla s jehněčím masem úspěšně hledat všude od Krakova až po Krynici.

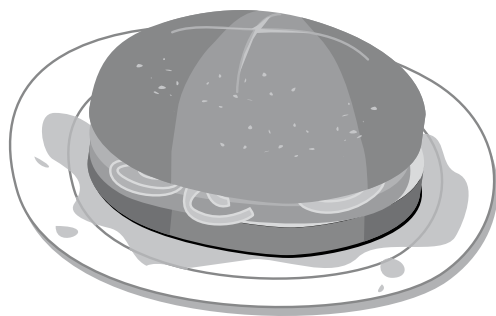
Ještě v 18. století kolovala po Malopolsku básnička:

U Čechů, našich bratrů, se z otce na syna dědí,
To, že nade všechna jídla hrách nejraději jedí.

Jistě pravdivý postřeh, dnes ale český vliv nepoznáte na každém talíři podle hrachu, nýbrž především podle velkého množství použitého kmínu. Nejvíce se ho samozřejmě dává do vepřové pečeně a do tzv. „krakovské máčenky“ – plátku vepřové krkovičky nebo dušené kotlety s cibulí, vloženého do obyčejné bílé pšeničné housky. Máčenka, která pochází z dob Rakousko-Uherska, je typicky malopolským jídlem a mnoho obyvatel Krakova svatosvatě věří, že je prababičkou amerického hamburgeru.

Často se v jídelních lístcích objevují „české“ **knedlíky**, které se podávají jako příloha k masu, plavou v hutné omáčce a jsou převážně vyráběny přímo na místě! V dobrých

restauracích je připravují ze suché housky nakrájené na kostičky, namočené v lívančovém těstě a vytvarované do koule. Z bramborového těsta se dělají ovocné knedlíky (nejčastěji švestkové, meruňkové nebo s jablky), sypané cukrem a polévané strouhankou osmaženou na másle. Knedlíky z obchodu, předem nakrájené, které jsou v Česku všudypřítomné, servírují v levnějších podnicích, nejčastěji ke guláši. V Malopolsku, podobně jako v Čechách, bylo kdysi populární vyprávění o přihlouplém rakouském císaři Ferdinandu I. Dobrotivém, který tak miloval knedlíky, že jimi podmiňoval svůj podpis na státních dokumentech. Když oblíbené knedlíky na talíři chyběly, říkával: „Keine Knödeln, keine Unterschrift!“ („Žádné knedlíky, žádný podpis!“).

Krakovská
„máčenka“

Nikdo v bývalé Haliči nepoužije knedlíky jako přílohu ke smaženému řízku nebo k pýše polské kuchyně – bigosu. Tato jídla se v Malopolsku nejčastěji servírují s bramborovou kaší. Brambory se podávají v různých podobách – nejčastěji jako v Čechách všudypřítomný bramborový salát. Češi milují malopolské okurky nakládané s množstvím kopru a česneku. Český tisk kdysi s jistým zadostiučiněním zaznamenal tiskovou zprávu, která potvrzovala dobrý vkus českých strávníků – ve Spojených státech si 90% odsouzených na elektrické křeslo přeje k poslední večeři steak s hranolkou a okurkou „Krakus“!

Smažený vepřový řízek (kotlet schabowy), povinně figurující na malopolských jídelních lístcích, je naklepaný plátek vepřového (v typické formě s kostí), obalený v mouce, rozšlehaném vejci a strouhance, smažený do zlatova, který sdílí talíř s dušeným zelím. Vzhledem – ale pouze vzhledem – připomíná český „řízek“, rozdíl je v tom, že se nepřipravuje z krkovičky a nikdy jej neuvídíme za chlazeným pultem bufetu, kde už několik dnů, jak tomu bývá v Česku, čeká na zoufalce, který si ho koupí. Bližší české kuchyni je například smažené kotlety, vídeňský řízek (Wiener Schnitzel), naklepaný a v trojbalu smažený plátek telecí kýty, servírovaný s plátkem citronu. Do Malopolska

tento recept přivezli rakouští a čeští zaměstnanci vídeňské vlády, prosadila si jej rovněž důstojnická kasina. Na obou stranách Karpat málokdo ví, že vlastní vídeňského řízku je Itálie, přesněji Milán. Slavný český (i když téměř úplně poněmčený) maršál Radecký, s sebou během návratu do Rakouska po vítězném italském tažení v roce 1849 přivezl zajatého italského kuchaře, mistra ve smažení „cotoletta alla milanese“. Starý maršál naučil jíst řízky celou Vídeň, Vídeň zase Prahu a pražští poddaní císaře Františka Josefa Halič. Polská kulinární autorita Robert Makłowicz připomíná, že maso na Wiener Schnitzel musí být vhozeno na dostatečně rozpálený tuk a po usmažení je nutné přebytek tuku odstranit papírovým ubrouskem. „Nejlépe,“ radí Makłowicz, „je sednout si na řízek a pokud se na kalhotách neobjeví mastné fleky, znamená to, že se s řízkem zacházelo správně.“ Jeho radu věnujeme dnešním návštěvníkům z Prahy.

Upozornění: na území Malopolska se smaženému řízku říká „kotlet“, mimo Malopolsko – „schnitzel“. V Malopolsku je řízek názvem pro mleté maso smíchané s namočenou houskou a cibulí, vytvarované do silné placky smažené na oleji. V blízkém Slezsku nazývají takový řízek „karbinadlem“ nebo „karminadlem“. Při objednávce tohoto jídla, zejména v podřadnějších podnicích, je nutno být (ze zřejmých důvodů) velmi opatrný. Ne nadarmo se mu zlomyslně říká „co týden dal“.

Maršál Radecký byl rovněž autoritou, na níž se odvolávalo mnoho mužů, když se domáhali u svých manželek každodenní skleničky červeného vína. Právě tolik pil „otec vojáků“, který – jak se učilo na školách – se dožil 92 let, z nichž rovných 72 strávil na vojně, a největších vítězství dosáhl ve svých 83 letech. Bohužel v malopolských obchodech, i přes velký výběr vín, zřídka najdeme vína pocházející z České republiky.

Přívlastek „vídeňský“ se objevuje v Malopolsku u několika jídel, která se konzumují i v Česku. Patří k nim mezi jinými vídeňská vejce (vejce ve skle s trochou čerstvého másla) a kousky kuřete v trojbalu smažené v tuku. Nenajdeme tu však slavný Sacherův dort (pokusy o jeho dovoz z Vídně skončily fiaskem, je příšerně sladký a vyrábí se snad z té nejhorší čokolády). V krakovských a tarnovských nóbl restauracích je možné se setkat s **dortem Radeckého**: moučníkem s krémem z kaštanů a pistácií. Hotový dort je ozdoben vaflemi napodobujícími děla (jsou vyráběny z cukrové polevy podle vzoru pražských nebo brněnských cukráren).

Němcům a Čechům, které osud v 19. století zavál do Malopolska (západní Haliče), rovněž vděčíme za dodnes populární cukrárenské výrobky (vyráběné doma i ve velkovýrobnách). Jedná se především o **pišingr** – na přípravu velmi jednoduché křupavé oplatky (v klasické verzi) proložené kakaovým krémem. Patří sem také **štrúdl** (je téměř k neuvěření, v kolika malopolských domácnostech přetrvala tradice jeho pečení), tedy těsto vyválené na placku tenkou jako pavučina, které se pak peče s nejčastěji jablečnou nádivkou (před Vánoce se takové štrúdl, časově velmi náročné na přípravu, stále častěji dovážejí z Rakouska nebo Česka). A konečně jsou tu **buchty**, staré dobré české buchty z kynutého těsta, nejčastěji s povidly.

Hospody v Malopolsku nabízejí velký výběr piva, zahrnující i (drahé) české značky. Mezi nimi je nejdražší **Pilsner Urquell**, a to i točený. Do března roku 2011 bylo plzeňské pivo prodávané v Krakově, Grybově nebo Rabce-Zdroji nejčastěji vyrobeno v polském městě Tychy, což český pivář ihned poznal (potvrzeno veřejnými ochutnávkami v Těšínském Slezsku). Toto pivo má převážně správnou teplotu, někdy bývá přechlazené. Málokdy je moc teplé. Pomohla intenzivní reklamní kampaň propagující pivní kulturu, která probíhala pod heslem „Teplé pivo je horší než studená Němka“. Tuto akci od Malopolska převzal i zbytek Polska. Větším problémem je fakt, že dnes nikde v Polsku neumí (nebo nechtějí) správně natočit pivo: tak, aby zpravidla suchou sklenicí natočili z pípy najednou. Na reklamní akce, které v Malopolsku pořádají české pivovary, jsou zváni výčepní z Česka, nejčastěji z Opavy.

Z typicky českých alkoholických nápojů, lze v každém lepším malopolském podniku (což neznamená, že se jedná o nejoblíbenější značku) koupit **Becherovku**, která se tu většinou – stejně jako v Čechách – nesprávně podává teplá. Chybí ale tradice jejího používání v koktejlech. Větší uznání sklízí **moravská slivovice** a **český rum**, který se povinně vozí z každé výpravy za české hranice a pije se výlučně s čajem.

Velký zájem o českou kulturu a české zvyky můžeme pozorovat během často pořádaných „českých dnů“, na festivalech, filmových maratonech nebo dnech české kuchyně. Oblíbenou kulturní zábavou, inspirovanou Jaroslavem Haškem, je příprava českého „**grogu zpustlého námořníka**“ (je možné jej objednat v některých restauracích v Krakově nebo ve městě Nowy Sącz). Zde je recept přímo od autora Švejka: „Půl litru

vody dej svařit s 2–3 zrny nového koření, 10 zrny hřebíčku, kouskem skořice, citrónovou kůrou a šťávou z celého citrónu a přidej půl kila cukru. Po svaření přilij tři litry bílého vína a nech přejít varem. Pak přidej litr koňaku a znovu povař, ale dej pozor, aby to neuteklo! Po postavení na stůl se sundá puklice a páry se zapálí a hned zas se nádoba přikreje. Tím slavnostní obřad vaření grogu končí. A kdo ti řekne, že tam máš dát vanilku, tak mu dej přes držku!“

K těmto incidentům nedochází (i když je nelze vyloučit). Poláci v tomto receptu mění pouze množství cukru: v Malopolsku, na rozdíl od Česka, sladké alkoholické nápoje o své místo na barových pultech a v srdcích Poláků teprve bojují.

Grog

Venclícci, preclícci, boháci a pepíci

Pan Wenzel Pretzlitscheck alias Waclaw Precliczek předzdivaný Václav Preclíček byl v roce 1866 vorsteherem (starostou, náčelníkem) haličského města a okresu Capowice. Dříve pracoval jako konceptspraktikant v Bochni, kde se seznámil se svojí budoucí chotí, slečnou Hanserlovou, dcerou c. a k. okresního komisaře, pozdější věrnou společnicí a svědkyní své profesní kariéry. V tomto česko-německém manželství se narodila stoprocentní Polka, slečna Emilie. Peripetie této ctěné rodiny v prvním období haličské autonomie popsal Lvovský novinář Jan Lam ve vydaném v roce 1869 satirickém románu *Wielki świat Capowic (Velký svět Zapadáko-va)*. A od té doby se Čechům bydlícím v Haliči říkalo už nejenom „venclícci“ nebo „boháci“, ale i „preclícci“ – na památku pana Vorstehera z Capowic, který byl zosobněním bezohledné, tupé, bezduché a nenáviděné rakouské administrativy.

První větší množství Čechů od dob velkomoravského knížete Svatopluka se objevilo v jižním Malopolsku spolu s vojsky Marie Terezie v roce 1770, tedy dva roky před prvním

dělením Polska. Každý rok jich bylo více a více – byli to převážně poněmčení rakouští úředníci, horliví a absolutně, primitivně loajální jako všichni novokřtěnci. Ovládali polštinu (Čech vždycky rychleji pochopí Poláka než Polák Čecha), trochu znali zdejší mravy a zvyky. Spolu s úředníky, zástupci soudní moci a finančního úřadu (daně), četníky a důstojníky rakouských posádek, přišli i světšší duchovní, především faráři, ale i vyšší církevní hodnostáři. A také přistěhovalci, pro něž (jak o tom píše polský spisovatel a etnograf Antoni Kroh) chudá Halič, výrazně zaostávající za vysoce rozvinutými Čechami a Moravou, znamenala novou životní šanci. „Šanci pro podnikavé lidi, kteří ovládali své řemeslo. Přicházeli sem nejenom Češi – finanční a jiní úředníci nebo policisté, ale také mnoho obchodníků, průmyslníků, řemeslníků, inženýři, lékaři, středoškolští a vysokoškolští učitelé, lesníci, kvalifikovaní dělníci, a především sládci.“ V Malopolsku se pivovarům žertovně říkalo „české konzuláty“ a opakovalo se známý vtip o tom, že když Češi stavějí nové město, vždy nejdříve postaví pivovar a teprve pak hradby – jinak by neměli co zachraňovat.

Čeští úředníci nebyli oblíbení a není se čemu divit. Reprezentovali rakouského dobyvatele a ten chtěl, aby poddaní dodržovali termíny placení daní, vyřizovali si pasy nebo dodávali určený počet branců. Tyto požadavky se neslučovaly s polskou zlatou šlechtickou svobodou. Navíc politika Vídně vůči Polákům byla tvrdá, brutálnější a bezohlednější než v českých zemích nebo v ruském a pruském záboru [v 18. století došlo k trojímu dělení Polska, kdy si jeho území rozdělilo Rakousko, Prusko a Rusko – pozn. překl.]. Veškeré projevy národnostního citění – používání mateřského jazyka nebo udržování národních zvyků – bylo pronásledováno. A právě takový byl Čech Wenzel Pretzlitscheck, starosta městečka Capowice – necitelný a podezřívavý, Poláky s jejich věčným spiklenectvím, jazykem a tradicemi neměl, kulantně řečeno, v oblíbě.

V první polovině 19. století nic nenasvědčovalo tomu, že se vzájemné vztahy mezi domorodci a horlivými vykonavateli národnostní politiky Vídně, přistěhovalci z druhé strany Karpat, žijícími pod společnou, malopolskou střechou, zanedlouho zlepší. Ale přišel rok 1866 a Rakousko utrpělo další velkou vojenskou a politickou porážku, tentokrát v bitvě s Prusáky u Sadové poblíž Hradce Králové. Díky této prohře Halič získala autonomii, do škol a úřadů se vrátil polský jazyk, Poláci se mohli ucházet

o nejvyšší státní posty (včetně křesel premiéra a ministrů), ale také o posty armádní a církevní, byla zrušena preventivní cenzura, vytvořily se podmínky pro rozvoj národní kultury, vědy a umění. Tato nová národnostní politika Rakouska zahrnovala také jiné země černo-žluté monarchie (i Čechy, které nakonec autonomii nezískaly), ale v Malopolsku byla pocitována nejsilněji. Proto se nelze divit, že se starosta Wenzel Pretzlitscheck zapsal do České besedy a sám začal přesvědčovat vzdornou dceru, aby začala číst polské noviny.

Postupem času se přístup Poláků k Čechům začal měnit. „Vencličci“ (od jména Wenzel – Václav, patron Čech), „precličci“ nebo „boháci“ už se tolik nepodíleli na udržování chodu ještě stále bezduché, ale už ne tak protipolské rakouské byrokratické mašinérie. Objevili se ale Poláci, kteří byli stejně loajální vůči panovníkovi. Zároveň čeští přistěhovalci vrůstali svými kořeny stále hlouběji do malopolské země, ženili se s Polkami, plodili děti, které se – i když nezapomínaly na své české kořeny – stále více ztotožňovaly s polským národem. Skvělým příkladem je Jan Matejko, velký polský malíř bitevních scén. Občané českého původu se v rámci demokratických voleb stále častěji stávali starosty nebo primátory měst. Vynalézavost a profesní schopnosti Čechů musely budit a budily obdiv. V plucích a batalionech 1. sboru rozestých po celé Haliči společně sloužili Poláci i Češi. Jistě málokterý z nich věděl, že velký český král Přemysl Otakar II. o nich řekl už před šesti sty lety, že jsou „bratry stejné krve a jazyka“. Pravdivost těchto slov byla prověřena obyčejným přátelstvím, každodenním životem v kasárnách a společným pitím piva.

A kdesi ve velkých městech se rozvíjela spolupráce univerzit, umělců nebo sokolských organizací. Ne vždy a ne všude probíhalo toto utužování skutečné náklonosti,

a dokonce přátelství, bez překážek. Ale probíhalo. „Preclíčci“ už nebyli pejorativní přezdívkou a zněli polským uším stále sympatičtěji.

Potom skončila první světová válka. Stačilo jen pár let, aby „preclíčci“ a „pšonkové“ perfektně zvládli umění pošťuchovat se vzájemně klackem skrz čerstvě postavený plot. Vytrvale a důsledně jim v tom pomáhal tisk na obou stranách Karpat, bohužel zde musíme zmínit v Polsku největší tiskový koncern, krakovský Ilustrowany Kurier Codzienny.

Pak začala druhá světová válka a hned po ní československo-polské, naštěstí už ne tak dramatické, opakování látky, kterou jsme probírali v rámci hodiny před několika desítkami let. Následně jsme se nemohli blíže seznámit, protože nám to nedovolili. V dobách Solidarity československá média důsledně ukazovala Poláky jako špinavé, stávkami demoralizované, líné pašeráky a handlíře. Stejně špatný byl po mnoho let budovaný primitivní obraz „národa Švejků“, spojovaného pouze s nedodržením slibů, pivem, knedlíky, odmítáním vojenské služby atd. Zároveň jsme se vzájemně a jaksi z povinnosti ujišťovali, že nás spojuje oboustranné přátelství.

Dnes už změně tohoto stavu nestojí nic v cestě. Evropa to dobře zná. Nejdříve musí na nejvyšší vládní úrovni obou států vzniknout vhodné a smysluplné klima. Potom začíná spolupráce měst a obcí v příhraničních oblastech, a také v těch vzdálenějších, které sblížují totožné problémy, úspěchy a cíle. Začínáme se vzájemně poznávat, cítit rozdílnost našich mentalit, cítit k sobě vzájemné sympatie. Ještě to potrvá, ale jiná možnost neexistuje.

A právě proto vznikla tato kniha – průvodce po malopolských stopách potomků praotce Čecha: Kroka (Kraka), Vandy, Libuše, Doubravky, Přemyslovců, Žižky, Matejky, Machaczka, Jablonského, Hoffmana, Haška, Brzeziny, Nohavici...

Bibliografie

Borowiejska-Birkenmajerowa Maria, *Barbakan krakowski*, Krakov 1979.
Czechy i Polska na szlakach ich kulturalnego rozwoju, red. Jadwiga Grell, Krakov 1998.

Czuma Mieczysław, Mazan Leszek, *Austriackie gadanie*, Krakov 1998.

Czuma Mieczysław, Mazan Leszek, *Austriackie gadanie, czyli encyklopedia galicyjska*, Krakov 2002.

Encyklopedia Krakowa, red. prowadzący Antoni Henryk Stachowski, Varšava–Krakov 2000.

Herniczek Ewa, *Ikonoografia św. Wojciecha*, www.sztuka.sakralna.pl/isw.php
Jasienica Paweł, *Polska Jagiellonów*, Varšava 1979.

Jasienica Paweł, *Polska Piastów*, Varšava 1979.

Kopaliński Władysław, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Varšava 2003.

Kroh Antoni, *O Szwejků i o nas*, Nowy Sącz 1992.

Lam Jan, *Wielki świat Capowic*, Varšava 1956.

Leśniak Jerzy, Leśniak Augustyn, *Encyklopedia sądecka*, Nowy Sącz 2000.

Łopata Mirosław, *Groby żydowskich żołnierzy na cmentarzach I wojny światowej w Beskidzie Niskim*, „Magury” 2003, s. 6–24.

Mazan Leszek, *Polska Praga, czyli dlaczego Matejko lubił knedle*, Krakov 2007.
Orłoś Teresa Zofia, *Z dziejów krakowskiej bohemistyki językoznawczej*, „Slavia Occidentalis” 2002 nr 59, s. 59–62.

Paryscy Zofia i Witold, *Wielka Encyklopedia Tatrzańska*, Poronin 2004.

Pietrzyk Zdzisław, *Poczet rektorów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1400–2000*, Krakov 2000.

Sporniak Artur, Strzałka Jan, *Autobiografia*, Krakov 2004.

Szypowska Maria, *Jan Matejko wszystkim znany*, Varšava 1982.

Rożek Michał, *Przewodnik po zabytkach Krakowa*, Krakov 2006.

Waltoś Stanisław, *Krajobraz „Wesela”*, Krakov 1982.

Ziejka Franciszek, *Miasto poetów*, Krakov 2005.

Jmenný rejstřík nejdůležitějších osobností

Seznam osobností, které jsou v článku zmíněny, ale nejsou v tabulce uvedeny

Alžběta Habsburská 34, 109, 133, 134
Alžběta Pomořanská 15, 37, 44, 46
Anežka Přemyslovna (sv. Anežka Česká) 13, 50
Anna Jagellonská 35
Arnold Bamberký 13

Badeni Kazimír Felix 18, 61–63
Bakrlík František 127
Baluch Jacek 61, 112
Bandtkie Jerzy 59
Baranyk Milan 127
Baťa Tomáš 136–139
Baťa Tomáš Jan 138
Batowski Henryk 61
Beschi Eduard von 31, 94
Boleslav III. Ryšavý 12, 32
Boleslav Chrabrý 7, 12, 29, 31, 32, 96, 98, 120
Boleslav I. Ukrutný 11, 30, 32
Brodziński Kazimierz 107
Břetislav I. 12, 32
Brzoza-Brzezina Ottokar 18, 125, 126
Burian Václav 16
Byrtus Josef 10

Cyril, sv. 28

Długosz Jan 53, 90, 98, 109, 121
Doubravka (Dobrava) 29, 30–32, 84, 146
Dostalík František 17, 67
Drahomíra 29, 32
Dvořák Antonín 27, 69

Eliška Rejčka (Richenza) 122, 123

Ferdinand I. Dobrotivý 104, 105, 140
Ferdinand I. Habsburský 35
František Ferdinand d’Este 17, 48, 49
František Josef I. 48, 49, 63, 85, 94, 102, 123, 141
Frimml Josef 17, 67
Fügner Jindřich 70

Gabesam Alois 138
Gans David ben Šlomo 78
Gerhard Pražský 13, 101
Geršon Saul Jom Tov Lipmann ben Natan ha-Levi Heller 78
Grabowski Tadeusz 60, 61
Griffina 13, 14, 122, 123

Haas Pavel 135
Hanka Václav 107
Hašek Jaroslav 10, 102, 103, 142, 146
Hašek Richard 10
Hedvika z Anjou (sv. Hedvika) 15, 38, 52–54, 56, 58, 59, 109
Hofmann Vlastimil (Hofman Wlastimil) 91–92
Holoubek Gustaw 19, 93
Hus Jan 8, 55–57, 63–66

Chotková Žofie 17, 48–49

Ibráhím ibn Jakúb 11, 76
Isserles Moše 8, 78

Jablonský Boleslav (Karel Eugen Tupý) 17, 18, 84–86, 146
Jakub Polak 77
Jan Lucemburský 14, 15, 37, 42, 87, 101, 113, 133
Jan Jindřich Lucemburský 38, 45
Jan III. Sobieski 54
Jan Nepomucký (sv. Johánek z Pomuku) 128–130
Jan Pavel II. (Karol Wojtyła) 8, 31, 66, 103, 121
Jehuda Liva ben Becalel (rabi Löw) 78
Jelínek Edvard 17, 89, 131, 132
Jeroným Pražský 65
Jiří z Poděbrad 34, 104
Jindřich VII. Lucemburský 37
Jindřich z Nisy 101
Josef II. 39, 83
Judita Přemyslovna 13, 32–33
Jurkovič Dušan 125

Kacíř Marián 127
Kolloros Albin 17
Káňa Vašek (Stanislav Řáda) 18, 67
Karas Miroslav 10
Karel IV. 15, 16, 37, 38, 44–46, 54, 64, 113
Kazimír III. Veliký 15, 37, 42–46, 54, 76, 87, 108, 109, 113
Kazimír IV. Jagellonský 34, 35, 68, 109, 133, 134, 140
Kunhuta, sv. Kinga 52, 120–123
Klaus Václav 48
Klecanda Vojtěch Vladimír 123, 125
Kosmas 12
Krak (Krok) 11, 16, 24–26, 146
Krása Hans 135
Kroh Antoni 124, 144

Lehr-Splawiński Tadeusz 60, 61

Libuše 11, 24, 26, 27, 32, 146
Ludvík II. Jagellonský 9, 34-35

Seznam osobností, které jsou v článku zmíněny, ale nejsou v tabulce uvedeny

Nata Nathan Spira 78, 79
Nitsch Kazimierz 60
Nohavica Jaromír 10, 146

Ochstatová Kateřina (Telničanka) 16, 130
Olešnický Zbigniew 16, 65, 96, 108
Orloš Teresa 61

Pińsudski Józef 18, 69, 117, 126
Poniatowski Józef 16, 38, 39
Prchal Eduard Max 40
Preclíček Václav (Pretzlitscheck Wenzel) 143, 144
Přemysl II. Velkopolský 13, 111
Přemysl Oráč 32
Přemysl Otakar I. 13, 50
Přemysl Otakar II. 33, 110, 111, 122, 145
Przybyszewski Stanisław 69

Radecký Jan Josef Václav z Radče 141
Radim Gaudentius 12, 96
Rokycanská Kristýna 15, 87
Rosé Alma 135
Rozwadowski Jan 60
Rudolf II. Habsburský 113, 114
Rydel Lucjan 69, 80

Sattler Ota 135
Schindler Oskar 18, 79, 80
Sędziwój Michał (Michal Sendivoj ze Skorska) 113–115
Sienkiewicz Henryk 17, 132
Sikorski Władysław 39
Sichrawa Roman 117
Slavik Karol 116, 117
Soběbor 96
Spytek III. z Melsztyna 16, 65, 107–108
Srb Vladimír 68
Styka Jan 91–93
Suchecki Henryk 17, 60
Svoboda Ludvík 18, 19, 73–75

Szafraniec Jan 56
Štěkna Jan 15, 58, 59, 64

Seznam osobností, které jsou v článku zmíněny, ale nejsou v tabulce uvedeny

Švejk 10, 19, 102, 103, 125, 142, 146
Svatopluk 7, 11, 28, 143

Taszycki Witold 60
Tyrš Miroslav 70–72

Seznam osobností, které jsou v článku zmíněny, ale nejsou v tabulce uvedeny

Ullmann Viktor 135
Urbańczyk Stanisław 61

Václav I. (sv. Václav) 11, 16, 29, 30, 32, 96
Václav II. 13, 14, 31, 33, 35–37, 41, 43, 99, 101, 108, 110–112, 118, 119, 122,
Václav IV. Lucemburský 38, 45, 55, 66, 91, 128
Vanda (Wanda) 11, 24, 26, 27, 146
Vladislav I. Lokýtek 13, 14, 31, 33, 35–37, 42, 52, 87, 98, 99, 101, 103, 111
Vladislav II. 13, 33
Vladislav II. Jagello 15, 34, 38, 42, 52–54, 57, 58, 65, 66, 82, 83, 90, 109, 133
Vladislav II. Jagellonský 34, 108, 110, 134
Vojtěch Slavníkovec (sv. Vojtěch) 12, 16, 84, 96–98
Voříšek František 127
Vozník Martin 127
Vratislav I. 29, 32
Vratislav II. 12, 13, 32
Vrchlický Jaroslav 66–69

Seznam osobností, které jsou v článku zmíněny, ale nejsou v tabulce uvedeny

Węzyk Andrzej (Wanszyk Andreas) 56
Wierzynek Mikołaj 37, 44–47
Wyspiański Stanisław 27, 80

Seznam osobností, které jsou v článku zmíněny, ale nejsou v tabulce uvedeny

Zawisza Czarny (Záviš Černý z Garbova) 63, 90
Zeyer Julius 69
Ziejka Franciszek 67, 69
Zikmund I. Starý 16, 130, 131
Zikmund Lucemburský 15, 37, 38, 63–66, 109

Seznam osobností, které jsou v článku zmíněny, ale nejsou v tabulce uvedeny

Žižka Jan 73, 88, 90, 91, 146

Překladatelky knihy *Czeska Małopolska*:

RENATA PUTZLACHER se narodila v r. 1966 v Karvině. Básnířka, scenáristka, dramaturgyně, překladatelka a propagátorka české literatury v Polsku a polské literatury v ČR. Vystudovala polskou filologii na Jagellonské univerzitě v Krakově (1990). V letech 1989–2001 byla dramaturgyní polské scény Těšínského divadla. Zde založila v r. 1996 literární Kavárnu Avion, která není. V r. 2009 obhájila doktorát z polské literatury na Masarykově univerzitě v Brně, kde dodnes vyučuje současnou polskou literaturu a teorii a praxi překladu.

Vydala osm básnických sbírek, pro divadlo napsala a přeložila přes dvacet her. Překládá z češtiny, slovenštiny a polštiny, především poezii, dramata a texty písní (Karel Kryl, Jaromír Nohavica, Tomáš Kočko aj.); brzy vyjde v Krakově její překlad *Očitého svědka* Jiřího Koláře.

AGNIESZKA BUCHTOVÁ se narodila v r. 1992 v Českém Těšíně, od r. 1997 žije v Brně. Absolventka Gymnázia Matyáše Lercha (šestileté studium s výukou vybraných předmětů v jazyce francouzském), od r. 2011 studentka Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně.

Do češtiny přeložila dvě knihy polských autorů – Beata Ostrowicka: *Ale já to tak chci!* (2007) a Józef Ondrusz: *Zde se žije bezstarostně* (2009).

Polské zeměpisné názvy jsou do češtiny přeloženy podle příručky Index českých exonym (Český úřad zeměměřický a katastrální, Praha 2011).

Překladatelky děkují za odbornou pomoc a spolupráci Lucii Zakopalové a Jiřímu Buchtovi.

MALOPOLSKÉ VOJVODSTVÍ

PRAKTICKÉ INFORMACE

Hlavní město regionu: Krakov

Další velká města: Tarnov, Nowy Sącz, Osvětim

Rozloha: 15 190 km² (přibl. 5% rozlohy Polska)

Počet obyvatel: 3,28 milionu (přibl. 8% obyvatel Polska)

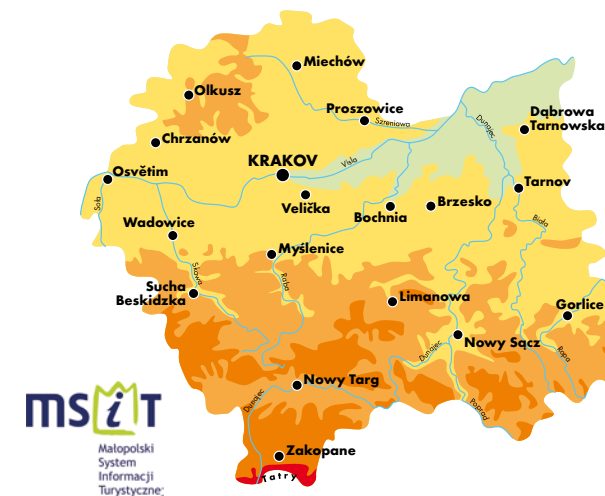
Geografie:

- nejvyšší hora – Rysy: 2499 m. n. m.
- pohoří – Tatry, Beskydy, Pieniny, Gorce
- podhůří – Karpatské podhůří
- vrchoviny – Krakovsko-čenstochovská vrchovina
- nížiny – Poviselská nížina (údolí Visly)
- hlavní toky – Visla, Dunajec, Poprad, Raba, Skawa, Biała
- vodní nádrže – Czorsztynská, Rożnowska, Czchovská, Dobczycká, Klimkówka
- nejvýše položená a nečistší jezera – Mořské oko, Černé pleso, jezera v Údolí pěti jezer
- největší a nehlubší jeskyně – Velká sněžná jeskyně – více než 22 km chodeb, 824 m hluboká

Proč právě Malopolsko:

- **pro mysl a ducha** – 8 památek UNESCO: Staré město v Krakově, historický solný důl ve Veličce, Kalwaria Zebrzydowska – manýristický architektonický a krajinný komplex a významné poutní místo; Auschwitz-Birkenau – nacistický koncentrační a vyhlazovací tábor (1940–1945); dřevěné kostely v jižním Malopolsku: Binarowa, Dębno, Lipnica Murowana, Sękowa
- **pro péči o zdraví a krásu** – 9 lázeňských oblastí: Rabka-Zdrój, Szczawnica, Piwniczna-Zdrój, Żegiestów-Zdrój, Muszyna, Krynica-Zdrój, Wysowa-Zdrój, Wapienne, Swoszowice
- **pro přírodní krásy** – 6 národních parků: Babohorský, Gorczański, Magurský, Ojcovský, Pieninský a Tatranský
- **pro relaxaci** – 4 geotermální koupaliště: Bukowina Tatrzanska, Białka Tatrzanska, Szaflary, Zakopane
- **pro zcela nové zážitky** – plavba údolím Dunajce na plitích
- **pro vědomosti a vzdělání** – řada muzejních expozic, více než 4 250 km tematických tras, např. Trasa dřevěné architektury
- **pro utužení těla a pro potěchu očí** – více než 3 360 km horských tras
- **pro trénink a rekreaci** – více než 2 600 km cyklistických stezek
- **pro potěšení a pohodlí** – kolem 300 lyžařských vleků
- **pro potěšení a fyzickou zdatnost** – kolem 250 km lyžařských sjezdovek
- **pro soutěživého ducha** – 2 golfová hřiště: Paczółtowice u Krzeszowic, Ochmanów u Veličky

MALOPOLSKÉ VOJVODSTVÍ

VYBRANÁ TURISTICKÁ CENTRA

Krakov

- Oficiální stránky města – www.infokrakow.pl
- Pavilon Wyspiańskiego, nám. Wszystkich Świętych 2, tel.: +48 12 616 18 86
- Sukiennice, Hlavní náměstí – Rynek Główny 1/3, tel.: +48 12 433 73 10
- Mezinárodní letiště Balice, tel.: +48 12 285 53 41
- Svatyně v Łagiewnikách, ul. Siostry Faustyny 3, tel.: +48 12 263 60 64
- ul. Powiśle 11, tel.: +48 513 099 688
- ul. Szpitalna 25, tel.: +48 12 432 01 10
- ul. św. Jana 2, tel.: +48 12 421 77 87
- ul. Józefa 7, tel.: +48 12 422 04 71
- sídliště Słoneczne 16, tel.: +48 12 643 03 03

Společná e-mailová adresa městských infocenter:
it.krakow@msit.malopolska.pl

Nowy Sącz

Turistické informační centrum, ul. Szwedzka 2
tel.: +48 18 444 24 22, e-mail: it.nowy-sacz@msit.malopolska.pl

Tarnov

Tarnovské informační centrum, Náměstí – Rynek 7
tel.: +48 14 688 90 90, e-mail: it.tarnow@msit.malopolska.pl

Wadowice

Wadowické turistické informační centrum, ul. Kościelna 4
tel.: +48 33 873 23 65, e-mail: it.wadowice@msit.malopolska.pl

Osvětim

Městské turistické informační centrum, ul. Leszczyńskiej 12
tel.: +48 33 843 00 91, e-mail: it.oswiecim@msit.malopolska.pl

Zakopane

Turistické informační centrum, ul. Kościeliska 7
tel.: +48 18 201 20 04, e-mail: it.zakopane@msit.malopolska.pl

Více praktických informací na stránkách: www.visitmalopolska.pl

Na sever od Karpat se nenajde země krásnější než Malopolsko. Rozprostírá se po obou stranách horního a středního toku Visly, mezi Tatrami a Beskydy na jihu, Slezskem na západě, Svatokřížskými horami na severu a Lublinskou vrchovinou na východě. Do čarokrásné, jemně vlnité krajiny člověk vtiskl svou stopu v podobě malebných měst a městeček, hradů, zámků, klášterů, kostelů, šlechtických sídel, strážních věží, zřícenin, mohyl, ale také továrních komínů, asfaltových silnic a sídlišť. Nepodařilo se mu však zničit původní kouzlo této oblasti, dechberoucí krásu přírody v šesti chráněných krajinných oblastech, romantické skály a úžlabiny, pět řek dlouhých více než 100 km, horské potoky, faunu a flóru.

Nejprve zde vznikl mocný stát pohanských Vislanů. Vislané byli poraženi a pokřtěni válečníky velkomoravského knížete Svatopluka. Na počátku 10. století do Malopolska vkročili Češi...

Tato publikace, která přibližuje české stopy v Malopolsku a polsko-české vazby v oblasti vědy, kultury a zvyků, je pozvánkou k návštěvě Čechům tak blízkého polského regionu a zároveň by měla sloužit k hlubšímu poznání společných historických událostí, spojujících oba národy.

LESZEK MAZAN (nar. 1942, Nowy Sącz); bývalý redaktor týdeníku „Przekrój“ a televizního magazínu „Pegaz“, mnohaletý zpravodaj Polské tiskové agentury (PAP) v Praze. Zálibu v bývalém Rakousku-Uhersku zdědil po svém dědečkovi Janu Wędrychowském, který během manévřů u Jasla vytáhl z bláta kočár arcivévodý Karla. Byl to právě dědeček, svobodník ve výslužbě, kdo vnuka provždy nakazil svým nadšením pro Švejka.

Mazan je zakladatel a lídr Polské strany plešatých (od r. 1993), profesor aplikované švejkologie (titul získal na České haškologické akademii v r. 1997), Čestný mariánský hejnalista (od r. 1998), spolutvůrce krakaue-rologie, tj. nauky o nadřazenosti Krakova nad zbytkem bezútěšného světa (2000). Prohlašuje Prahu za devátý div světa, protože osmé místo samozřejmě patří Krakovu. Jeho životní motto zní: „Teplé pivo je horší než studená Němka.“

Leszek Mazan je autorem mnoha knih, mj. *Wy mnie jesczcie nie znacie* (1992), *Austriackie gadanie, czyli Encyklopedia Galicyjska* (1998), *Pępek świata nazywa się Kraków* (2000), *Maczanka krakowska, czyli świat pawim piórem* (2004), *Polska Praga, czyli Matejko lubił knedle* (2007), *To jest Kraków, mości Książę!* (2007), *Kraków na słodko* (2010). V českém překladu vyšly *Příhody ze života našeho Mocnáře* (Radix, 2004) a *Polská Praha* (BVD, 2008).

Knih vychází pod záštitou:

Jana Sechtera,
velvyslanec České republiky
v Polsku.

Velvyslanectví České republiky

Anny Olszewské,
generální konzulky Polské republiky
v Ostravě.

Konsulat Generalny
Rzeczypospolitej Polskiej
w Ostrawie

ISBN 978-83-933109-2-0

9 788393 310920